

WINTER SONDER EINDE · BOEK I

DIE VUUR IN DIE DONKER

ANDRIES J. GREYLING

VIR VOLWASSE LESERS

Opdrag

Vir **Marietjie van der Vyfer** — 'n vrou wie se vuur nog warm brand, wat geweet het 'n grootmens hoef nie verskoning te vra vir wat sy wil hê nie.

en vir

André P. Brink, wat geleer het hoe om die lyf met waardigheid te skryf, en wat altyd net mooi daar ophou het waar 'n mens die storie verder wou vat —

en **Kleinboer**, wat die durf gehad het om dit op sy naam te noem.

Ons het lank genoeg onder die sensuur en die sedebewakers gely. Hierdie boek is geskryf in die oop, sonder skaamte, deur die hand naby die rem.

'n Woord Voor

Dié boek speel af in 'n wêreld wat nie joune is nie — maar dit was iemand s'n, en dit was werklik. Hier is die dinge wat jy nodig het om in hom in te stap.

Die tyd en die plek

Ons is omtrent **860–880 na Christus** — die hoë Viking-era, 'n geslag ná Lindisfarne, in die jare toe die Groot Heidens Leër in Engeland was en die westelike see vol Noorweegse kiele geswel het. Werklike geskiedenis loop in die agtergrond, maar hierdie saga is die storie van *een* fjord en die mense van *een* saal — geskiedenis van binne af beleef, nie soos 'n kroniek nie.

Die plek: Vestrfjorðr — 'n verdigte maar geloofwaardige fjordplaas aan die weskus van wat vandag Noorweë is, twee dae se roei noord van 'n handelsdorp gemodelleer op die werklike **Kaupang** (Skiringssal) in die Oslofjord. Van daar loop die seeweë: suid na **Hedeby** (Haithabu) en die Frankiese grense; wes na die Orkney, Ierland (**Dyflin** — Dublin), en die Engelse Danelaw; en — die lang amberpaadjie waarna die saga genoem is — oos deur die Baltiese See na **Aldeigjuborg** (Staraja Ladoga) en af die rivierpaadjies van die Rus na **Miklagarðr** (Konstantinopel) self.

Die name — en hoe om dit te sê

Die karakters dra Noorweegse name want dit dra die klank van hulle wêreld. Jy hoef dit nie perfek uit te spreek nie — sê dit op jou manier, en dit sal die storie bly. Maar as jy wil weet hoe dit in hulle monds gesit het:

PÓRDÍS “TÓRA” — *THOR-dis*, vriendsname *TOH-ra* (die “p” is soos die “th” in Engels “thorn” — ’n sagte tongpuntklank). Sy is die vrou van die huis, agt-en-dertig, die kiel onder almal.

HÁKON — *HAA-kon*. Haar man, die hoofman.

EIVOR — *AY-vor* (“die Hond” — *Hund* is sy bynaam). Die lang reisiger van ver.

SOLVEIG — *SOL-vayg* (die eerste “o” is rond, nader aan “oe” as “o”). Solveig die Skild. Die skildmaagd.

HEIÐR — *HAY-thur* (die “ð” is soos die “th” in Engels “weather”). Die siener.

ÁSTA — *OWS-ta*. Tóra se dogter, negentien.

ROGNVALDR — *RÖEGN-valdr*. Tóra se seun, sewentien.

KETILL — *KETT-ill*. Hákon se stuurman en oudste vriend.

GUNNHILDR — *GOON-hildr*. Die rou tong van die saal — ’n ou vrygelate vrou wat die waarheid sê.

YRSA — *UR-sa*. Die jong slavin; die saga se gewete.

STYRBJORN GRÁCÁPA — *STUR-byorn GRAW-kah-pa* (“Greycloak”). Die naburige hoofman; die menslike gesig van die harde eeu.

Die woorde wat jy sal teëkom

Die wêreld het sy eie taal, maar ons verafrikaans dit waar ons kan. Hier is die paar woorde wat in hulle eie vorm bly — want dit dra iets wat ’n vertaling verloor:

mede (uitgespreek: *meh-duh*, net soos ons “mede-” in “medelye”) — fermenteerde heuning, die feeswyn van die Noorde. Nie sterk bier

nie, maar 'n soeter, geuriger drank as gewone ale, gemaak van heuning en water wat weke lank gegis het. 'n Beker mede by 'n fees was iets — dit het 'n eed gedra, dit het 'n nag oopgemaak. Die Afrikaanse woord is verwant: *mede* is in ons taal se are, van dieselfde Germaanse wortel as die ou Engelse *mead* en die Noorweegse *mjøl*. As die saga sê die mede loop oor die rand van die beker, onthou: dit is heuning en winter en 'n lang donker nag, en dit smaak soos beloftes.

hnefatafl (uitgespreek: *NYEH-va-tahfl*, of gewoon: “die koningspel”) — die Noorweegse bordspel. Nie skaak nie — iets ouer en meer gevaarlik. 'n Asimetriesse spel: 'n klein span wat 'n koning probeer uitbring uit die middel na 'n hoektoevlug, terwyl 'n groter leër hom probeer vang. Die saga gebruik dit as 'n terugkerende beeld — want dit is die perfekte spel vir hierdie wêreld: die min teen die baie, die vasgevangde koning, die vraag of jy wen deur te veg of deur te loop.

seiðr (uitgespreek: *SAY-thr*) — die trance-magie, hoofsaaklik vrouewerk: 'n volva (siener) klim op 'n hoë stoel, word deur tamboer en gesang in trance gelei, en gaan dan uit die liggaam om die lot te sien, die vermiste te vind, vir die geeste te spreek. Ons sê dit “die sien” of “die towersien” — maar as die karakter dit by sy naam noem, weet jy nou wat dit dra.

blót (uitgespreek: *blaht*, 'n sagte “t”) — die offerfees. Aanbidding was die fees: 'n dier (of meer) geoffer, sy bloed gesprinkel op altare en mense, die vleis gedeel. Die “ding” is die vergadering — elke man se stem in die openbare saak. Die “dísir” is die vroulike voorouergeeste, bewaaksters van die gesin.

Die langvuur — die ry vuurherde in die middel van die saal. Die saal — die groot gesamentlike leefruimte, twintig tot dertig tree lank, waar almal slaap en eet en leef. Die vrou van die huis — sy hou die sleutels: letterlik, aan haar skouerbrootsies gehang, die sleutels tot die voedselkamers, die borste, die saal se binnewette.

'n Laaste woord

Die geskiedenis is waar. Die fjord is uitgedink. Die mense is werklik omdat hulle menslik is.

Hierdie wêreld het geen horings gehad op sy helms nie (dié is 'n negentiende-eeuse operaversiersel — geen gehoornd helm is ooit in 'n argeologiese opgraving gevind nie). Die Noormanne was skoon — Saterdag was wasdag, en die Anglo-Saksiese skrywers het gekla dat die Dene hulle vrouens versoek deur Saterdag te bad en hulle hare te kam. Hulle was handelaars eerste, rowers tweede. En hulle vroue het meer mag gehad as byna enige ander vroue in die Middeleeuse wêreld: hulle het die sleutels gehou, die plaas bestuur, by die reg gestaan, en geërf. Solveig die skildmaagd is skaars maar werklik — die Birka-krygsvrou (graf Bj 581), haar vroulikheid in 2017 deur DNS bevestig, is in 2017 se opgrawings gevind met 'n volle wapenuitrusting en twee perde en 'n bordspel.

Stap gerus in.

Proloog — Die Winternagte

Daar is 'n soort koue wat 'n vrou se hande leer wat haar kop vergeet het, en Þórdís het dit dié môre in haar polse gevoel toe sy die eerste van die osse keel toe gehou het vir die mes.

Dit was die winternagte, die fees aan die rand van die jaar waar die somer afgereken en die donker ingehaal word, en oor die hele Westfjord het die rook van die slag opgegaan in die stil herfslug — daardie wit, regop rook wat net opkom op 'n dag wanneer daar geen wind is nie en die wêreld sy asem ophou voor die winter. Sy het by die slagpaal gestaan met haar moue opgerol tot bo die elmboog en haar voorskoot al donker van die werk, en sy het die os se groot warm kop teen haar heup gehou en met haar duim die sagte plek agter sy oor gevryf soos 'n mens 'n bang ding kalm hou, en sy het na Ketill geknik, en Ketill het die mes ingebring, vinnig en skoon soos 'n goeie man dit doen, en die warmte het oor haar hande uitgeloopt in 'n stoom wat in die koue opgeslaan het, en die dier het teen haar gesak, en sy't hom laat sak, stadig, met die hele gewig van haar lyf, sodat hy nie hard op die grond val nie. Daar was 'n manier om 'n ding dood te maak wat nog respek in dit gehad het, en dit was die enigste manier wat Þórdís geken het.

Sy was nege-en-dertig winters oud — nee, sy korrigeer haarself nog altyd: agt-en-dertig, die negende-en-dertigste het nog nie gedraai nie — en sy het al meer winternagte by hierdie paal gestaan as wat sy kon onthou, en haar hande het die werk geken op 'n manier wat haar kop nie meer hoef in te meng nie. Dít was die ding van twintig jaar se vrou-wees van 'n huis: jou hande word slim op 'n plek waar jy ophou kyk. Sy het die bloed in die houtemmers gevang vir die offer, want niks van 'n geslagte dier word in die winternagte gemors nie, allermens die bloed, wat aan die gode en die ou moeders en die

dooies onder die grond behoort; en sy het die binnegoed uitgehaal en gesorteer, die hart en die lewer eenkant vir die fees, die derms vir die wors, die vet vir die lampe wat die saal deur die donker maande aan die brand sou hou; en sy het die karkas help ophang sodat dit kon afkoel voor die afslag, en haar asem het in wolke voor haar gehang, en oral om haar het die plaasmense die laaste groot werk van die jaar gedoen.

Dit was mooi. Dít is die ding wat niemand vir jou sê van die slag nie, dat dit mooi is: die opgaande rook, die mense wat saamwerk in die koue, die kinders wat met die opgeblaasde blase speel en die honde wat wag vir wat val, die reuk van vars bloed en koue grond en die eerste vure wat aangesteek word vir die fees, en bo dit alles die fjord wat lê soos 'n stuk gepoleerde grys klip tussen die berge, doodstil, met die eerste sneeu al wit op die hoë rante. Sy het 'n oomblik regop gestaan met haar hande in haar onderrug gedruk teen die pyn wat 'n dag se buk daar insit, en sy het na die fjord gekyk, en sy het gedink, soos sy elke jaar by hierdie paal dink: *nog 'n winter. Nog 'n keer die donker in en die ander kant uit.* En sy het niks daarby gevoel nie, nie vrees nie en nie verlange nie, net die gladde, koue sekerheid van 'n vrou wat weet sy sal dit oorleef omdat sy dit altyd oorleef het.

Dít, sou sy later beseef, was die ding wat verander het. Nie dat sy ongelukkig was nie. Sy was nie ongelukkig nie. Dit was iets stiller en erger as ongelukkig: sy het opgehou verwag dat enigiets weer haar sou láát voel. Sy het 'n vrou geword wat 'n winter oorleef soos 'n mens 'n las dra — goed, sonder kla, met die rug reguit — en wat nie meer onthou het dat daar 'n tyd was toe 'n winter ook 'n ding kon wees wat jy in jou liggaaam voel nie, in die vel, in die bloed, warm.

Hákon het van die hoë werf af gekom toe die son sy kort boog teen die middag geklim het, en sy het hom van ver af geken aan sy stap, soos 'n mens jou eie man se stap ken na twintig jaar, en sy het gesien hy was moeg op die manier wat hy deesdae altyd moeg was — nie van die lyf nie, hy was nog 'n sterk man, breed in die skouer en reguit in die rug, sy baard nou meer grys as rooi maar nog dik — maar moeg op 'n plek dieper as die lyf, 'n moegheid wat in 'n man inkom in die jare ná veertig en nie weer uitgaan nie. Hy was die hoofman van die fjord, die offerheer wat vir die mense by die offer praat en vir hulle by die ding staan, en die gewig daarvan het op hom gelê.

“Dis ’n goeie slag,” het hy gesê toe hy by haar kom staan, en hy het na die karkasse gekyk wat afkoel en geknik soos ’n man knik wat goeie werk sien. “Ons sal die winter deurkom.”

“Ons kom altyd deur,” het sy gesê.

Hy het sy hand op haar skouer gesit. Dit was ’n goeie hand, breed en warm, ’n hand wat sy twintig jaar geken het, en hy het dit daar gehou vir ’n oomblik op die manier van ’n man wat iets wou sê en nie die woorde gehad het nie, of dit gehad het en hulle te lank gelede laas gebruik het om hulle nog te vertrou. En toe het hy sy hand weggevat en gesê: “Daar kom gaste met die fees. Eivor die Hond — jy onthou my van hom vertel, die een wat oos was, tot by Mikligard. Hy’t laat weet. En daar is ’n band skildmaagde wat suid trek na die winterkwartiere en deur die storm vasgekeer is — Solveig in Skjaldmær, jy’t dalk van haar gehoor. Hulle vra herberg vir die fees, dalk vir die winter as die weer toemaak. Ek het ja gesê.”

“Natuurlik het jy ja gesê,” het sy gesê, en daar was geen verwyt in nie, want gasvryheid is die een ding waaroor ’n hoofman nooit nee sê nie, en sy het al begin tel: hoeveel meer monde, hoeveel meer bier, of die suidste slaapbank reggemaak moet word, of daar genoeg droë vis was. Dit was wat sy gedoen het wanneer haar man iets aankondig: sy het begin tel. Sy het haar hele lewe lank getel.

“Dit sal jou goed doen,” het Hákon gesê, en daar was iets in sy stem wat haar laat opkyk het — ’n soort sagtheid, amper ’n verskoning, asof hy iets gesien het wat sy gedink het sy goed weggesteek het. “Nuwe gesigte. ’n Vol saal. Jy’t te stil geword, Tóra.”

Sy het na hom gekyk, na die goeie moeë man wat haar man was, en sy het iets gevoel wat sy lank nie gevoel het nie en wat sy nie ’n naam wou gee nie, want die naam daarvan was te hartseer vir ’n helder herfsmôre by die slagpaal: *jy’t gesien ek het stil geword, en jy’t dit ’n vol saal toegewens in plaas van jou eie hand*. Maar sy het dit nie gesê nie. Sy was nie ’n vrou wat sulke dinge sê nie. Sy het lankal geleer dat die dinge wat ’n mens nie sê nie, die dinge is wat ’n huis aan die gang hou, en sy het haar hele lewe ’n huis aan die gang gehou.

“Ek is nie stil nie,” het sy gesê. “Ek is besig. Dis nie dieselfde ding nie.”

Hy het gelag, 'n kort goeie lag, en haar op die kop gesoen soos 'n mens 'n kind soen of 'n suster, 'n droë warm soen op die hare, en hy het gesê hy gaan die suidbank laat regmaak, en hy het gegaan, en sy het hom agterna gekyk en gedink dit is presies die ding: hy soen my op die hare. Êrens in twintig jaar het hy opgehou om my op die mond te soen sonder dat een van ons besluit het om op te hou, en nou soen hy my op die hare, en ek laat hom, en ons noem dit liefde, en dit is liefde, dis net 'n liefde wat lou geword het soos bier wat te lank in die kan staan — nog drinkbaar, nog voedsaam, net sonder die ding wat dit lewendig maak.

Sy het teruggedraai na die werk. Daar was altyd werk. Dit was die genade van 'n vrou se lewe en ook die vloek daarvan: daar was altyd, altyd werk, en solank jy werk hoef jy nie te dink aan die ding wat lou geword het nie.

Maar dié aand, toe die fees aangesteek is en die eerste vure hoog gebrand het en die saal vol was van die reuk van geroosterde hart en vars brood en die bier wat begin loop het, het Þórdís 'n oomblik buite gestaan voor sy ingaan — net 'n oomblik, in die blou skemer met die eerste sterre oor die berge — en sy het haar hande gelig en daarna gekyk. Dit was 'n vrou se hande: sterk, vlak gelittekenend van messe en vuur en die loom, die naels kort, die kneukels al effens groot. Goeie hande. Hande wat 'n os kon dood maak met respek en 'n kind kon vang in die geboorte en 'n laken kon weef wat 'n koning sou koop.

En sy het gedink — en sy het nie geweet waar die gedagte vandaan kom nie, dit het opgekom uit die koue grond soos die rook dié môre uit die bloed opgekom het — sy het gedink: *wanneer laas het iemand hierdie hande gevat asof hulle iets anders is as 'n werktuig?*

Sy het nie 'n antwoord gehad nie. Dit was te lank gelede om te onthou.

Binne het iemand begin sing, en die deur het oopgegaan en die geel lig en die warmte en die lawaai het oor haar uitgespoel in die blou koue, en sy het haar hande laat sak en haar voorskoot reggetrek en ingegaan na haar saal, na haar mense, na haar werk, soos sy elke aand van haar lewe ingegaan het.

Sy het nie geweet — hoe sou sy kon weet — dat twee van die gesigte wat dié nag om haar vure sou sit, voor die winter verby is, daardie hande sou vat asof hulle lewend is. Een met die hele gewig van sy aandag, soos weer wat aankom. En een met 'n mond wat die ware woord ken vir die ding waarvoor Þórdís twintig jaar lank nie 'n woord toegelaat het nie.

Maar dié nag het sy net ingegaan en die eerste beker laat volmaak en die fees oopgemaak met die ou woorde, soos die vrou van die huis moet, en die mede het begin loop, en buite het die donker toegesak oor die Westfjord vir die lang reis deur die winter — die donker waaruit, as 'n mens die geluk en die durf het, 'n mens 'n ander mens kan terugvind. Ook jouself.

Hoofstuk Een — Die Gaste

Hulle het met die tweede dag van die fees gekom, in die laat blou middag toe die son al weer agter die weste se rant gesak het al was dit skaars verby die middel van die dag, en Þórdís het hulle van ver af op die fjord gesien voor enigiemand anders, want sy was die een wat altyd kyk.

Dit was die ding wat niemand van haar geweet het nie, of wat hulle geweet en lankal vergeet het: Þórdís het gekyk. Sy het haar hele lewe lank na mense gekyk soos ander mense na die weer kyk, met 'n aandag wat alles invat en niks wys nie — die manier waarop 'n man sy beker vashou wat jou sê hoeveel hy al gehad het en hoeveel hy nog gaan drink; die spanning in 'n vrou se skouers wat jou sê haar man het haar dié oggend hard aangespreek; die klein vinnige kyk wat twee mense oor 'n vuur wissel wat jou sê daar is iets tussen hulle wat nog nie 'n naam het nie. Sy het dit nie geleer nie. Sy was so gebore, met die oë wat sien, en sy het twintig jaar lank daardie sien gebruik om 'n huis glad te laat loop — want as jy sien wat kom voor dit kom, kan jy dit keer voor dit breek — en sy het nooit gedink dit is enigiets anders as die gerief van 'n oplettende vrou nie.

Dit was nie. Maar dit sou nog 'n winter neem voor sy dit weet.

Vir nou het sy net gesien: twee bote wat om die punt kom, lae, vinnige bote, goed geroei, en aan die roei kon sy lees dat die mense wat roei dit goed ken — die slae lank en gelyk, geen gespat, die boot wat oor die grys water gly soos iets wat hoort op die water. En sy het na die voorste boot gekyk en 'n man in die boeg sien staan, regop, met sy hand op die voorsteweboog, en selfs oor daardie afstand het sy iets aan die man gelees wat haar laat stilstaan het met die emmer in haar hand: hy het gestaan soos 'n man wat nêrens bang is om te

wees nie. Daar is mense wat so staan. Dit is skaars. Die meeste mense staan asof die grond hulle enige oomblik kan laat val; hierdie man het gestaan asof die grond bly is om hom te dra.

“Eivor die Hond,” het Hákon gesê langs haar — hy het ook gekom om te kyk, en daar was ’n warmte in sy stem wat sy lanklaas gehoor het, die warmte van ’n man wat ’n ou vriend sien. “Hy’t nie verander nie. Kyk hoe staan hy in die boeg asof die see aan hom behoort.”

“En die ander boot?”

Hákon het sy oë op die water gerig. “Die skildmaagde. Daardie lang een by die roer — dis Solveig, moet wees. Hulle sê sy’t ’n hele band, vrye vroue, en hulle veg vir loon soos enige man se band.” Hy het ’n klank gemaak, nie afkeurend nie, eerder verwonderd. “’n Vreemde wêreld.”

“Of ’n ou een,” het Þórdís gesê, sonder om te weet hoekom sy dit sê, “wat ons vergeet het.”

Hákon het na haar gekyk, effens verras, en toe het hy gelag en gesê sy moet die binnegoed gaan regkry want hulle gaan nou gaste hê, en sy het gegaan, maar sy het oor haar skouer na die tweede boot gekyk, na die lang vrou by die roer wat die boot met klein, sekere bewegings van haar lyf om die laaste klippe van die punt gestuur het, en Þórdís het gevoel — voor sy enigiets van die vrou geweet het, voor ’n enkele woord — sy het ’n ding gevoel wat sy nie gevoel het sedert sy ’n jong meisie was nie, ’n soort optrek in die bors, ’n skerp helder aandag wat nie van haar af kom nie maar van iewers ouer en dieper, en sy het dit dadelik onderdruk soos ’n vrou ’n vlam tussen haar vingers dooddruk, want sy was ’n grootmens en die vrou van die huis en daar was binnegoed om reg te kry.

Maar sy het dit gevoel. Dít is die ding. Vir die eerste keer in jare het sy iets gevoel, en dit was nog voor die gaste se voete die strand geraak het.

Eivor die Hond was kleiner as wat sy gedink het ’n man wat tot by Mikligard geroei het sou wees, en dít was die eerste ding wat haar van hom geleer het, want die mans wat groot maak van hulleself maak hulleself ook groot in jou kop voor jy hulle sien, en hierdie een het haar verras deur gewoon te wees: ’n man van haar eie ouderdom of

'n bietjie ouer, middelmatig van lengte, maer en taai soos 'n man wat baie geroei en min stilgesit het, met 'n bruin gesig wat te veel son van te veel plekke gesien het en lyne om die oë van 'n man wat baie lag. Sy hare was donker met grys, in 'n los vlegsel, en hy het 'n ring van vreemde swaar silwer aan een vinger gehad — Griekse silwer, sou sy later leer, gemunt met die gesig van 'n keiser wat sy nooit sou sien nie — en hy het in haar saal ingekom met 'n gemak wat nie aanmatigend was nie, net die gemak van 'n man wat in soveel sale ingekom het dat 'n saal hom nie meer kan klein maak nie.

Hy het na Hákon gegaan en die twee mans het mekaar vasgegryp op die manier van ou vriende, hard, met die hande op die skouers en die voorkoppe amper teen mekaar, en daar was 'n vreugde tussen hulle wat goed was om te sien, en Þórdís het by die haard gestaan en die fees se kos gereël en gekyk, soos sy kyk. En toe het Eivor oor Hákon se skouer na haar gekyk, en hy het haar gesien.

Sy het nie geweet hoe om dit anders te beskryf nie, nie aan haarself nie en nie later nie. Mense het na haar gekyk — die hele dag deur het mense na haar gekyk, want sy was die vrou van die huis en hulle het haar nodig gehad vir hierdie en daardie — maar hulle het na haar gekyk soos jy na 'n deur kyk waardeur jy wil gaan, of na 'n hand wat vir jou kos gaan gee. Eivor het na haar gekyk asof sy die ding was, nie die pad na 'n ander ding nie. Hy het na haar gekyk met sy hele aandag tegelyk, 'n aandag wat op haar afgekom het oor die vol lawaaierige saal soos weer wat aankom oor 'n oop see, en sy het dit op haar voel land, en sy het — tot haar eie verbasing, sy 'n vrou van agt-en-dertig met grootmens kinders — sy het gevoel hoe die bloed in haar gesig opkom.

Dit het haar kwaad gemaak vir haarself. Sy het weggekyk en die bediende aangesê om die hartvleis te bring en haar hande aan haar voorskoot afgevee al was hulle skoon, en toe sy weer opkyk het hy reeds weggedraai na Hákon, en die oomblik was verby, en sy het haarself wysgemaak dit was niks, dit was die hitte van die haard en die bier en die lang dag. Maar 'n vrou wat haar hele lewe na ander gekyk het, weet wanneer iemand terugkyk, en sy het geweet. Sy't net nie geweet wat om daarmee te maak nie. Sy het twintig jaar gelede opgehou om te weet wat 'n mens met so 'n ding maak.

Solveig in Skjaldmær het ingekom met haar band, en die saal het vir 'n oomblik stil geword, soos 'n saal stil word wanneer iets inkom wat hy nie gereeld sien nie.

Sy was lank — langer as die meeste mans in die saal — en sy het beweeg soos 'n vrou wat haar lengte nooit weggesteek het nie, regop, met die ken op, en haar hare was die lig blonde van die verre noorde, in twee swaar vlegsels gevleg en bo-op vasgemaak op 'n manier wat 'n mens kon sien is gemaak om uit die pad te bly van 'n geveg eerder as om mooi te wees, al was dit mooi. Sy het 'n litteken gehad wat van die wenkbrou tot in die haarlyn loop, wit teen die songebruinde vel, en dit het haar nie lelik gemaak nie; dit het haar gemaak soos iets wat geleef het. Sy het 'n swaard aan haar heup gedra met die gemak van 'n vrou wat 'n been dra, asof dit deel van haar is, en sy het na die saal gekyk met helder grys oë wat alles getel het — die uitgange, die mans, die plek van die wapenrak — voor sy ontspan het, en Þórdís het dit herken, want sy het ook altyd getel, en sy het gedink: *jy en ek, ons kyk dieselfde. Ons sien wat kom voor dit kom.*

En toe het Solveig haar gesien, die vrou van die huis by die haard, en iets in die lang vrou se gesig het verander — net effens, net 'n versagting om die mond, 'n erkenning — en sy het reguit deur die saal na Þórdís toe gekom, verby die mans, en haar hand uitgesteek op die manier van 'n man, en gesê: “Jy hou hierdie hele plek aan die gang. Ek het dit by die deur gesien. Dankie vir die herberg.”

Niemand het dit nog ooit so vir Þórdís gesê nie. Mense het haar bedank vir kos en bier en 'n bed. Niemand het haar bedank vir die *aanhou-aan-die-gang* nie, die ding wat sy werklik gedoen het, die onsigbare ding, want dit was juis die punt daarvan dat dit onsigbaar was. Sy het Solveig se hand gevat — 'n droë, harde, warm hand, sterk soos haar eie, met eelte op die plekke waar 'n swaard se gevest sit — en sy het in die grys oë gekyk, en sy het weer daardie ding gevoel, die optrek in die bors, die helder skerp aandag, en dié keer het sy dit nie heeltemal doodgedruk nie. Sy het dit net 'n oomblik laat brand.

“Julle is welkom,” het sy gesê, en haar stem was gelyk, want haar stem was altyd gelyk; dit was die laaste ding wat haar ooit sou verraai. “Bly so lank as wat die weer julle hou. Daar is plek.”

“Daar is altyd plek,” het Solveig gesê, “by 'n vrou wat weet hoe om 'n huis te hou. Dis die ander soort wat nie plek het nie — die wat dink

'n huis hou homself." Sy het effens geglimlag, en die litteken het saamgetrek, en sy het Þórdís se hand 'n oomblik langer vasgehou as wat nodig was, net 'n oomblik, en toe laat gaan, en weggedraai om haar band te gaan instel, en Þórdís het by die haard gestaan met haar hand wat nog die warmte van die ander vrou se hand onthou, en sy het gedink, baie helder en baie kalm en met 'n soort skrik: o. O. *Dáár is jy.*

Want sy het dit een keer tevore gevoel. Lank gelede, 'n leeftyd gelede, toe sy 'n jong meisie was en nog nie die vrou van enige huis nie, toe daar 'n ander meisie was — sy sou nie nou aan die naam dink nie, sy het die naam diep weggebêre soos 'n mens 'n ding wegbêre wat te mooi en te gevaarlik is om uit te haal — en daardie meisie het haar laat voel soos sy nog nooit voor of ná gevoel het nie, en toe het die lewe gekom soos die lewe kom, en sy het met Hákon getrou soos 'n meisie trou, en sy het die ding weggebêre en twintig jaar lank nie daaraan geraak nie.

En nou het 'n lang blonde vrou met 'n litteken en 'n swaard deur haar saal geloop en haar hand gevat en haar bedank vir die regte ding, en die ding wat sy weggebêre het, het in sy donker bêreplek wakker geword en sy oë oopgemaak.

Sy het na die kos gedraai. Daar was altyd kos. Maar haar hande het effens gebewe toe sy die brood breek, en sy het dit gesien, en sy het gedink: *twee keer op een dag. Twee keer op een dag het ek gevoel. Wat gebeur met my?*

Wat gebeur was die eenvoudigste en die oudste ding. 'n Vrou wat lank in die donker geslaap het, het begin wakker word. En soos enigiets wat wakker word ná 'n lang slaap, het dit eers seergemaak voor dit warm geword het.

Die fees het diep in die nag geloop, soos die winternagte se fee loop, en Þórdís het dit gehou soos sy alles hou: die bier het bly loop maar niemand het te dronk geword om lelik te wees nie, want sy het 'n oog gehou en 'n woord gefluister vir die regte man op die regte tyd; die kos het uitgekóm in die regte volgorde; die ou wat te veel gehad het en hartseer geword het oor sy dooie vrou is saggies bed toe gehelp voor hy die fees kon bederf; die jong paar wat te lank in die hoek gefluister het, is met 'n droë grappie uitmekaar gehaal voor

die meisie se pa dit sien. Sy het die hele saal in haar hand gehou soos 'n vrou 'n vol skinkbord dra, en niemand het gesien dat sy dit dra nie, wat die hele kuns daarvan was.

En deur dit alles het sy bewus gebly van twee plekke in die saal soos 'n mens bewus bly van twee vure in 'n donker kamer: Eivor, wat by Hákon gesit en stories vertel het van die oostelike see, van die rivierpaaie en die dra van die bote oor land tussen die riviere en die groot stad met die mure wat 'n mens nie kan glo nie tot jy dit sien; en Solveig, wat tussen haar band gesit het maar wie se grys oë meer as een keer oor die saal na die haard gedwaal het, na waar die vrou van die huis gewerk het.

Laat in die nag, toe die meeste al geslaap het en net die laastes nog by die langvuur gesit en die laaste bier gedrink het, het Eivor opgestaan en na die haard gekom waar Þórdís die laaste werk gedoen het — die vure reggemaak vir die nag, die kos toegemaak teen die honde. Hy het langs haar kom staan en saam na die vuur gekyk, en hy het niks gesê nie vir 'n rukkie, wat sy reg gevind het, want die meeste mans wat by 'n vrou kom staan het haastig iets om te sê, en dié een het net gestaan.

Toe het hy gesê: “Hákon sê jy't twintig jaar hierdie plek gehou.”

“Iemand moet.”

“Baie mense hou plekke. Min hou hulle só.” Hy het na die saal gekyk, na die nette gevoude komberse en die gestapelde bakke en die orde wat sy gemaak het uit wat 'n uur tevore 'n gemors was. “Ek het in sale geslaap van hier tot by die groot stad. 'n Mens leer 'n plek lees soos jy 'n mens lees. Die meeste sale is plekke waar mense bly omdat hulle moet. Hierdie een —” hy het stilgebly, en sy het gewag, want sy wou hoor “— hierdie een is 'n plek waar iemand omgee. Dis skaars. Dis te skaars om nie te noem nie.”

Sy het na hom gekyk. Hy het na die vuur gekyk, nie na haar nie, en dit het haar makliker gemaak om hom te bekyk: die bruin maer gesig in die vuurlig, die lyne om die oë, die vreemde silwer ring. En sy het 'n vraag gevra wat sy nie beplan het om te vra nie, wat uitgekóm het uit dieselfde diep koue plek as die gedagte by die skemer oor haar hande: “Hoekom sê jy dit?”

Hy het na haar gedraai, en weer het sy hele aandag op haar afgekóm

soos weer, en hy het haar gesig gelees soos sy ander mense se gesigte lees, en sy het gesien hy sien dit — die moegheid onder die gladheid, die vrou wat 'n las dra en niemand laat sien sy dra dit nie — en hy het iets gesê wat haar asem 'n oomblik laat wegbly het, nie omdat dit 'n mooi ding was nie, maar omdat dit waar was, en niemand het in twintig jaar vir haar 'n ware ding van haarself gesê nie:

“Omdat niemand dit ooit vir jǃu sê nie. Almal hier weet hierdie plek hou aan die gang. Niemand sê dit is omdat jy dit hou nie. 'n Mens kan 'n vrou doodmaak so — nie met 'n mes nie, met die nooit- gesê-word. Ek het dit gesien gebeur. Ek wou nie dit hier gebeur sonder dat iemand ten minste een keer die ding hardop sê nie.”

En toe, voor sy kon antwoord — en sy het nie geweet wat sy sou antwoord nie, haar keel was toe op 'n manier wat haar bang gemaak het — het hy geknik, 'n klein hoflike knik, en gesê hy gaan slaap, en hy het gegaan na die bank wat vir hom reggemaak is, en haar by die vuur gelos met die ding wat hy gesê het en die warmte daarvan en die seer daarvan, want 'n ware ding maak altyd eers seer voor dit warm maak.

Sy het lank by die vuur gestaan ná almal geslaap het. Buite het die winternag oor die fjord gelê, sestien ure lank, swart en wyd. Sy het haar hande gelig en daarna gekyk in die vuurlig, die sterk gelittekende hande, en sy het gedink aan wat hy gesê het, en sy het — sag, sodat niemand hoor nie, al was almal aan die slaap — sy het begin huil, nie van hartseer nie en nie van blydschap nie, maar van die ding waarvoor daar nie 'n woord is nie: die ding wat 'n mens voel wanneer 'n deur wat jy gedink het toegemessel is, kraak, en jy besef daar is lug aan die ander kant, en jy't al die jare gedink jy't klaar opgehou asemhaal.

Hoofstuk Twee — Die Toemaak van die Wêreld

Die weer het op die derde dag toegemaak, en dit het toegemaak soos die noorde se weer toemaak — nie met 'n waarskuwing nie, maar met 'n stilte eers, 'n vreemde geel stilte oor die fjord, en toe het die wind van die see af gekom met die eerste sneeu daarin, en teen die aand kon 'n mens nie meer die oorkant van die water sien nie, en teen die volgende môre was die wêreld weg. Daar was net die saal, en die werf, en die naaste geboue waarvan 'n mens die donker vorms kon sien deur die jaende wit, en buite dit niks — net die wit en die wind en die wete dat dit nou só sou wees vir die lang maande, dat die see toe was en die paaie toe was en die gaste wat gekom het vir die fees nou gaste was vir die winter, of hulle wou of nie.

Pórdís het dit nie erg gevind nie. Sy het dit nog nooit erg gevind nie, die toemaak van die wêreld; daar was iets in haar wat dit altyd verwelkom het, die manier waarop die winter alles wat groot en ver en buite is, klein en naby en binne maak. In die somer is 'n vrou se wêreld die hele fjord en die see daaragter en die mans wat daarop wegvaar en die honderd dinge wat kan skeefloop buite jou bereik. In die winter is 'n vrou se wêreld die saal, en die saal is hare, heeltemal hare, op 'n manier wat die somer nooit toelaat nie. Die mans mag die see hê. Sy het die lang huis, en in die lang huis was sy die een wat heers.

Maar dié winter was anders, en sy het geweet hoekom dit anders was, en sy het probeer om dit nie te weet nie en daarin gefaal. Dit was anders omdat daar twee mense in haar saal was wat na haar gekyk het asof sy 'n mens is.

Die dae het hulle vorm gekry soos winterdae vorm kry, want selfs in die toegemaakte wêreld is daar werk, en die werk gee die dag sy ribbes. Voor lig — wat laat kom, baie laat, die son wat skaars oor die suidelike rant loer teen die middel van die dag — was daar die beeste in die stal om te voer en uit te mes, en die melk van die paar koeie wat nog melk gee, en die vuur om aan die gang te kry, en die pap om te kook. Dan die lang middag se werk: die mans by hulle houtwerk en hulle herstel van gereedskap en die eindelose regmaak van die skip se goed wat in die bootskuur lê; die vroue by die loom en die spin, want die spin hou nooit op nie, 'n vrou spin lopend en pratend en wagtend, die spinstok altyd in die hand; en die kook, en die brou, en die droog en die sout en die bêre. En in die aande, wanneer die werk klaar was en die kos geëet, die lang donker ure voor die slaap, wanneer die saal bymekaarkom om die langvuur en die ware werk van die winter begin: die onthou. Die stories. Die spel. Die sang.

Dit was waar sy Eivor en Solveig die beste leer ken het, in daardie lang aande, want 'n mens leer 'n mens nie ken deur die dag se werk nie maar deur die aand se rus, deur wat 'n mens doen wanneer daar niks gedoen hoef te word nie.

Eivor het stories vertel. Hy was 'n storieverteller soos sy min gehoor het — nie 'n digter nie, hy't nie in die verse gepraat soos Bjorn die saalsanger nie, maar iets seldsamer: 'n man wat regtig was waar hy sê hy was, en wat dit kon laat lewe. Hy het van Mikligard vertel, die groot stad, en hy het nie groot gemaak nie, wat dit groter gemaak het: hy het van die mure vertel wat so hoog is dat 'n man se nek seer word om bo-toe te kyk, en van die kerk met die koepel wat lyk asof dit dryf, asof iemand 'n stuk van die hemel afgehaal en op klippilare gesit het, en van die mark waar jy enigiets kan koop wat 'n mens kan dink en baie dinge wat jy nie kan dink nie, en van die keiser se wagte wat van die verre noorde af kom, mans soos hulle, wat die keiser bewaak omdat hy niemand van sy eie mense vertrou nie. En die saal het geluister soos kinders luister, met die monde effens oop, en Þórdís het by die rand van die lig gesit met haar spinstok en geluister en gekyk, want sy het iets opgemerk wat die ander nie opgemerk het nie: dat Eivor, wanneer hy van die mooiste dinge vertel, 'n soort hartseer in sy stem kry, die hartseer van 'n man wat te veel mooi dinge gesien het en niemand het om dit mee te deel nie.

Sy het dit een aand vir hom gesê, toe die ander gaan slaap het en hulle weer by die vuur oorgebly het, want dit het 'n gewoonte geword sonder dat een van hulle besluit het dis 'n gewoonte: dat sy en Eivor laaste by die vuur oorbly, sy met haar laaste werk, hy met 'n laaste beker, en hulle praat.

“Jy vertel van die mooi dinge,” het sy gesê, “maar jy klink hartseer wanneer jy van die mooiste vertel.”

Hy het na haar gekyk, en daar was 'n stilte, en toe het hy gesê: “Jy sien te veel.”

“Dis al wat ek doen. Ek sien.”

“Nee.” Hy het sy beker neergesit. “Baie mense kyk. Min sien. Jy sien.” Hy het na die vuur gekyk. “Ja. Dit maak my hartseer, die mooi dinge. Weet jy hoekom? Omdat ek hulle alleen gesien het. Ek het by die groot kerk gestaan met die koepel wat dryf, en ek het my omgedraai om dit vir iemand te wys, en daar was niemand nie. Daar was nog nooit iemand nie. Ek het my hele lewe na die mooiste plekke op die aarde gereis, en elke keer, op die mooiste oomblik, draai ek my om en daar is niemand om dit mee te deel nie, en 'n mooi ding wat jy alleen sien, Þórdís, is 'n soort hartseer ding. Dit word amper 'n straf. Jy begin wens jy't dit nooit gesien nie, want om dit te sien en niemand te hê nie, is erger as om dit nie te sien nie.”

Sy het haar spinstok laat rus. Buite het die wind om die saal getrek. “En tog reis jy weer.”

“En tog reis ek weer.” Hy het geglimlag, 'n skewe ding. “Want die alternatief is om stil te sit en niks te sien nie, en dís 'n ander soort dood. 'n Mens kies jou doodmaak-manier, op die ou end. Ek kies om dood te gaan aan te veel sien en niemand om dit mee te deel nie.” Hy het na haar gekyk. “En jy?”

“Ek?”

“Hoe kies jy om dood te gaan?”

Niemand het haar nog ooit so iets gevra nie. Sy het na die vuur gekyk vir 'n lang ruk, en die wind het getrek, en sy het 'n ding gesê wat sy nie geweet het sy weet voor sy dit gesê het nie: “Ek kies om dood te gaan aan die teenoorgestelde. Aan niks sien nie en almal hê om dit mee te deel. Ek is nooit alleen nie. Daar is altyd mense, die hele

dag, die hele lewe — ’n man, kinders, ’n saal vol mense wat my nodig het. En ek het al die mense, en ek deel niks met hulle nie, want daar is niks om te deel nie, want ek sien nie meer mooi dinge nie. Ek het opgehou kyk vir my eie part. Ek kyk net meer vir die ander se part — wat hulle nodig het, wat gaan skeefloop. Ek het my eie oë weggegee.”

Sy het stilgebly, geskok by haarself, want sy het dit nog nooit gedink nie, nie eens vir haarself nie, en hier sit sy en sê dit vir ’n man wat sy drie dae geken het. En Eivor het nie iets dom of troostend gesê nie. Hy het net na haar gekyk, met sy hele aandag, en geknik, soos ’n man knik wat ’n ware ding gehoor het en dit die eer aandoen om dit nie weg te praat nie.

“Dan is ons twee verskillende soorte arm,” het hy gesê. “Ek is arm aan mense. Jy is arm aan jouself.”

Dit was die waarste ding wat enigiemand in jare vir haar gesê het, en dit het seergemaak, en sy het dit toegelaat om seer te maak, en sy het gedink: *dit is wat gebeur wanneer iemand jou sien. Dit maak seer. Daarom het ek opgehou.*

Met Solveig was dit anders, want Solveig het nie gepraat soos Eivor praat nie. Solveig het gewys.

Dit het begin met die koningsbord. Daar was ’n ou bord in die saal, van bekerde walvstand met die velde ingelê, en swaar pionne van been en barnsteen, en die mans het soms gespeel in die lang aande — hnefatafl, die koningspel, waar die koning en sy min verdedigers in die middel probeer uitbreek na ’n veilige hoek terwyl ’n groter mag hulle probeer vasdruk. Þórdís het nooit gespeel nie. Dit was nie dat sy nie kon nie; dit was dat sy nooit die tyd gehad het nie, en dat speel iets is wat ’n mens doen wanneer jy nie ’n saal hou nie, en boonop het sy stil geleer dat die mans dit nie reg vind as ’n vrou hulle by die bord klop nie, en dis makliker om net nie te speel nie.

Maar een aand het Solveig die bord uitgehaal en dit voor Þórdís neergesit en gesê: “Speel met my.”

“Ek speel nie.”

“Jy speel die hele dag,” het Solveig gesê, en haar grys oë het geblink. “Jy speel die heel dag ’n spel waar jy die min is teen die baie, waar jy

probeer keer dat alles uitmekaar val terwyl die hele wêreld teen jou druk. Jy is die koning op hierdie bord, Þórdís, elke dag van jou lewe. Kom ek wys jou hoe dit voel om dit op 'n bord te doen waar jy kan wén.”

En sy het Þórdís geleer speel, daar in die vuurlig, met die ander wat begin kyk het, en Solveig was reg: dit het 'n vreemde ding in Þórdís losgemaak, om die koning te wees op 'n bord, om die min te wees teen die baie en uit te breek, om te wén. Sy was goed daarmee. Sy was, sou dit blyk, baie goed daarmee, want twintig jaar se sien-wat-kom-voor-dit-kom is presies die vaardigheid wat 'n mens by die koningspel nodig het, en teen die einde van die eerste aand het sy Ketill geklop, en teen die einde van die week het sy almal geklop behalwe Solveig, en die mans het dit eers nie reg gevind nie en toe het hulle dit begin geniet, want daar is 'n soort vreugde in om 'n mens te ontdek wat heelyd voor jou was en wat jy nooit gesien het nie.

“Jy’t 'n koning se kop,” het Solveig een aand vir haar gesê toe hulle pak. “Jy’t dit altyd gehad. Hulle het jou net laat dink dis 'n huisvrou se kop. Dis dieselfde kop, Þórdís. 'n Mens hou 'n saal of 'n koninkryk met dieselfde kop. Hulle wil net hê jy moet dink die een is groot en die ander is klein.”

“En dis nie?”

“Vra die koning op die bord,” het Solveig gesê, “of dit klein voel om die min te wees teen die baie en te probeer uitbreek voor hulle jou vasdruk. Vra hom of dit klein voel.” Sy het na Þórdís gekyk, lank. “Niks wat jy doen, is klein nie. Hulle’t jou net laat dink so, want 'n vrou wat dink haar werk is klein, vra nooit vir meer nie.”

En so het die winter gegroei, dag op dag, in die toegemaakte wêreld, en Þórdís het gevoel hoe sy verander soos 'n mens voel hoe die ys op die fjord verander — nie van een dag na die ander nie, maar as jy terugkyk oor 'n week sien jy dit het beweeg. Sy het meer begin lag. Sy het begin speel. Sy het in die aande by die vuur gesit nie net om te werk nie maar om te wees, en sy het opgemerk dat sy weer kyk vir haar eie part — die manier waarop die vuurlig op die walvstand-bord val, die klank van Eivor se stem wanneer hy van die see vertel, die lyn van Solveig se nek wanneer sy haar kop oor die bord buig. Sy het weer mooi dinge begin sien, en dit was, soos Eivor gesê het, 'n soort

hartseer, want sy't besef hoe lank sy dit nie gedoen het nie.

Hákon het dit gesien. Hy was nie 'n dom man nie, en hy was nie 'n blinde man nie, en hy het gesien sy vrou het begin lag en speel en lewe op 'n manier wat sy lank nie gedoen het nie. En die ding van Hákon — die ding wat hom 'n goeie man gemaak het en wat dit alles soveel moeiliker gemaak het as wat dit sou gewees het as hy 'n slegte man was — was dat hy bly was. Hy het een aand by haar kom sit ná die ander geslaap het, en hy het na haar gekyk, en hy het gesê: “Jy lyk soos jouself. Soos die meisie wat ek getrou het. Ek het haar lanklaas gesien.”

En daar was geen jaloesie in nie, geen agterdog, niks van die ding wat 'n ander man sou voel as hy sien sy vrou bloei oop onder die aandag van twee vreemdelinge. Net 'n droewige, eerlike blydschap, die blydschap van 'n man wat sy vrou liefhet en wat lankal weet hy kan haar nie meer láát lewe nie, en wat bly is iemand anders kan, al weet hy nie heeltemal wat hy daarmee bedoel nie.

“Ek het haar ook lanklaas gesien,” het Þórdís gesê, sag.

Hy het sy hand op hare gesit, die ou breë warm hand, en hy het 'n oomblik niks gesê nie, en toe het hy 'n ding gesê wat haar hart gebreek het op 'n manier wat sy nie verwag het nie: “Ek weet ek het opgehou om jou te láát lewe. Ek weet dit, Tóra. Ek het dit jare gelede geweet en ek het nie geweet hoe om dit reg te maak nie, en toe het ek opgehou probeer, wat die slegste ding is wat 'n mens kan doen. 'n Mens hou nie op probeer nie.” Hy het na die vuur gekyk. “Ek is nie 'n dom man nie. Ek sien hoe Eivor na jou kyk. Ek sien hoe jy is wanneer hulle hier is.” Hy het stilgebly. “Ek weet nie wat ek daarmee bedoel nie. Ek weet net ek wil eerder hê jy moet lewe as dat jy myne moet wees en dood. As dit 'n man maak wat hulle sê 'n man nie moet wees nie, dan is dit so. Ek is te oud en te moeg om te veg vir 'n ding wat ek lankal nie meer reg gebruik het nie.”

Sy het na hom gekyk, na haar man van twintig jaar, en sy het hom liefgehad op daardie oomblik meer as wat sy hom in jare liefgehad het, juis omdat hy haar gelós het — en sy het besef dat dít die wreedste en die genadigste ding is wat liefde kan doen, om 'n mens te los om te lewe, en dat sy nie weet of sy dit self sou kon doen as die rolle omgekeer was nie, en dat Hákon, die moeë goeie man wat haar op die hare soen, 'n grootheid in hom gehad het wat sy nooit voor dié

oomblik heeltemal gesien het nie.

“Jy is ’n beter man,” het sy gesê, “as wat enige lied sal sing.”

“Liedere sing van mans wat veg,” het Hákon gesê, en hy het opgestaan, moeg, en haar op die kop gesoen soos altyd, die droë warm soen op die hare. “Niemand sing van die man wat ophou veg sodat iemand anders kan lewe nie. Maar miskien moet hulle.” En hy het gaan slaap, en sy het by die vuur agtergebly, en buite het die wind getrek oor die toegemaakte wêreld, en sy het geweet dat iets in haar lewe besig was om te verskuif wat sy nie weer sou kon terugskuif nie, en dat dit, vir die eerste keer in baie jare, nie vrees was wat sy gevoel het nie.

Hoofstuk Drie — Die Joelfees

Daar is 'n nag in die hart van die winter wat dieper is as al die ander nagte, en almal in die saal het geweet wanneer dit kom sonder dat 'n mens dit hoef te tel, want die liggaam ken die diepste nag soos 'n dier dit ken, soos die beeste in die stal dit geken het toe hulle daardie môre onrustig was en gestamp het teen die skotte, en die honde wat heel dag teen die deur gelê en gekerm het; en Þórdís het in die donker voor lig wakker geword met die wete in haar bene dat dit vandag is, die joelfees, midwinter, die nag waarop die jaar sy rug breek en begin omdraai na die lig toe, die nag waarop die dooies en die lewendes naby aan mekaar loop en die mens vure brand sodat die son onthou om terug te kom.

Sy het in die donker gelê, langs Hákon se warm slapende lyf, en sy het na die balke geluister waar die wind aan die grasdak ruk, en sy het gedink aan al die joelfeeste van haar lewe — die feeste van haar kinderdag in haar pa se saal, en die twintig feeste in hierdie saal as vrou van die huis, en sy het probeer onthou wanneer laas sy een met iets anders as moegheid tegemoet gegaan het, met iets wat sy nie 'n naam wou gee nie maar wat in haar maag gesit het soos die eerste warmte van mede, en sy kon nie onthou nie. Dit was te lank gelede.

Maar vandag was daar daardie ding in haar maag, en sy het opgestaan in die donker en die vuur opgemaak met die wete dat sy nie weet of dit vrees is of begeerte nie, en met die verdere wete, dieper en stiller, dat sy nie meer seker is of dit twee verskillende dinge is nie.

Die dag van die joelfees is 'n dag van werk wat soos vreugde voel, en die hele saal het beweeg met 'n soort lig in die voete. Ásta en die ander meisies het die slaapbanke met vars gras oorgetrek en die ou roet van die balke afgevee waar dit afgevee kon word, en Gunnhildr het oor die mede gestaan soos 'n vrou oor 'n siek kind staan, want die joelmede was die mede wat sedert die herfs in die groot vat gewerk het met heuning en bessies en die kruie wat sy nie sou noem nie, en sy het van die oggend af daaraan geproe en geskel oor enigiemand wat naby genoeg kom om die geur te steel. Die seun, Rognvaldr, het saam met Ketill en die mans die groot vark uit die hok gaan haal — die offervark wat sedert die slag opsy gehou en vetgemaak is — en Þórdís het hom van die deur af dopgehou, die seun, hoe hy met die mans loop en probeer staan soos hulle staan, en sy het by haarself geglimlag met die sagte verdriet van 'n moeder wat sien hoe 'n kind 'n man word net mooi te vinnig, en sy het hom geroep en vir hom 'n stuk warm brood met botter gegee voor hy gaan, want vir háár was hy nog die kind wat brood by die deur kry, en sy het hom op die kop gegee en hy het haar laat begaan al was hy te oud daarvoor, en toe het hy gegaan om die offer te help bring.

Yrsa, die jong slavin, het by die loom gewerk en daarna by die vleis, en Þórdís het haar dopgehou ook, soos sy alles dophou, en sy het gesien hoe die meisie se hande nooit ophou beweeg nie en hoe sy haar oë laag hou, en daar het iets in Þórdís se bors saamgetrek, want sy het geweet dat vir Yrsa is die joelfees 'n nag soos enige ander nag — 'n nag van bedien en skink en die laaste een wat gaan slaap — en dat die vryheid van die fees nie haar vryheid is nie. Sy het na die meisie toe gestap en gesê sy moet vanaand 'n beker mede vir haarself ook skink, en die meisie het opgekyk met die vinnige bang kyk van een wat nie weet of dit 'n strik is nie, en Þórdís het net geknik, en die meisie het stadig geknik terug, en dit was 'n klein ding, 'n baie klein ding, maar Þórdís het by haarself gedink: *dis al wat ek kan gee, en dis te min, en ek weet dit is te min.*

Buite het die lig kortliks gekom, die dun blou wintermiddaglig wat skaars 'n lig is, en toe het dit weer gegaan, en die langnag het begin toesak oor die fjord en oor die saal, en die vure is opgemaak — al die vure van die ry, die langvuur in sy volle lengte aangesteek sodat die saal nie meer een vuur het nie maar 'n rivier van vuur in sy middel, en die rook het opgetrek na die gat in die dak en die vonke saam, en die hele saal het warm en geel en lewendig geword teen die swart

wat buite druk.

Hákon het die offer gebring soos die offerheer dit bring, en Þórdís het langs hom gestaan soos die vrou van die huis langs die offerheer staan, en sy het die ou woorde gesê wat haar ma haar geleer het en wat haar ma se ma haar geleer het, die woorde wat 'n vrou sê wanneer sy die eerste beker mede oor die vuur hef en die jaar se draai inroep. Sy het hulle altyd reguit gesê, jare lank, die woorde uit, die werk gedoen. Maar vanaand het sy hulle anders gehoor in haar eie mond, want vanaand het sy gekýk terwyl sy hulle sê — gekyk na die gesigte om die vuur wat na haar opkyk, na Eivor wat by die rand van die lig sit met sy beker en na haar kyk met daardie aandag van hom, en na Solveig wat oorkant die vuur sit met haar lang bene voor haar uitgestrek en die vuurlik op die litteken op haar wang, en sy het die woorde gesê en gevoel hoe die woorde lewe in haar mond op 'n manier wat hulle in twintig jaar nie geleef het nie:

“Þórr van die hamer, hou jou hand oor hierdie saal. Freyja van die goud en die graan, hou jou hand oor hierdie mense. Óðinn van die hangboom, jy wat alles gegee het vir die sien —” en hier het haar stem 'n oomblik gehaper, net 'n oomblik, want sy het die woorde gesê wat sy elke jaar sê maar hulle het haar vanaand by die keel gevat, *jy wat alles gegee het vir die sien*, en sy het Heiðr se ou oë oor die vuur op haar voel rus, die ou siener wat niks sê nie maar alles weet — “Óðinn, ons groet jou met die mede. Die jaar breek vanaand sy rug. Die lig kom terug. Drink saam met ons.”

En die saal het gedrink, en die mede het gebrand soos joelmede brand, soet en swaar en met daardie ander ding daarin wat 'n mens se kop effens lig maak en die rande van die wêreld sag, en die hitte het begin opbou in die saal soos hitte opbou wanneer baie mense en baie vuur en baie drank in een lang vertrek toegemaak is teen die diepste nag van die jaar.

Bjorn die saalsanger het begin speel, en die musiek het die aand sy ware vorm gegee. Eers die lier alleen, die ou stadige note wat hy pluk soos 'n man wat met sy vingers dink, en toe het een van die skildmaagde 'n been-fluit uitgehaal en die wysie opgevang, en toe het die drom begin — nie hard nie, eers, net 'n hartklop onder alles,

'n vel oor 'n ring wat met die plat hand geslaan word, *dóm, dóm, dóm*, die klank waarvan 'n mens se eie hart begin saamloop sonder dat jy dit vra. En toe het die dreunsang begin, die stemme wat onder die wysie inskuif en die lang note hou, mans se stemme en vroue s'n, en die geluid het deur Þórdís se borskas getrek soos die see deur 'n grot trek, en sy het gevoel hoe dit haar oopmaak.

Sy het na die mede geruik in haar beker, heuning en bessie en kruie, en die rook van die vuur, en die vet van die vark wat braai, en die wol van haar eie rok wat warm geword het van die vuur en wat na skaap en na rook en na haarself ruik, en sy het 'n stuk soutvis geëet en die sout op haar tong gevoel en daarna die soet van die mede daaroor, en al haar sintuie was wakker op 'n manier wat sy lank nie toegelaat het nie, en sy het geweet dis die mede en sy het geweet dis nie net die mede nie.

Daar was dans. Nie die netjiese dans van 'n hofsaal wat sy nooit gesien het nie en nooit sou sien nie, maar die stamp en die draai van die plaasmense by die langvuur, mense wat mekaar al jare ken, hand aan elmboog, voet op die geslane vloer, die jongmense in 'n ring wat draai terwyl die ou mense klap, en Ásta met haar wange rooi van die vuur en die mede en 'n jongman se aandag, en Þórdís het na haar dogter gekyk en die jongman se kyk gelees en geweet dis niks om bang voor te wees nie, dis net die jaar wat draai in 'n jong lyf, en sy het dit so gelaat.

En toe — sy het nie geweet hoe dit gebeur het nie, of liever sy het presies geweet hoe dit gebeur het maar sy sou nie kon sê wie begin het nie — toe staan Solveig voor haar met haar hand uit, lank en lig in die vuurlig, die litteken 'n wit streep oor die bruin wang, en sy sê: “Dans.”

“Ek dans nie.”

“Jy speel nie. Jy dans nie.” Daar was die ou glim in Solveig se grys oë, die glim wat sê *ek weet wat hulle vir jou gesê het jy is en ek weet dis nie wat jy is nie*. “Jy't 'n hele lys van dinge wat jy nie doen nie, Þórdís Róðmarsdóttir. Dit moet 'n lang lys wees teen nou. Kom wys my een ding wat jy wél doen.”

En Þórdís het opgestaan — sy, 'n vrou van agt-en-dertig met groot-mens kinders, die vrou van die huis — en sy het Solveig se hand gevat, en die hand was hard en warm en die palm vol eelte van die swaard,

en hulle het gedans, en dit was nie 'n dans wat na enigiets gelyk het nie, net 'n draai en 'n stamp in die ring, maar Þórdís het Solveig se hand in hare gevoel en die ander hand van Solveig 'n oomblik op haar rug, net 'n oomblik, ligweg, soos 'n mens 'n voël se rug sou raak, en sy het na Solveig se gesig opgekyk en gesien dat Solveig na haar kyk met 'n soort ernstige sagtheid wat niks met dans te doen het nie, en sy het die ou vuur in haar voel oopgaan, die vuur wat sy een keer tevore gevoel het, 'n leeftyd gelede, oor 'n ander meisie, lank gelede, en sy het dit hierdie keer nie doodgedruk nie.

Sy het dit laat brand, en sy het Solveig se hand vasgehou tot die wysie klaar was, en toe het sy dit losgelaat, en hulle het na mekaar gekyk, en daar was niks gesê nie, want party dinge tussen twee vroue word nie gesê nie maar geweet, en wat hulle geweet het was dat dit daar is, dat dit altyd daar sal wees, dat dit 'n ware ding is — en dat dit nie vanaand se ding is nie. Solveig het dit ook geweet. Sy het Þórdís se hand 'n laaste keer gedruk, 'n druk wat sê *ek is hier en ek gaan nêrens nie en ons het tyd*, en sy het teruggegaan na haar plek by die vuur, en Þórdís het geweet dat sy daardie hand weer sou vat, een of ander nag, maar nie vannag nie. Vannag was iets anders besig om te kom.

Want oor die hele aand, deur die mede en die musiek en die dans, het sy Eivor se aandag op haar voel rus soos weer wat aankom oor 'n oop see.

Hy het niks gevra nie. Dit was die ding van Eivor. 'n Ander man sou by haar kom dans het, sou sy hand op haar geplaas het waar 'n hand nie hoort nie, sou met sy oë gevra het en met sy lyf gevat het wat hy kan, soos mans by 'n joelfees doen wanneer die mede hoog is en die nag lank. Eivor het net gesit, en gekyk, en die kyk was die ding. Sy het haar oor die saal beweeg, gewerk, geskink, gelag, gedans, en oral waar sy gaan het sy sy aandag op haar voel land, nie gulsig nie, nie eisend nie, net vol — die hele gewig van een mens se aandag wat op haar afkom, 'n aandag wat sê *ek sien jou, ek sien jou, van al die mense in hierdie saal sien ek jóú*, en sy het besef dat dit die warmste ding is wat haar in jare oorgekom het, warmer as die vuur, warmer as die mede, hierdie eenvoudige onverdraaglike feit van 'n man se volle aandag.

Die nag het ouer geword. Die kinders is bed toe gestuur — die jongstes eerste, gedra, en toe die groter wat gepruttel het maar gegaan het, en Þórdís het self gesien dat hulle toegedek lê voor sy weer gaan sit het, want dit is haar werk en haar werk hou nie op vir 'n fees nie. Die dreunsang het stadiger geword, dieper, die wysies van die laat nag wat van die dooies sing en van die see en van mans wat nie teruggekom het nie. Een vir een het die mense begin lê — op die banke, in die hoeke, waar die mede hulle laat sak het — en die saal het stiller geword en die langvuur het laer gebrand, tot dit nie meer 'n rivier van vuur was nie maar 'n lang ry gloeiende kole met hier en daar 'n vlam, en die lig in die saal het rooi en goud en sag geword, die kleur van amber teen vuurlik.

En toe was hulle byna die laaste twee wakker, sy en Eivor, soos hulle al baie aande die laaste twee was, sy met geen werk meer in haar hande nie want vanaand was daar niks meer om te doen nie, hy met sy leë beker wat hy nie weer gevul het nie.

Hákon het na haar toe gekom voor hy gaan lê het. Hy het op een knie langs haar gesak waar sy by die vuur sit, sy ou breë gesig rooi en sag van die mede en die fees, en hy het haar op die kop gesoen soos altyd, die droë warm soen op die hare, en hy het iets in haar oor gesê wat niemand anders kon hoor nie. Hy het gesê: “Ek gaan slaap.” En toe, na 'n stilte, sag, sodat dit byna niks was nie: “Jy't vanaand soos die meisie gelyk wat ek getrou het. Wees haar. Ek's te oud om in jou pad te staan.” En hy het opgestaan, sy ou knieë wat kraak, en hy het na sy bank gegaan en die gordyn toegetrek, en sy het geweet wat hy gesê het en wat hy nie gesê het nie, en sy het geweet dat dit nie swakheid was nie maar 'n soort grootheid wat geen lied sou besing nie, en haar oë het gebrand, en sy het dit toegelaat.

Toe was dit net sy en Eivor en die gloeiende kole.

Hy het na haar gekyk oor die laaste lae lig, en hy het niks gesê nie, en sy het geweet dat hy niks sou sê nie, dat hy nooit die een sou wees wat vra nie — nie uit lafhartigheid nie maar uit 'n soort agting wat sy nog nooit by 'n man teëgekom het nie, die agting van 'n man wat weet dat 'n vrou se keuse haar eie keuse moet wees of dit niks werd is nie. Hy het na haar gekyk en gewag, en die wag was self 'n soort geskenk, want dit het die ding heeltemal in haar hande gelê, soos 'n

mens 'n kosbare ding in iemand se oop hande lê en jou eie hande wegtrek.

En sy het by die kole gesit, 'n vrou van agt-en-dertig, getroud twintig jaar, moeder van grootmens kinders, vrou van die huis van Vestrfjorðr, en sy het na hierdie verre man gekyk met sy son-gebrande gesig en sy lyne van baie lag en sy oë wat te veel mooi dinge alleen gesien het, en sy het gevoel hoe die begeerte in haar opstaan — sy het dit by sy naam genoem in haarself, want sy was te oud en die nag te eerlik vir enige ander woord — sy het dit begeerte genoem, die wil om hierdie man se hande op haar te hê, om gesien te word nie net met die oë nie maar met die hele lyf, om een keer, een keer in hierdie lang lewe van versorg en skink en keer-dat-dinge-breek, die een te wees wat geneem word omdat sy begeer word en nie omdat sy nodig is nie.

En sy het besef dat niemand haar dwing nie en niemand haar keer nie. Hákon het die gordyn toegetrek. Solveig het haar hand gedruk en haar gelos. Die saal het geslaap. Daar was net die nag wat draai en die kole wat gloei en hierdie man wat wag met sy hele aandag op haar, en die keuse was hare, heeltemal hare, oopgoeg en vry.

Sy het na hom gedraai, onhaastig, en sy het hom vir die eerste keer ten volle aangekyk, op die manier waarop sy byna niks anders ten volle doen nie, met die hele van haar aandag wat tegelyk aankom soos weer, en gekyk hoe hy dit voel land — gesien hoe sy asem 'n oomblik vassteek, want hy was nie gewoond daaraan om gesien te word nie, hy wat sy hele lewe die een was wat sien. Sy het opgestaan van die kole af, en sy het na hom toe gegaan, en sy het haar hand uitgesteek en haar vingers teen die kant van sy gesig gesit, teen die warm gebrande vel en die growwe baard, en sy het gevoel hoe hy onder haar hand stil word soos die see stil word voor weer, en sy het in haar eie tyd, met haar eie hand, die ding gevat wat sy begeer het.

Hy het haar naam gesê, een keer, sag — “Þórdís” — nie 'n vraag nie, net haar naam, soos 'n man 'n ding sê waaraan hy nie kan glo nie, en sy het geknik, en sy het die laaste afstand toegemaak, en sy het haar mond teen syne gesit, en die wol van sy hemp was warm onder haar ander hand en die hart daaronder het gegaan soos die drom gegaan het, *dóm, dóm, dóm*, en sy het gevoel hoe sy hande eindelik na haar toe kom, stadig, asof hy bang is sy verdwyn, en hoe hulle op haar middel kom rus en haar nadertrek, en sy het in die warm rooi donker van die slapende saal haar eie asem hoor verander.

Wat tussen hulle gebeur het, en hoe lank hulle daaroor geneem het, en watter woorde sy in die donker gesê het wat sy in twintig jaar vir niemand gesê het nie, is hulle s'n, en die god van die hangboom se ene, en geen liedjie sal dit besing nie.

Teen die heel laaste van die nag, toe die kole net nog 'n diep rooi was en buite die wind gaan lê het soos die wind gaan lê wanneer die ergste nag verby is, het Þórdís wakker gelê met Eivor se slaap-asem langs haar, en sy het na die gat in die dak gekyk waar 'n mens, as die wolke breek, soms 'n ster sou kon sien, en sy het gewag of die ou vrees sou kom — die vrees, die spyt, die ding wat 'n vrou veronderstel is om te voel die môre ná. Maar dit het nie gekom nie. Daar was net 'n stilte in haar, 'n diep en vreemde stilte, soos die stilte ná die offer, en sy het besef dat sy nie vir die eerste keer in jare iemand anders se môre voorberei nie maar in haar eie nag lê, in 'n nag wat sy gekies het, en dat dit gedoen is en dat sy dit gedoen het en dat sy dit weer sou doen.

Die jaar het sy rug gebreek vannag. Die lig sou terugkom — stadig, oor baie weke, skaars merkbaar, maar dit sou kom, soos dit altyd kom. Sy het haar amber-stuk gesoek met haar hand waar dit gewoonlik aan haar hals hang, en eers toe sy dit nie vind nie het sy onthou dat sy dit nog nie het nie, dat daar nog niks is om te merk nie behalwe dit wat haar eie lyf onthou, en sy het geglimlag in die donker vir 'n ding wat sy nog nie kon weet nie, en sy het haar oë toegemaak, en die saal het om haar geslaap, warm en vol en veilig teen die wykende nag, en sy het ook gaan slaap.

Hoofstuk Vier — Die Môre

Daarna

Sy het wakker geword voor die lig, soos altyd, want 'n vrou van die huis word wakker voor die lig of die huis weet dit teen die middag, en sy het 'n oomblik daar gelê met die wolkombers swaar oor haar bors en die koue wat soos water teen die balke afgesak het, en gewag dat die ding kom — die skuld, die skok, die hand wat 'n mens teen jou eie mond sit wanneer jy onthou wat jy gedoen het — sy het gewag, soos 'n mens wag dat 'n hond byt waaraan jy gewoond is om gebyt te word, en die ding het nie gekom nie. Daar was net die donker, en die reuk van koue as en gisteraand se vet wat in die langvuur se laaste kole gestol het, en die diep, dik, snorkende slaap van twintig mense in een saal, en die wete, helder soos 'n klip in 'n oop hand, dat sy gisternag na Eivor toe gestap het oor haar eie vloer, oor haar eie kole, en sy gesig in haar twee hande gevat het, en dat niemand haar daartoe gestoot het nie, niemand haar daarvan teruggehou het nie, dat dit haar was, van begin tot end, soos 'n mens 'n appel uit jou eie boom pluk en byt.

En sy het gewag dat dít haar bang maak, en dit het haar ook nie bang gemaak nie.

Sy het stadig regop gekom op die slaapbank, met die ou versigtigheid van haar lyf wat weet waar die balk laag is, en haar voete in die koue gesit, en die amber gesoek aan haar hals — want haar hand het dit gesoek, haar hand het dit geweet soos 'n tong 'n gaatjie in 'n tand soek — en dit was nie daar nie. Daar was net haar eie vel, en die ou sleutelband se koord, en die plek waar iets behoort te wees en nog nie was nie. Sy het 'n oomblik met haar vingers daar gerus, op die leë plek, en gedink: nog niks om te merk nie. Nog niks

om aan op te hang nie. Net die ding self, los in haar soos 'n vrug wat nog nie gepluk is nie. Sy het amper geglimlag in die donker.

Hákon het langs haar gelê, op sy rug, met die slaap van 'n man wat sy hele lewe lank geslaap het soos 'n man wat môre op die water moet wees, en sy gesig was in die laaste donker so glad en oud en bekend soos die buitelyn van die fjord self, en sy het na hom gekyk, lank, soos sy in jare nie na hom gekyk het nie, nie met die vraende, meskerp soeke van 'n vrou wat wil weet of sy man weet nie, maar met iets sagter, iets wat naby aan dankbaarheid was, want hierdie man het gisternag die gordyn met sy eie hand toegetrek en gesê wees haar, ek's te oud om in jou pad te staan, en daar is mans wat 'n vrou doodmaak om minder, en hy het haar laat lewe. Sy het haar hand 'n oomblik op sy bors gesit, plat, sonder begeerte en sonder leuen, net soos 'n mens 'n hand op 'n ou klip sit wat lank in die son gelê het, en hy het in sy slaap effens onder haar hand beweeg, en sy het hom laat slaap.

Toe het sy opgestaan, want die vuur moes lewe.

Dit is die eerste werk van die vrou van die huis en dit was haar werk al twintig winters lank: om voor almal op te staan en die kole oop te krap en te blaas en die nag se dood om te keer in 'n dag se lewe, en sy het gehurk by die langvuur in die halfdonker en die as opsy getrek met die gebreekte yster-pook, en die kole onder was nog rooi, nog lewend, klein oranje oë in 'n bed van grys, en sy het haar gesig daarby gehou en geblaas, sag, geduldig, met die lang asem van iemand wat weet dat 'n vuur nie haastig is nie, en die rooi het uitgesprei en gegloeï en 'n vlammetjie het opgespring, klein en blou aan sy voet, en sy het droë berkebas daarop gelê en toe die dun stokkies en toe die dikker hout, en die rook het opgetrek na die rookgat in die dak en die warmte het teen haar gesig gekom, en sy het gedink, soos sy elke môre dink: kyk, dit lewe weer, ek het dit weer laat lewe. Maar vanmôre het die gedagte 'n tweede laag gehad wat dit nie altyd het nie, want sy het na die klein nuwe vlam gekyk wat sy met haar eie asem uit die dooie nag opgeblaas het, en sy het gedink: en ek ook.

Yrsa het as eerste van die slapendes geroer, want 'n slavin word ook wakker voor die lig, dit is in die been gebrand soos dit in die vrou van die huis se been gebrand is, en die twee soorte vroegheid is nie dieselfde soort nie — die een word wakker omdat die huis hare is, die ander omdat sy aan die huis behoort — en Tóra het dit geweet terwyl

sy gekyk het hoe die meisie regop kom met haar hare deurmekaar en die droë skaapvel-stukkie van haar slaapplek afgooi. Tóra het nie vergeet wat sy gisternag gedoen het nie — dat sy die meisie genooi het om vir haarself mede te skink, en gesê het te min, en ek weet dit is te min — en sy het geweet dit was te min, dit bly te min, 'n vrou skink nie 'n mens vry met een beker mede nie. Maar sy het Yrsa goeiemôre gesê met haar naam, en die meisie het opgekyk, half verbaas soos altyd dat haar naam in die vrou van die huis se mond beweeg, en Tóra het gedink: ek sal hierdie ding nie laat lê nie. Sy het nie geweet hoe nie. Sy het net geweet sy sal dit nie laat lê nie, en dit was, vir hierdie môre, genoeg om te weet.

Hulle het saam die gars-brood uitgehaal wat onder die doek lê, en die soutvis wat in die houtbak in die koue hoek gestaan het, hard soos hout self, en die skyr in sy klei-pot, en die meisie het die houtkomme uitgesit langs die vuur, en die saal het stadig wakker geword soos 'n dier wakker word, in dele, met 'n been hier en 'n grom daar. Gunnhildr het opgekom uit haar hoek met die lawaai van 'n ou vrou wat wil hê die hele wêreld moet weet dat sy se bene haar pyn, en sy het na die vuur toe gestrompel en haar twee hande daarby uitgehou, en sy het na Tóra gekyk met daardie skuins ou kraai-oog van haar, lank, op die manier waarop net 'n vrou wat jou ken sedert jy 'n meisie was na jou kan kyk.

“Jy't 'n ander gesig vanmôre,” het Gunnhildr gesê, nie sag nie, want Gunnhildr het nooit iets sag gesê in haar lewe nie, sy het dit gesê soos 'n mens 'n klip in 'n stil dam gooi om te sien hoe ver die ringe loop.

“Ek het dieselfde gesig as gister,” het Tóra gesê.

“Jy lieg,” het die ou vrou gesê, met 'n soort tevredenheid, en haar hande oor die vlam gevryf. “Jy't gister 'n gesig gehad soos 'n vrou wat haar eie begrafnis bywoon en wonder of die kos sal hou. Vanmôre het jy 'n gesig soos 'n vrou wat iets geëet het.” Sy het 'n stuk brood gevat sonder om te vra, want sy het nie meer gevra vir enigiets in dertig jaar nie, en sy het daarop gekou met haar paar oorblywende tande, en oor die brood gekyk na waar Eivor nog op sy rug teen die verste muur lê en slaap met sy mond half oop soos 'n kind. “Mans,” het sy gesê, vir niemand, vir die vuur, “kom van die ander kant van die wêreld af met geskenke en stories en 'n manier van kyk, en 'n vrou wat twintig winters lank reguit gestaan het soos 'n paal, sy buig.

En dan sê die digters dis die vrou se skuld.”

“Wie het van skuld gepraat,” het Tóra gesê, en sy het die soutvis begin breek met haar hande, die droë sout-reuk skerp in haar neus, die vleis wat splinter onder haar duime.

Gunnhildr het na haar gekyk, en iets in die ou gesig het versag, net effens, soos ’n ys-rand wat in die middag begin drup. “Niemand nie,” het sy gesê. “Dis net dat dit gewoonlik die eerste woord is wat ’n vrou sê wanneer sy wakker word ná so ’n nag. Skuld. Asof sy ’n hond is wat aan die tafel gevreet het.” Sy het ’n stuk vis by Tóra gevat, ook sonder om te vra. “Jy’t dit nie gesê nie. Dis al wat ek sê.” En toe, sagter, met haar rug al half gedraai, op die manier waarop ’n mens die ware ding sê wanneer jy reeds weggaan sodat niemand kan sien jy’t dit gesê nie: “Goed so, kind. Jy was te lank dood vir ’n vrou wat nog nie eens vyftig is nie.”

Tóra het haar nie geantwoord nie, want daar was niks om te antwoord nie, en ’n mens antwoord ook nie die waarheid nie, jy laat dit net langs jou staan soos jy ’n hond langs jou laat staan.

Die saal het vol geword met die gewone winterlewe, en dit was die ding wat haar die meeste verbaas het — hoe gewoon dit was, hoe min die wêreld geweet het dat enigiets verander het. Ásta het opgestaan met die nukkerigheid van ’n negentienjarige wat te min geslaap het, en haar hare begin vleg met die vinnige kwaai vingers van ’n meisie wat haarself nog nie mooi vind nie en daarom kwaad is vir haar eie hare. Rognvaldr — die seun, sewentien, lank soos ’n jong boom en nog onseker oor waar om sy hande te sit — het die hout van buite ingebring, ’n arm vol, met sneeu nog op die bas, en dit langs die vuur neergegooi sodat dit kon droog word, en die koue van buite het saam met hom ingekom en oor die vloer gerol, en hy het ’n stuk brood by die deur gegryp soos ’n seun doen, eet terwyl jy loop, en weer uitgegaan na die diere toe, want die diere moet gevoer word, winter of nie, môre na nag. Ketill en twee van die ander mans het by die langvuur kom sit en met hul rûe na die warmte gedraai en oor die weer gepraat, want mans praat oor die weer soos vroue oor mans praat, met dieselfde mengsel van klag en liefde. Bjorn die saalsanger het sy lier uit sy doek gehaal en die snare een vir een gestem met sy kop skuins, en die klein vals note het deur die saal gedrup soos water van ’n dak.

En Tóra het tussen hulle deur beweeg met die komme en die brood, en sy het gevoel hoe haar lyf anders deur die ruimte gaan as gister, nie groter nie, nie kleiner nie, net — wakker, asof sy gister deur die saal beweeg het soos 'n vrou wat slaapwandel en vandag soos 'n vrou wat wakker is en weet waar elke ding staan, en sy het die rûe van die mans gesien en die hare van haar dogter en die rook wat optrek en die lig wat nou grys deur die rookgat begin sif, en alles was presies waar dit gister was, en niks was waar dit gister was nie.

Solveig het laat wakker geword, soos 'n soldaat slaap wanneer daar nie 'n oorlog is nie — diep, sonder skroom, met haar lang lyf oop oor die bank en een arm bo haar kop — en toe sy wakker word, het sy reguit na Tóra gekyk oor die saal, een keer, met daardie helder, reguit, ongeskaamde oë van haar wat 'n litteken bo die een wenkbrou het soos 'n tweede, droër glimlag, en daar was 'n vraag in die kyk, maar dit was nie 'n jaloerse vraag nie en dit was nie 'n hartseer vraag nie. Dit was die kyk van iemand wat gisternag 'n hand vasgehou het en gesê het ons het tyd, en wat nou wou weet of die tyd nog daar is. En Tóra het teruggekyk, ook een keer, en sy het haar nie weggekyk nie, en daarin was die antwoord: ja. Ja, ons het tyd. Wat gister tussen my en die reisiger gebeur het, neem nie van jou af nie. Dit is nie 'n skuld wat ek by jou maak nie. Solveig het iets met haar mond gedoen wat nie heeltemal 'n glimlag was nie maar wat in dieselfde familie woon, en sy het opgestaan en haar gordel om haar middel begin vasmaak met die rustige hande van 'n vrou wat haar eie lyf goed ken, en die oomblik was klaar, en dit was genoeg gewees, want sommige dinge hoef net een keer gesê te word, met die oë, oor 'n vol saal heen.

Eivor het laaste wakker geword, soos 'n man wat oral ter wêreld geslaap het en daarom nêrens haastig is om wakker te word nie, en hy het regop gekom en sy gesig met albei hande gevryf en deur sy vingers na Tóra gekyk waar sy by die vuur staan, en sy het sy oë op haar voel land soos sy dit gisternag voel land het, daardie aandag wat oor 'n saal afkom soos weer oor 'n oop see, en sy het gewag dat dit haar laat skrik of laat bloos of laat wegkyk, en dit het nie. Sy het teruggekyk, oor die brood en die komme en die rook, en sy het hom laat sien dat sy hom sien, en sy het gedink — sonder skroom, want sy het besluit om dit sonder skroom te dink — hy is nie my redder nie. Hy het my nie wakker gemaak nie. Ek het myself wakker gemaak, hy was net die deur, en die deur het ek met my eie hand oopgemaak en deurgeloop. As hy môre op die eerste oop water vertrek na sy verre

stede toe, na Mikligard met sy goue dakke en sy vreemde gode, sou sy nie agter hom aan gaan nie, en sy sou nie verlang soos 'n meisie verlang nie. Hy het haar geleer dat sy gesien kan word. Dit is 'n ding wat 'n mens net een keer hoef te leer, en dan behoort dit aan jou, nie aan die een wat dit jou geleer het nie.

Hy het nader gekom by die vuur, en hy het langs haar gaan staan, naby maar nie te naby nie, met die maat van 'n man wat 'n vrou se huis ken en weet dat 'n vrou van die huis se vloer hare is, en hy het sy stem laag gehou, net vir haar. “Jy slaap min,” het hy gesê.

“Ek het twintig winters lank min geslaap,” het sy gesê. “Iemand moet die vuur maak.”

“In Mikligard,” het hy gesê, en sy het al begin glimlag voor hy klaar was, want sy het geleer dat alles by Eivor begin met in Mikligard, of in die land van die Serkir, of by die groot rivier waar die water bo-oor die rotse breek, “in Mikligard maak slawe die vuur, en die vrou van die huis slaap tot die son op die mure val.”

“Dan is die vrou van die huis in Mikligard 'n gas in haar eie huis,” het Tóra gesê, “en sy weet nie waar haar eie kole lê nie.” Sy het 'n kom skyr na hom toe geskuif. “Eet. Jy't 'n lang slaap gehad vir 'n man wat môre dalk moet roei as die wind draai.”

Hy het na haar gekyk toe sy dit sê, en daar was iets in sy oë, 'n vraag van sy eie — sou jy wou hê ek moet bly, of sou jy wou hê ek moet gaan — en sy het besluit om dit nie te beantwoord nie, want sy het nog nie geweet nie, en sy was nie meer 'n vrou wat antwoord gee voor sy weet nie. Sy het net haar hand 'n oomblik op syne gesit, op die rug van sy hand, waar dit op sy knie gerus het, plat en warm en sonder belofte, en hy het dit verstaan, want hy was 'n man wat van die ander kant van die wêreld af gekom het en daar baie geleer het, en een van die dinge wat hy geleer het, was om 'n hand op sy hand te kan lees. Hy het sy ander hand bo-oor hare gesit, een oomblik, en toe het hy die skyr gevat en geëet, en die ding was tussen hulle gesê sonder dat 'n woord daaroor geval het: dit was hare gewees, gisternag, hare om te gee, en dit bly hare, en hy het niks daarvan kom haal of kom vat of kom besit nie. Hy was die gas. Sy was die huis.

Buite het die wind opgekom en teen die saal se balke gevat soos 'n hand wat aan 'n deur ruk, en die rook in die saal het 'n oomblik plat getrek voor dit weer reguit opgaan, en almal het opgekyk, die ou

luister van mense wat aan die see woon, en Ketill het sy kop geskud. “Dis nog toe,” het hy gesê. “Daai water gaan nog lank toe wees.” En dit was nie ’n klag nie, dit was net die waarheid van die winter, en die mans het weer na die vuur gedraai, en Bjorn het sy lier opgetel en die eerste paar note gespeel van ’n liedjie wat almal ken, een van die ou werk-liedjies waarop die vroue weef, en die klank het deur die saal getrek soos warm water deur koue grond.

En Tóra het by die weefstoel gaan staan, want dit was die werk van die dag, en die weefstoel se gewigte het teen mekaar geklik soos hulle altyd klik, die klein klip-klank van die gewigte wat swaai, en sy het die skeerdrade tussen haar vingers gevat, die growwe wol nog vet en ru aan haar vel en ruik soos die skaap self, soos lanolien en rook en die ou warm reuk van ’n dier, en sy het die spoel deurgegooi en die ry vasgeslaan met die kam, klap, en weer, en die patroon het stadig onder haar hande gegroei soos dit al twintig winters lank onder haar hande gegroei het. Maar vanmôre het sy gekyk na die ding wat sy maak, na die donker en die lig wat sy met haar eie hande in en uit mekaar vleg, en sy het gedink dat ’n vrou se lewe ook so is, draad oor draad, dag oor dag, en dat ’n mens ’n leeftyd lank kan weef sonder om te kyk wat jy maak, jou hande wat die werk doen terwyl jy elders is, dood is, slaapwandel, en dat sy gister so geweef het en al die jare voor gister, en dat sy vanmôre — vir die eerste keer in lank — gekyk het na wat sy maak, en gesien het dat dit hare is, dat haar hande dit maak, dat sy kan kies watter draad volgende kom.

Ásta het langs haar kom staan om saam te weef, want dit is hoe ’n dogter leer, en die meisie was nog stil en nukkerig van haar te-min slaap, en sy het skuins na haar ma gekyk op die manier waarop ’n negentienjarige na haar ma kyk wanneer sy vermoed daar is iets wat sy nie weet nie en nie weet of sy dit wil weet nie. “Ma is anders vanmôre,” het Ásta gesê, met die direktheid wat sy van Tóra se eie ma af geërf het, deur Tóra, sonder dat enigeen van hulle dit gekies het.

“Hoe anders,” het Tóra gevra, en sy het die spoel deurgegooi.

Ásta het haar skouers opgetrek met die heftigheid van haar ouderdom. “Ek weet nie. Ma lag met die oë. Ma het gisteraand met die oë gelag, by die fees, en Ma lag nou nog so.” Sy het die kam vasgeslaan, te hard, soos ’n meisie wat kwaad is en nie weet vir wat nie. “Pa het ook gesien.”

Iets in Tóra het stil geword, nie van vrees nie, maar van aandag. “Wat het Pa gesien.”

“Ek weet nie,” het Ásta gesê, en toe, sagter, met die wol tussen haar vingers en haar oë op die werk: “Pa het na Ma gekyk gisteraand op ’n manier — nie kwaad nie. Eerder soos ’n mens na iets kyk wat jy weggee. Ek het gedink Pa gaan hartseer wees vanmôre. Maar Pa het nou-net buite vir my gesê ek moet die diere se water oopkap waar dit gevries het, en Pa het gefluit. Pa fluit nooit nie.”

Tóra het opgehou weef. Sy het na haar dogter gekyk, hierdie meisie wat sy gemaak het, jaar oor jaar, hierdie skerp jong ding wat alles sien en nog nie weet wat sy sien nie, en sy het ’n oomblik gewik en geweeg of sy moes lieg, want dit is wat ’n moeder doen, sy lieg vir haar kinders om die wêreld vir hulle heel te hou — en toe het sy besluit om nie te lieg nie, maar ook nie alles te sê nie, want daar is dinge wat ’n dogter van negentien nog nie nodig het om te dra nie, en dit is nie ’n leuen om ’n las nie op te laai nie.

“Jou pa,” het Tóra gesê, en sy het die woorde stadig gekies soos sy die wol kies, “is ’n beter man as wat hy weet. En ek het ’n lang tyd nie geweet hoe goed hy is nie, want ’n mens sien nie altyd die goeie van die mense naby jou nie, jy raak so gewoond aan hulle soos jy aan jou eie hande gewoond raak en jy kyk nie meer daarna nie.” Sy het haar hand op haar dogter se hand gesit, op die wol, en die weefstoel het stil gehang tussen hulle. “Hy het my gisteraand iets gegee wat min mans vir ’n vrou gee. Eendag sal jy weet wat. Nie vandag nie. Vandag weef ons net.”

Ásta het na haar gekyk, en daar was nog die vraag in haar gesig, maar daar was ook iets nuuts, ’n soort respek, die begin van die wete dat haar ma ’n vrou is en nie net ’n ma nie, dat daar ’n hele lewe in haar ma is waarvan sy niks weet nie, en dit is altyd ’n skok vir ’n kind, daardie eerste sien dat jou ma ’n vreemdeling is met ’n eie hart, en dit is ook ’n soort grootword. Die meisie het geknik, langsaam, en die spoel weer gevat, en hierdie keer het sy die kam saggies vasgeslaan, nie kwaad nie, en die twee van hulle het langs mekaar geweef sonder om te praat, die gewigte wat klik, die lier wat oor die saal trek, en dit was goed.

Teen die middag het die grys lig sterker geword deur die rookgat, en die saal het warm geword van die vuur en die liggame en die werk, en

die reuk van die middagete het begin opstoot — gerookte vleis wat in die groot pot prut met gars en die laaste van die wortels, vet en sout en die diep bruin reuk van vleis wat lank gehang het in die rook van die herfsslag — en Hákon het ingekom van buite met die koue op sy baard en sneeu in sy hare, en hy het na die vuur toe gekom en sy hande uitgehou, en hy het na Tóra gekyk waar sy by die pot staan en roer.

Hulle het mekaar 'n oomblik aangekyk oor die saal, oor die vuur, oor twintig winters, en daar was geen woorde nie en daar was nie woorde nodig nie. Hy het geweet. Sy het geweet dat hy weet. En in sy oë was daar nie verwyd nie en nie 'n vraag nie en nie 'n versoek dat sy moet terugkom na hoe dit was nie — daar was net iets wat baie naby aan vrede was, die kalmte van 'n man wat 'n ding besluit het en dit nie weer gaan oopmaak nie. Wees haar, het hy gisteraand gesê. En vanmôre het hy gefluit by die diere se water. Sy het hom 'n kom van die bredie gegee, vol, met die beste stukke vleis bo-op soos 'n vrou doen vir die man van haar huis, en hy het dit gevat, en hy het haar hand vir een halwe oomblik aangeraak waar sy die kom vashou, net die punte van sy koue vingers teen haar warm vingers, en dit was nie 'n man wat 'n vrou vat nie en nie 'n man wat om iets vra nie, dit was iets ouer en stiller as albei — dit was twee mense wat 'n lang pad saam geloop het en wat by 'n vurk gekom het, en wat besluit het om mekaar aan die vurk te seën eerder as te vervloek. “Dis goeie kos,” het hy gesê, en dit was al, en dit was genoeg, en sy het geweet dat as hy nooit weer 'n ander woord daaroor sê tot die dag wat hy sterf nie, dit hierdie woord sou wees, dis goeie kos, en dat dit beteken het ek sien jou is wakker, en ek is bly, al kos dit my iets, want jy was te lank dood.

Sy het gestaan met die houtlepel in haar hand en na hom gekyk waar hy met die ander mans gaan sit en eet, en sy het na Solveig gekyk waar sy haar swaard skoonvryf in die hoek met 'n lap en olie, geduldig, die staal wat dof glans in die vuurlig, en na Eivor waar hy met Rognvaldr praat en met sy hande iets in die lug teken, seker 'n boot, seker die see, seker 'n stad met goue dakke, en die seun se gesig wat oop is van wonder, en na Gunnhildr waar sy in haar hoek sit en alles sien soos 'n ou kraai alles sien, en na Yrsa waar sy die komme indra met die stil, gebukte beweging van iemand wat geleer het om nie gesien te word nie — en Tóra het besluit, daar, met die lepel in haar hand en die reuk van vleis en rook om haar, dat sy hierdie meisie sou leer

om gesien te word, soos sy geleer het, want dit is die een ding wat 'n mens kan weggee sonder om dit te verloor.

Buite het die wind weer gaan lê, en die middag het stil geword, en die sneeu het begin val, dik en sag en sonder haas, groot vlokke wat by die rookgat verby dwarrel teen die grys, en die saal was warm en vol en die kos was goed, en êrens het Bjorn weer begin sing, sag, 'n ander liedjie nou, een van die lang stadige winterliedjies wat oor jare gaan en nie oor 'n enkele nag nie. Tóra het by die vuur gaan sit op haar plek, die plek van die vrou van die huis, met die warmte teen haar wang en haar mense om haar, en sy het haar hand een keer na haar hals gebring, na die leë plek waar nog niks hang nie, en sy het geglimlag, want sy het geweet dat daar iets sou kom om te merk, eendag, en dat sy nie hoef te weet wanneer nie, en dat dit genoeg was om vanmôre net wakker te wees, en gesien te word, en te sien, en die vuur lewend te hou, soos sy altyd gedoen het en nou vir die eerste keer met oop oë doen.

En die sneeu het geval, en die saal was warm, en sy het haar voete nader aan die vuur getrek, en die dag het oor haar toegevou soos 'n wolkombers, en sy het haar daarin laat rus.

Hoofstuk Vyf — Solveig

Die ys het in die nag oor die binnewater getrek soos 'n vel oor melk, en teen die tyd dat Tóra wakker geword het — voor enigiemand anders, soos altyd, voor selfs Gunnhildr wat beweer dat sy nooit slaap nie — was die fjord se mond toegevries tot waar die diep swart van die buite-water begin het, en in daardie stilte, die soort stilte wat net 'n winter wat sy asem ophou kan maak, het sy in haar slaapbank gelê en geluister na hoe die saal om haar leef: die kraak van die balke wat in die koue saamtrek, die diep langsame asem van vyf-en-twintig mense en 'n handvol honde, die enkele lamp wat nog teen die verste muur smeul met sy vis-olie wat stadig en suinig brand, en sy het geweet, sonder dat sy kon sê hóé sy weet, dat vandag die dag is waarop sy en Solveig die water sou loop.

Dit was nie 'n plan nie. Sy het dit nie beredeneer nie. Dit het by haar gekom soos die sien altyd by haar gekom het, van die kant af, ongeva, met die gewig van iets wat reeds gebeur het eerder as iets wat nog moet kom — en sy het lank genoeg met daardie gawe geleef, lank genoeg en bang genoeg daarvoor, om te weet dat 'n mens nie daarmee stry nie. 'n Mens staan op. 'n Mens trek die wol-kouse aan, twee lae, en oor dit die seehond-vel skoene wat Ketill verlede herfs gemaak het, en 'n mens vat die korter spies, nie die jagspies nie maar die een waarmee 'n mens 'n seehond by 'n asem-gat keer, en 'n mens gaan staan by die deur en wag dat die ander vrou — wat dit ook al weet, op haar eie manier — wakker word en saamkom.

En Solveig het wakker geword. Tóra het dit oor die saal heen gevoel, die oomblik toe daardie groot stil lyf onder die bere-vel beweeg, en sy het nie omgekyk nie, want sy het nie nodig gehad om om te kyk nie. Sy het gehoor hoe die skildmaagd opstaan met daardie spaarsaamheid wat krygers aanleer en nooit weer verleer nie, geen

verkwiste beweging, geen geluid behalwe die noodsaaklike, en sy het gehoor hoe Solveig haar eie skoene vat, en haar eie wol, en — Tóra het amper geglimlag in die donker — die swaard, want dit was nou eenmaal so met Solveig dat die swaard saamkom soos 'n ander vrou se hand saamkom, sonder vraag, deel van die lyf.

Hulle het niks gesê nie. Buite die deur, in die blou-grys lig wat nog nie dag was nie en nie meer nag nie, in 'n koue wat die binneste van die neus laat brand, het Solveig haar net aangekyk — een lang oop kyk, die soort wat vra sonder om te bedel — en Tóra het haar kop geknik, na die ys toe, na die wit vlakke toe wat tot teen die voet van die berge gestrek het, en Solveig het geknik terug, en dit was die hele gesprek, en dit was genoeg.

Die sneeu het onder hulle voete gekraak met daardie hoë droë klank wat net diep-koue sneeu maak. Die rook van die saal het reguit op gestaan agter hulle, 'n grys pilaar teen die ligter grys van die lug, sonder die geringste wind om dit te buig, en Tóra het dit oor haar skouer gesien en gedink, sonder treurigheid, net as 'n feit: daar is my lewe, daardie rook, dertig jaar van my lewe in een reguit lyn na bo. En hier loop ek weg daarvan, oor die ys, met 'n vreemde vrou se swaard wat in die stilte tik teen haar been.

“Jy loop soos 'n mens wat weet waar sy gaan,” het Solveig gesê, ná 'n lang ruk, en haar stem was laag en het min gebruik klink, soos 'n stem wat in die koue gaar word.

“Ek weet nie waar ek gaan nie.”

“Nee,” het Solveig gesê. “Maar jy loop só.”

Tóra het na haar gekyk — werklik gekyk, vir die eerste keer dié oggend, in die helderwordende lig — en sy het weer gesien wat sy by die joelfees gesien het toe hulle gedans het en sy daardie ou vuur laat brand het sonder om dit dood te druk: dat Solveig die Skild lank was, langer as die meeste mans, en lig van vel en lig van hare op die manier van die noordelike mense, en dat daar 'n litteken oor die boog van haar wang gehardloop het, 'n ou een, wit teen die rooi van die koue, en dat die litteken haar nie geskend het nie maar iets aan haar gegee het, 'n soort gesag, asof die wêreld een sin in haar gesig geskryf het en sy dit gelees en aanvaar en aangegaan het. Sy was vyf-en-dertig. Sy het geleef soos 'n mens wat besluit het om te leef.

En Tóra het in haar bors die ding gevoel wat sy een keer tevore gevoel het, lank gelede, 'n leeftyd gelede — en sy het dit dié keer nie weggestoot nie.

Hulle het tot teen die middel van die wit water geloop voor hulle gepraat het oor iets wat saak gemaak het. Die berge het om hulle gestaan, swart waar die rots te steil was vir die sneeu, wit oral elders, en die lug het oopgegaan in 'n harde dun blou wat seer gemaak het om na te kyk. Êrens het 'n raaf gekras, een keer, en die klank het oor die ys gerol en weggeraak. Tóra het by 'n asem-gat gehurk — 'n donker oog in die wit, waar 'n seehond gekom het om te asem en die water oop gehou het met sy warm lyf — en sy het na die swart water gekyk en niks gesê nie, en Solveig het langs haar gehurk, naby, hulle skouers het amper geraak, en óók na die water gekyk.

“Jy het my iets gevra met die joelfees,” het Solveig gesê. “Sonder dat jy dit gevra het. Toe ons gedans het.”

“Ja.”

“En jy het dit weer nie gevra nie. Jy het dit laat staan.”

“Ja.” Tóra het na haar gekyk. “Ons het tyd, het ek gesê.”

“Dis waar.” Solveig het 'n handvol sneeu opgetel en dit in haar handskoene laat smelt, kyk hoe dit smelt, gooi dit weg. “Maar tyd is 'n ding wat mans glo aan vroue behoort, en vroue weet beter. Daar is nie soveel tyd as wat 'n mens dink nie. Die water gaan oopgaan. Die paaie gaan oopgaan. Ek is 'n vrou wat met die lente loop, Þórdís. Ek is nie 'n vrou wat bly nie.”

En daar was dit — die hele ding, reguit en sonder versiering, gesê met die rondborstigheid van 'n mens wat te dikwels naby genoeg aan die dood gestaan het om nog tyd te mors met die mooi loop om die waarheid. Tóra het dit op haar voel land soos sy gewoonde geraak het om dinge op haar te voel land, en sy het haar verbaas dat dit haar nie seer maak nie. Dit het haar vry gemaak. Sy het na die berge gekyk, na die wit pad waarlangs hierdie vrou met die lente sou wegloop, en sy het besef dat sy van die begin af geweet het — die sien het haar dit lankal gegee — dat Solveig nie bly nie. Dit was juis daarom dat dit veilig was om te begeer. Hier was niks wat sy moes red of behou of dophou nie. Hier was net 'n vrou, en 'n begeerte, en die feit van

'n end wat reeds geskryf staan, en in daardie feit was daar 'n soort tuiskoms.

“Ek het een keer 'n meisie liefgehad,” het Tóra gesê, en haar eie stem het haar verras, hoe rustig dit was. “Lank gelede. Voor Hákon. Voor alles.”

Solveig het niks gesê nie. Sy het net na haar gekyk, met die hele van haar aandag, en gewag.

“Haar naam was Védís. Sy was die dogter van die vrou wat my ma se weefwerk gedoen het, en sy het by ons gebly twee somers lank, toe ek sestien was, sewentien, en sy was 'n jaar ouer as ek, en sy het 'n laggie gehad wat —” Tóra het stilgebly, gesoek na die woord, en die woord het gekom soos die sien kom, van die kant af. “Sy het gelag asof sy iets weet wat die res van ons nie weet nie. En een nag, in die hooiskuur, met die reën op die dak, het sy my gewys wat dit was wat sy geweet het.”

“En toe?”

“En toe het my pa my aan Hákon belowe, en haar ma het haar noord toe gevat, en ek het haar nooit weer gesien nie.” Tóra het na die swart water in die asem-gat gekyk. “Sy is dood drie winters daarna. Met 'n kind. Iemand het my dit by 'n fees vertel, jare later, terloops, soos 'n mens die weer vertel.”

Sy het verwag dat dit seer sou maak om dit te sê. Dit het nie. Of — dit het, maar dit was 'n ou pyn, 'n gladgeslypte pyn, soos 'n klip wat lank in 'n rivier gelê het, en sy het besef dat sy dit nog nooit hardop gesê het nie, in al die jare, aan niemand nie, en dat dit deur dit te sê iets gebeur het: dit het heel geword. Védís was lief gewees, en sy was liefgehad gewees, en daardie liefde was nie 'n flater of 'n fase of 'n skande nie. Dit was een van die ware dinge van haar lewe. Dit het gebeur, en dit was goed, en dit was klaar.

“Sy was nie 'n verkeerde draai nie,” het Tóra gesê, meer vir haarself as vir Solveig. “Ek het my hele lewe lank gedink sy was 'n ding wat ek verloor het. Maar sy was nie verloor nie. Sy was gehad.”

Solveig het opgestaan, en haar lang skaduwee het oor die ys geval, en sy het haar hand uitgesteek om Tóra te help opstaan, en Tóra het dit gevat, en die handskoen-leer was tussen hulle maar die hand

daaronder was vas en warm, en hulle het 'n oomblik te lank so gestaan, hand in hand op die wit water, twee vroue met die berge swart om hulle, en niemand om te kyk nie behalwe die raaf en die god van die ys.

“Ek dink,” het Solveig gesê, “dat jy nie 'n vrou is wat dinge verloor nie. Ek dink jy is 'n vrou wat dinge weggegee word om op te pas, en jy het vergeet dat jy ook self iets mag vat.”

Hulle het 'n seehond gekry, later, by 'n verre gat — Solveig het hom gekeer en Tóra het die spies ingesit, skoon, een stoot, soos haar pa haar geleer het toe sy 'n meisie was, en die bloed was warm en het gerook op die ys, helder rooi op die wit, en hulle het hom skoongemaak met hulle messe wat dadelik koud geword het in hulle hande, en die werk was goed en eerlik en het hulle harte laat klop en hulle asem laat rook, en toe dit klaar was het hulle op die seehond se eie vel gesit, rug teen rug eers vir die warmte, en toe nie meer rug teen rug nie.

Want Solveig het omgedraai. En sy het Tóra aangekyk.

En dit was die ding wat Tóra van Eivor geleer het en nou weer geleer het, op 'n ander manier, met 'n ander gewig: dat die warmste ding wat tussen twee mense kan gebeur nie 'n aanraking is nie maar 'n kyk, die hele gewig van een mens se aandag wat op jou afkom soos weer wat oor 'n oop see aankom, en jy voel dit land. Solveig het na haar gekyk soos 'n soldaat na 'n landskap kyk waarin sy gaan staan en veg — nie roofsgtig nie, maar volledig, met die soort aandag wat niks oorslaan nie, wat die hele terrein neem: die lyn van Tóra se kaak, die grys wat in die donker hare gekom het by die slape, die fyn lyn om haar oë wat agt-en-dertig winters daar gekerf het, die mond, die hande wat nog rooi was van die seehond se bloed. Sy het na Tóra gekyk asof Tóra die ding was, die hele ding, nie die pad na iets anders nie, en Tóra het gevoel hoe die bloed in haar gesig opkom, sy 'n vrou van agt-en-dertig met grootmens kinders, en sy het dit nié weggedruk nie.

“Jy moet weet,” het Solveig gesê, en haar stem was nou heeltemal sag, en sy het Tóra se gebloede hand in albei haar hande gevat, “dat ek niks van jou gaan vat wat jy nie vrylik gee nie. Ek het mans gesien wat vat. Ek het my hele lewe lank veg teen mans wat vat. Ek vat nie.

Ek vra. En jy mag weier, Þórdís. Dis die ding wat ek jou bo alles wil leer. Nie hierdie nie —” sy het na hulle hande gekyk, na die min ruimte tussen hulle gesigte — “maar dat jy mag weier. Enige ding. Die lewe wat hulle vir jou uitgelê het. Die plek by die vuur wat hulle vir jou aangewys het. Jy mag dit alles weier en wegloop oor die ys en niemand het die reg om jou te keer nie. As jy dit eers weet, dan — dan is dít wat jy gee, gegee, en nie net waar jy gaan staan het omdat niemand jou gewys het hoe om weg te loop nie.”

Tóra het na haar gekyk, na hierdie lang ligte vrou met die litteken en die swaard wat langs hulle op die ys gelê het, en sy het iets verstaan wat sy nog nooit verstaan het nie: dat sy haar hele lewe lank gemeen het ’n vrou se mag lê in wat sy hou — die sleutels, die saal, die kinders, die rook wat reguit op staan — en dat dit waar is, maar net die helfte waar. Die ander helfte, die helfte wat Solveig haar nou gee soos ’n mens vir ’n ander ’n wapen gee, is dat ’n vrou se mag óók lê in wat sy kan neerlê. Dat sy kan weier. Dat die deur wat toegemessel was — die deur waaroor sy gehuil het in ’n vroeër winter omdat dit gekraak het — dat sy daardie deur self kan oopbreek as sy wil, en uitloop.

“Ek weier nie hierdie nie,” het Tóra gesê.

“Ek weet.”

“Ek het lankal opgehou om dinge te weier wat ek wil hê. Tot hierdie winter. En toe het ek onthou hoe.”

“Goed,” het Solveig gesê, en die woord was amper ’n laggie, daardie laggie wat sê ek weet iets wat jy nou ook weet. “Wys my dan.”

En Tóra het haar hand opgelig — die gebloede hand, sy het nie omgee oor die bloed nie, dit was eerlike bloed — en sy het dit teen die litteken op Solveig se wang gesit, plat, die hele palm teen die hele wang, en sy het gevoel hoe die ou wit naat onder haar vingers loop, en sy het gevoel hoe Solveig stil word onder die hand soos ’n perd stil word onder ’n hand wat dit ken, en sy het na die vrou se oë gekyk met die hele van haar eie aandag, en sy het gesien hoe Solveig dit voel land.

Hulle het mekaar gesoen op die ys, in die harde dun blou lig, met die seehond se bloed wat tussen hulle was en die berge wat swart om hulle gestaan het en die raaf wat êrens weer gekras het, en dit was nie haastig nie. Niks van hierdie vrou was haastig nie. Dit was ’n

soen soos 'n mens 'n ding doen wat jy lankal en deeglik besluit het om te doen, sonder twyfel, en Tóra het gevoel die jare val van haar af soos sneeu van 'n tak val wanneer 'n voël daarop land, nie alles nie, sy was nie weer sestien nie, sy wás agt-en-dertig en sy wás die vrou van die huis en sy wás 'n vrou wat begin sien het, maar die deel van haar wat Védís liefgehad het in 'n hooiskuur met die reën op die dak — daardie deel was nog heel, nog daar, nog lewendig, en dit het wakker geword en dit het geweet wat om te doen.

Wat tussen Þórdís en Solveig gebeur het, daar op die seehond se vel, in die middel van die toegevroesde water, met die berge as die enigste mure en die wit lug as die enigste dak — en hoe lank hulle daaroor geneem het, en watter ou towersien die ys onder hulle teruggehou het sodat dit nie gebreek het nie — dit is hulle s'n, en die ys s'n, en niemand anders se besigheid nie.

Hulle het in die laat middag teruggekom, met die seehond tussen hulle aan 'n riem wat hulle oor die ys gesleep het, en die lig het al begin skuins word en goud word op die wit, en die rook van die saal het nog reguit op gestaan, maar Tóra het dit dié keer anders gesien. Dit was nie meer 'n pilaar wat haar vasgemaak het nie. Dit was 'n vuur wat sy kies om na terug te loop, en dis 'n ander ding.

By die deur het Solveig stilgestaan voor hulle ingegaan het. Sy het na Tóra gekyk, en sy het iets uit haar gordel-sak gehaal, klein, en dit in Tóra se hand gedruk, en Tóra het gekyk en gesien dit was 'n spelpen van die koningsbord — 'n koning, gesny uit walvis-been, geel van ouderdom, glad van baie hande.

“Jy het my geleer hoe om die koning te speel,” het Tóra gesê. “By die joelfees. Jy het gesê ek is die koning.”

“Jy is.” Solveig het haar hand oor Tóra se hand toegevou, met die koning daarin. “Die koning is die een wat min mans het teen baie. Die koning wen nie deur die ander dood te maak nie. Die koning wen deur weg te kom — deur te kies waar hy staan, en wanneer hy loop. Onthou dit, as ek met die lente weg is. Jy hoef nie te wen deur te bly nie. Jy mag wen deur te weet dat jy kan loop.”

En toe het sy ingegaan, in die warm rokerige donker van die saal, waar Gunnhildr al uitgeroep het oor die seehond en Ásta opgespring

het en Hákon by die vuur na hulle gekyk het met sy moeë goeie oë, en hy het gesien — Tóra het geweet hy sien — en hy het net geknik, en gesê dis goeie vleis, 'n vet seehond, hulle sal goed eet, en daar was geen verwyd in sy stem nie, net die ou moeë goedheid van 'n man wat lankal besluit het om in niemand se pad te staan nie.

Tóra het die walvis-been koning in haar handpalm toegevou en hom diep in haar gordel-sak gesit, langs niks — want die amber was nog nie daar nie, sy het instinktief aan haar hals geraak en onthou dat daar nog niks is om te merk nie, dat dit nog moet kom. Maar die koning was daar. Dit was iets. Dit was die eerste les van hierdie winter wat sy in haar hand kon hou: dat sy bly omdat sy kies, en dat 'n mens wat kan loop, vry is om te bly.

Sy het by die vuur gaan sit en haar koue hande oor die vlam gehou, en sy het na haar mense gekyk — Ásta wat die vleis weeg met haar oë, Rognvaldr wat hout aandra, die seun, net die seun, Yrsa wat stil by die rand staan en wie se onvryheid Tóra nie vergeet het nie, Gunnhildr wat klae oor die koue met haar rou tong, Eivor wat van die ander kant van die saal na haar kyk met daardie aandag wat sy gekies het en nie agterna sou jaag nie — en Solveig wat haar swaard wegpak met die spaarsaamheid van 'n mens wat een dag met die lente sou wegloop, en Tóra het nie treurig gevoel nie.

Sy het die seehond se vel laat uitsprei om droog te word, en sy het mede laat skink, en sy het Yrsa gewink om vir haarself ook te skink, en sy het na die lang vuur gekyk wat in die middel van haar lewe gebrand het, ry op ry vlam, en sy het gedink dat 'n mens 'n lewe lank kan dink dat liefde 'n ding is wat 'n mens verloor, en eers laat — eers oor een lang winter, oor die ys, met 'n vreemde se hand teen jou wang — leer dat dit 'n ding is wat 'n mens gehad het, en dat gehad-het genoeg is.

Buite het die nag oor die wit water getrek, en die ys het weer gekraak in die koue, en die rook van die saal het reguit op gestaan na 'n hemel vol harde sterre. Binne was dit warm. Tóra het haar oë toegemaak by die vuur, net vir 'n oomblik, met die walvis-been koning swaar in haar gordel, en sy het haarself toegelaat om die dag neer te lê soos 'n mens 'n goeie gereedskap neerlê aan die end van 'n goeie dag se werk — versigtig, met agting, op sy plek, om môre weer te vat.

Hoofstuk Ses — Heiðr op die Hoë Stoel

Die ou vrou het haar laat wag, en dit was reg so, want 'n ding wat na jou toe kom voor jy gereed is, is 'n ding wat jou breek eerder as wat dit jou oopmaak, en Heiðr het dit geweet soos sy alles geweet het, met die geduld van iemand wat lankal opgehou het om te jaag wat in elk geval na haar toe sou kom.

Dit was die derde nag ná die ys vas was — die soort vas waar 'n mens met die voet daarop kon stamp en niks hoor nie behalwe die berg se eie diep antwoord, ver onder, asof die fjord in sy slaap gegrom het — en die saal het geruik na die dinge waarvan 'n winter gemaak word: die rook wat teen die dakbalke gehang en nie 'n uitweg gehad het nie en daarom oor die jare in die hout self ingetrek het tot die balke self gerook geruik het; die soutvis wat in sy houtbak in die hoek gelê en sy eie skerp, byna soet onderwater-reuk afgegee het; die wol van die slaapbanke, vetterig en lewendig, want dit was skaapwol wat nooit heeltemal opgehou het om skaap te wees nie. Tóra het by die langvuur gesit en die laaste van die aandkos se vet van haar vingers afgegee aan die soom van haar onderrok, en sy het geweet, sonder dat enigiemand dit gesê het, dat vanaand die nag was.

Sy het dit geweet soos sy ander dinge geweet het — nie met die kop nie, nie met woorde nie, maar met 'n plek onder die ribbes, regs, net onder die hart, waar 'n koue klein vinger teen die binnekant van haar lyf gedruk het en gesê het: nóú. Sy het al haar lewe lank daardie vinger probeer wegdink. Sy het dit 'n maag genoem, of 'n droom, of niks. Maar van die Joelfees af, van die nag toe sy die ou woorde gesê het en hulle vir die eerste keer in jare voel lewe — Óðinn wat alles gegee het vir die sien — van daardie nag af het sy opgehou om dit

weg te dink, en daarom het dit nou meer gepraat, en luider, soos 'n kind wat eindelijk geglo word.

Heiðr het opgestaan van waar sy die hele aand teen die muur gesit het soos 'n ou jas wat iemand vergeet het om weg te bêre, en sy het na Tóra gekyk oor die vure heen, en gesê: “Vrou van die huis. Kom sit by my, want ek het 'n ding om jou te wys, en jy het 'n ding om my te vra, en dit is dieselfde ding.”

Die hoë stoel het hulle uit die dakbalk se hoek gehaal — Ketill en Rognvaldr saam, die seun se gesig ernstig met die erns van iemand wat iets dra wat groter is as homself — en dit was nie 'n troon nie, dit was net 'n hoë stoel, hoër as 'n mens normaalweg sit, met die toorstok wat skuins teen die rugleuning vasgemaak was, swart van die handvet van ander hande as Heiðr s'n, hande wat lankal in die grond was. Hulle het dit naby die langvuur se boonste end opgestel, daar waar die hoofman se sitplek was, en Hákon het sy plek vir die ou vrou afgestaan sonder dat iemand hom hoef te vra nie, en weggestaan na die skadu toe, en Tóra het na haar man gekyk en gesien hoe hy in die rook se kant in teruggetrek het asof hy nie deel wou wees van 'n ding wat hy nie verstaan het nie, en sy het hom daarvoor lief gehad, want hy het ten minste die grootheid gehad om te weet wat hy nie verstaan nie.

“Wie gaan in?” het Heiðr gevra, en sy het rondgekyk in die saal, en haar oë was nie troebel soos 'n ou vrou s'n nie maar helder soos 'n voël s'n, swart en sonder grond. “Want niemand gaan in wat nie self kies om in te gaan nie. Hoor my, almal van julle. Die stok kies niemand nie. Die drom kies niemand nie. Die paddastoel kies niemand nie. Julle kies. En wie nie kies nie, bly aan hierdie kant, en daar is geen skaamte in die kant nie, want die kant is waar die meeste mense behoort te bly.”

Gunnhildr het van die slaapbank af gesnork, die ou vrygelate vrou met die rou tong wat nooit 'n geleentheid laat verbygaan het om 'n geleentheid te bederf nie. “Ek het my keuse gemaak voor jy nog gepraat het, ou heks. Ek bly waar die bier is.”

En 'n paar het gelag, en dit was goed dat hulle gelag het, want die lag het die ding menslik gemaak, dit het die heiligheid teruggebring grond toe waar 'n mens dit kon dra. Solveig het by die deur gestaan

met haar arms gevou, die skildmaagd, lank en lig en met die litteken wat in die vuurlik 'n eie klein lewe gehad het, en sy het Tóra se oog gevang oor die saal heen en effe haar kop geskud — nie vir my nie — en Tóra het verstaan: dit was nie Solveig se reis nie. Solveig se mag het in ander dinge gelê, in die swaard en in die weet wanneer om te loop. Hierdie deur was Tóra s'n alleen.

“Ek gaan in,” het Tóra gesê, en haar stem het reguit uitgekom, sonder die opdraand wat dit gehad het toe sy jonger was en alles 'n vraag was.

Heiðr het na haar gekyk, lank, met daardie voël-oë, en geknik soos iemand wat 'n antwoord gekry het wat sy reeds geken het. “Ja,” het sy gesê. “Jy. Ek het jou gesien toe ek by die deur ingekom het in die herfs. Jy't gestaan en die sleutels vashou en gedink jy is 'n slot, en ek het gesien jy is 'n deur. Daar is 'n verskil, vrou van die huis, en die verskil is alles.”

Hulle het die vuur laag gemaak. Dit was deel daarvan — die saal moes donker word, want die sien is 'n ding van die binne-oog, en die buite-oog moet eers blind word voordat die binne-oog kan oopgaan. Yrsa het die lampe een vir een doodgemaak, die jong slavin, en Tóra het na haar gekyk en gesien hoe versigtig sy dit gedoen het, asof elke vlam 'n lewe was wat sy uit genade gevra het om neer te lê, en Tóra het gedink: sy weet ook iets van donker maak sodat 'n mens kan sien. Maar dit was nie die nag om aan Yrsa te dink nie, en sy het die gedagte neergesit waar sy dit later weer sou optel, want sy het belowe om die meisie te leer om gesien te word, en 'n belofte wat 'n mens neersit is nie 'n belofte wat 'n mens breek nie.

Die drom het begin.

Bjorn het dit geslaan, die digter, en dit was nie 'n liedjie nie, dit was nie eens 'n maat in die sin waarin dans 'n maat het nie — dit was 'n hart, dit was die slag wat onder alle ander slae lê, die een wat 'n kind in die baarmoeder eerste hoor voordat dit ore het om mee te hoor, en Tóra het op die lae bank voor die hoë stoel gaan sit waar Heiðr haar beduie het, en sy het gevoel hoe die drom in die houtvloer in trek en deur die bank op in haar heupe en haar ruggraat in, en sy het opgehou om dit met haar ore te hoor en begin om dit met haar bene te hoor.

Heiðr het 'n leersakkie oopgemaak en die paddastoel uitgehaal — die droë stukke, rooi-bruin verkleur tot byna swart, die wit kolletjies nou net flou skaduwees op die droë vel — en sy het dit nie soos kos hanteer nie en ook nie soos medisyne nie, maar soos iemand wat 'n brief hanteer van iemand wat sy liefhet en wat ver is. “Hoor my eers,” het sy gesê, en sy het vooroor geleun van die hoë stoel af, en haar stem was sag nou, net vir Tóra, onder die drom. “Dit is nie 'n ding wat jou laat dronk word nie. Bier maak jou dronk. Mede maak jou dwaas. Hierdie ding maak niks van jou wat jy nie reeds is nie. Dit maak net die deure oop wat jy heeldag toehou omdat 'n mens nie kan lewe met al die deure oop nie. Vannag laat ons hulle oopstaan. Maar jy bly jy. Onthou dit, want as die vrees kom — en die vrees sál kom — dan hou jy aan jou eie naam vas soos aan 'n tou in die donker. Jy is Þórdís Róðmarsdóttir. Jy is die vrou van die huis. Die see van die ander kant kan jou nie wegneem nie tensy jy dit toelaat. Sê dit.”

“Ek is Þórdís Róðmarsdóttir,” het Tóra gesê, en die naam het in haar mond gesit soos 'n klip wat sy lank in haar hand gehou het tot dit warm geword het. “Ek is die vrou van die huis.”

“En jy kies dit.”

“Ek kies dit.”

Heiðr het haar die paddastoel gegee. Dit het na grond gesmaak, na ou grond, na die onderkant van 'n boom, bitter en aards en met 'n nasmaak soos van iets wat baie lank gelewe het, en Tóra het dit gekou soos die ou vrou gewys het, stadig, en die bitterheid het oor haar tong getrek en in haar keel afgegaan, en sy het gewag, en niks het gebeur nie.

Dit was lank dat niks gebeur het nie. Die drom het aangehou. Heiðr het begin sing — nie met woorde wat Tóra geken het nie, of dalk met woorde wat sy te goed geken het en juis daarom nie meer kon uitmaak nie, 'n dreunsang sonder onder en sonder bo, 'n geluid wat van die ou vrou se bors af kom soos rook van 'n vuur wat onder die grond brand. En Tóra het gesit en gedink: dit gaan nie werk nie. Ek is te oud. Ek is te vol van die saal en die soutvis en die sleutels. Daar is niks in my wat nog kan oopgaan nie.

En toe het haar gesig begin warm word.

Dit het begin soos die warmte by die Joelfees toe Eivor na haar gekyk het asof sy die ding was — die bloed wat in die gesig opkom — maar dit het nie daar gestop nie. Dit het aangehou opkom tot dit by haar oë was, tot die vuur se laaste kole, daar onder by die einde van die langvuur, begin asem haal het. Sy het dit eers gedink sy verbeel haar: dat die kole in en uit gegloei het, soos 'n bors. Maar dit was nie verbeelding nie. Sy het gesien hoe die kole asem haal, en sy het gesien dat alles asem haal — die dakbalke met hul oue gerookte hout het stadig op en af beweeg soos die ribbes van 'n diër wat slaap, en die wol van die slaapbanke het opgestaan soos die hare op 'n hond se nek, en die hele saal was nie 'n gebou nie maar 'n lyf, 'n groot warm slapende lyf, en sy het in sy binneste gesit soos 'n kind wat nog nie gebore is nie.

Die drom was nou binne-in haar bors. Sy kon nie meer sê waar Bjorn se hande ophou en haar eie hart begin nie. En Heiðr se sang het van bo gekom, want die ou vrou was bo haar nou — Tóra het opgekyk en gesien Heiðr het groter geword, of sy het kleiner geword, en die hoë stoel was nie meer 'n stoel nie maar 'n boom, 'n boom waarvan die wortels deur die vloer in die grond in gegaan het en deur die grond in die berg in en deur die berg in die diep koue water onder die fjord in, en die takke het deur die dak gegaan sonder om die dak te breek, op, op, deur die rook, deur die nag, tot waar die sterre was, en sy het verstaan — nie met woorde nie, want daar was nie woorde groot genoeg nie — dat die boom altyd daar was, dat die saal maar net om die boom gebou is omdat mense nie kan lewe met die boom heeltyd voor hul oë nie.

En sy was nie bang nie.

Dit was die ding wat haar verbaas het, agterna, toe sy dit aan niemand kon verduidelik nie: dat sy nie bang was nie. Sy het haar eie naam in haar hand gehou soos die ou vrou gesê het — Þórdís, Róðmarsdóttir, vrou van die huis — en die naam was warm en die naam het gehou, en omdat die naam gehou het, kon sy oopgaan sonder om weg te waai. Sy het verstaan toe vir die eerste keer waarom dit 'n gawe genoem word en nie 'n vloek nie, al was die prys 'n vloek se prys: dis omdat 'n mens dit moet kies om in te gaan, en omdat 'n mens dit moet kies om uit te kom, en die hele tyd tussenin bly 'n mens jouself, of jy verloor alles.

“Wat sien jy?” Heiðr se stem, van die boom af, van bo.

En Tóra het nie geweet sy gaan praat nie, maar sy het gehoor hoe haar eie stem antwoord van ’n plek diep onder haar bors uit, ’n stem wat sy nog nooit gehoor het nie en tog herken het soos ’n mens jou eie hartklop herken wanneer jy dit eindelijk in die stilte hoor: “Ek sien die water.”

“Wat van die water?”

“Die water is toe.” Sy het haar oë toegehad — sy het dit later besef, dat haar oë die hele tyd toe was — en tog het sy gesien, en wat sy gesien het was die fjord van bo, soos ’n voël hom sien, die hele wit lem van die ys wat van die berge se voete af tot by die oop see strek, en die wit was rein en hard en stil. “Die water is toe en niks kan oor die water kom nie. Dis hoekom ons veilig is. Dis hoekom die winter ons toehou. Niks kan oor die ys kom nie.”

“Kyk weer,” het Heiðr gesê, en daar was iets in haar stem nou, ’n harde klein draad, soos iemand wat ’n kind se hand op ’n warm ketel hou sodat die kind die les sal onthou. “Kyk na die ys, vrou van die huis. Kyk na die wit. Wat is op die wit?”

En Tóra het gekyk, en eers was daar niks, net die rein harde wit van haar eie troos — die ys hou ons toe, niks kan kom nie — en toe het sy gesien dat die wit nie leeg was nie. Daar was ’n vlek op die wit. Ver weg, daar by die mond van die fjord waar die ys dunner moes wees maar nie was nie, want hierdie winter het die hele mond toegevries, en op die ys, op die wit, was daar ’n donker ding wat beweeg.

Dit was ’n skip.

Dit het nie gevaar nie — ’n mens kan nie op ys vaar nie — dit het op die ys gestaan, en mans het rondom dit beweeg soos miere rondom ’n dooie ding, en hulle het dit getrek. Hulle het rolle onder die kiel gesit, boomstamme, en hulle het die skip oor die ys getrek soos ’n slee, stadig, geduldig, met die geduld van mense wat ’n hele winter het en ’n plek het waarheen hulle wil kom. Sy kon nie hul gesigte sien nie. Maar sy kon die seil sien wat op die mas opgerol was, en sy kon die kleur van die seil sien al was alles anders sonder kleur in hierdie sien — ’n seil van ’n grys wat na nat as lyk, ’n grys wat sy geken het, en sy het in haar binneste ’n naam gehoor wat sy nie wou hoor nie.

Grácápa. Grys-kap.

Styrbjorn.

En agter die skip, op slee ná slee wat oor die ys getrek is, was die vrag, en sy het geweet wat die vrag was nog voordat sy gekyk het, want sy het van Styrbjorn geweet sedert sy 'n meisie was, en sy het geweet wat hy verkoop, en sy het haarself gedwing om te kyk en sy het mense gesien — toegedraai in velle teen die koue, vasgebind met die soort tou wat 'n mens om 'n dier bind, en hulle het geloop waar hulle kon loop en hulle is getrek waar hulle nie kon nie — en die koue klein vinger onder haar ribbes het nie meer net gedruk nie, dit het 'n vuis geword, en die vuis het toegetrek om haar hart.

“Hy kom,” het sy gehoor haarself sê, en haar stem het gebreek, want die water wat haar toegehou het was nie meer 'n muur nie, dit was 'n pad. “Die ys is sy pad. Hy kom oor die ys. Styrbjorn kom met die diepwinter, wanneer almal dink niemand kan kom nie. Hy weet die ys dra. Hy het al voorheen oor die ys gekom.” En sy het geweet dat dit waar was, dat dit nie 'n vrees was wat sy uitgedink het nie maar 'n ding wat sy gesien het, want dit het die smaak van waarheid gehad, en die smaak van waarheid is anders as die smaak van vrees soos die smaak van soutvis anders is as die smaak van die droom van soutvis.

“Genoeg,” het Heiðr gesê. “Kom terug nou. Hou aan jou naam. Kom terug.”

En dit was die moeilike deel, die deel wat niemand vooraf kan verduidelik nie, want die boom wou haar hou. Die boom was mooi en die boom was waar en die boom het haar liefgehad op die manier waarop 'n diep ding 'n klein ding liefhet, en 'n deel van haar wou bly, wou daar bo by die sterre bly waar sy alles kon sien en niks haar kon seermaak nie. Maar Heiðr het gesê hou aan jou naam, en sy het aan haar naam gehou — Þórdís, vrou van die huis, daar is 'n saal vol mense wat my nodig het, daar is 'n man in die rook se kant wat nie verstaan nie maar wat wag, daar is 'n meisie wat ek belowe het om te leer om gesien te word, daar is werk, daar is môre, daar is die lewe wat ek gekies het — en die naam het haar afgetrek, tak vir tak, van die boom af, deur die rook, terug in die warm slapende lyf van die saal, terug in haar eie lyf wat op die lae bank gesit het en gebewe het soos 'n mens bewe wat te lank in koue water was.

Sy het haar oë oopgemaak.

Die vuur was steeds laag. Die drom het stilgeraak — sy het nie geweet wanneer nie. Bjorn het oor sy drom gesit met sy kop laag, leeg, soos 'n man wat ver geloop het. Heiðr was net 'n ou vrou op 'n hoë stoel, klein en saamgevou, en die boom was weg, en die saal was net 'n saal, en die mense was net mense, en hulle het na haar gekyk met die soort stilte wat val wanneer iets gebeur het wat niemand woorde voor het nie.

Tóra het na haar eie hande gekyk. Hulle het gebewe. Sy het hulle laat bewe; sy het hulle nie probeer stilmaak nie.

“Styrbjorn kom oor die ys,” het sy gesê, en haar stem was haar eie nou, dun en moeg maar haar eie. Sy het na Hákon gekyk waar hy uit die rook se kant uit nader gekom het, sy goeie moeë gesig gespan met die sorg van 'n man wat 'n waarskuwing hoor en weet hy moet dit glo al wil hy nie. “Nie nou nie. Maar hy kom. In die diepwinter, wanneer ons dink die ys hou ons veilig. Hy weet die ys dra 'n skip as 'n mens dit op rolle trek. Ons moet —” en hier het sy gestop, want die deel wat 'n mens moet doen ná 'n sien is nie deel van die sien nie, dis deel van die môre, en sy was te moeg vir die môre.

Hákon het langs haar gehurk. Hy het haar nie aangeraak nie, want hy het geweet sy was nog te naby aan die boom om aangeraak te word, maar hy het naby gehurk sodat sy sy warmte kon voel, en hy het gesê, sag, met die nugterheid wat sy hele lewe lank die ding was wat hom 'n goeie hoofman gemaak het al was dit nie altyd die ding was wat haar gevoed het nie: “Dan berei ons voor. As jy sê hy kom, dan kom hy, en ons sal gereed wees. Daar is tyd. Die diepwinter is nog 'n maand weg.” Hy het opgestaan en na Ketill gekyk, en iets onuitgesprokes het tussen die twee mans beweeg, die taal van mans wat saam op see was. “Ons sal die ys lees. Ons sal wagte by die mond sit. Hy sal nie oor ons kom soos 'n dief in die nag nie.”

En Tóra het na haar man gekyk en gevoel hoe iets in haar oopgaan wat niks met die boom te doen gehad het nie — 'n ou dankbaarheid, 'n ding wat sy lank gedink het dood was tussen hulle, want hy het haar geglo. Hy het nie gevra of sy seker was nie. Hy het nie gesê dis die paddastoel wat praat nie. Hy het gehoor sy vrou sê 'n gevaar kom, en hy het begin werk maak om sy mense veilig te hou, en dit was, sy het besef, 'n soort liefde — nie die soort wat haar gesig laat warm word nie, maar 'n soort wat 'n dak bou en die dak hou, en 'n vrou kan met albei lewe as sy weet watter een sy waar moet soek.

Heiðr het haar laat help van die hoë stoel af, en die ou vrou se hand was lig in Tóra s'n, lig soos 'n voël, en koud. Hulle het saam by die langvuur gaan sit terwyl die saal stadig weer 'n saal geword het om hulle — Gunnhildr wat begin brom oor wie die bier weggesit het, Ásta wat met 'n kombers gekom en dit oor haar ma se skouers gesit het sonder om te vra, en Tóra het na haar dogter gekyk en gesien dat die meisie na haar gekyk het soos 'n mens na 'n vreemdeling kyk wat jou bekend voorkom, en sy het verstaan dat Ásta haar vannag vir die eerste keer as iets anders as net 'n ma gesien het, as 'n vrou met 'n ding in haar wat dieper gaan as die sleutels, en dit was 'n eensaame ding om gesien te word so, en ook nie eensaam nie.

“Jy het my van die prys vertel,” het Tóra sag vir Heiðr gesê, toe net hulle twee by die kole oor was, “maar jy het my nie die prys vertel nie.”

Die ou vrou het in die kole gekyk wat nou nie meer asem gehaal het nie, net kole. “Nee,” het sy gesê. “Want 'n mens betaal die prys nie vooraf nie. 'n Mens betaal dit stuk vir stuk, jaar vir jaar, en as ek dit alles vooraf vir jou sou opnoem, sou jy nie weer ingegaan het nie, en jy moet weer ingaan, want jy is gemaak vir die boom soos min mense is.” Sy het na Tóra gekyk met daardie swart helder oë. “Ek sal jou dít sê. Die prys is dat jy nooit weer onskuldig sal wees nie. Jy sal dinge sien wat kom, en jy sal niemand hê om dit mee te deel nie, want die wat nie sien nie, vrees jou daarvoor, en die wat sien, is altyd alleen, want elkeen sien alleen. Jy sal weet wanneer 'n kind gaan sterf voordat dit siek word. Jy sal weet wanneer 'n man jou belieg al glimlag hy. Jy sal die einde van dinge sien terwyl ander nog die begin vier. Dit is die prys. Nie pyn nie. Nie dood nie. Eensaamheid, en die soort wete wat 'n mens nie kan teruggee nie.” Sy het 'n hand uitgesteek en dit op Tóra se knie gesit, lig soos 'n blaas. “Maar jy sal ook hierdie hê: jy sal weet wanneer 'n gevaar oor die ys kom, en jy sal jou mense red. En 'n mens wat haar mense kan red, betaal enige prys, want dit is hoekom ons hier is. Nie om veilig te wees nie. Om mekaar veilig te hou.”

Tóra het na die kole gekyk, en sy het gedink aan die skip op die ys, die grys seil, die mense vasgebind soos diere, en sy het gedink: ek het dit gesien, en omdat ek dit gesien het, kan ek dit dalk keer, en as ek dit kan keer dan was die sien werd. Maar sy het ook gedink aan

die mense op die slee, die toegedraaide gestaltes, en sy het geweet dat selfs as sy haar eie mense red, daar mense op daardie ys is wat sy nie kan red nie, en dat die sien haar dít ook gewys het — nie net die gevaar vir haar eie nie, maar die wond van die hele harde eeu, die koue rekening van mans wat mense in vraag verander, en dat sy nou geweet het van die wond en dat 'n mens wat weet, nie meer kan maak of sy nie weet nie. Dit, sy het besef, was ook die prys.

Haar hand het sonder dat sy dit beveel het na haar hals gegaan, na die holte by haar keel waar sy gevoel het iets behoort te wees — iets om hierdie nag te merk, hierdie deur wat oopgekraak het, want elke draaipunt behoort 'n klip te hê om dit aan vas te bind — maar daar was niks. Haar hals was kaal. Nog niks om te merk nie. En sy het haar hand laat sak en gedink: nog nie. Daar is 'n ding wat kom om hierdie nag aan vas te bind, maar dit is nog nie hier nie. Sy het nie geweet wat dit was nie. Sy het net geweet dat haar hals gewag het.

Sy het laat gaan slaap toe, ná die ander, soos die vrou van die huis altyd laaste gaan slaap want sy is die een wat seker maak die vure is veilig vir die nag. Sy het by elke langvuur stilgestaan en gekyk dat dit reg gesmoor is, nie dood nie maar veilig, sodat dit môreoggend weer sou wakker word met 'n bietjie hulp. By die laaste vuur het Yrsa nog gesit en die laaste skottels skoonmaak, en Tóra het langs haar gehurk en saggies gesê: “Jy het die lampe vanaand mooi doodgemaak. Asof elke een belangrik was.”

Die jong slavin het opgekyk, verras dat sy raakgesien is. “Elke een gee lig,” het sy gesê, asof dit verduideliking nodig het.

“Ja,” het Tóra gesê. “Dit doen.” En sy het na die meisie gekyk met die hele gewig van haar aandag, op die manier waarop Eivor na haar gekyk het by die Joelfees, en sy het gesien hoe die meisie dit voel land, gesien hoe sy nie geweet het wat om met soveel aandag te maak nie, en Tóra het gedink: dis 'n begin. Om gesien te word is 'n begin. Sy het belowe om die meisie te leer, en die eerste les is net dit — dat iemand kyk, en bly kyk, en nie wegkyk nie. “Gaan slaap nou, Yrsa. Die skottels sal môre nog daar wees.”

Sy het na haar eie slaapbank gegaan, agter die gordyn, en Hákon was al daar, op sy rug, sy asem diep en gelyk maar nie heeltemal die asem van 'n man wat slaap nie — die asem van 'n man wat wag tot sy

vrou veilig in is voordat hy homself toelaat om te gaan. Sy het langs hom gaan lê in haar klere, te moeg om uit te trek, en die wol van die kombers het ru en warm teen haar wang gekom, en dit het na hom geruik, na haar man, na rook en skaap en die diere, en dit was 'n reuk wat sy haar hele getroude lewe lank geken het, 'n reuk wat lank net 'n reuk was en vanaand, vir 'n rede wat sy nie kon noem nie, weer 'n soort tuiskoms was.

“Jy het my geglo,” het sy gefluister, nie seker of hy nog wakker was nie.

“Ek het jou nog altyd geglo,” het hy gesê, sy stem dik van die rand van slaap. “Ek het net nie altyd geweet wát om te glo nie. Vannag het jy my gesê. Dis makliker as ek weet.” Hy het stil gebly, en toe, sagter: “Slaap, Tóra. Ek sal die ys laat dophou. Niks gaan vannag oor die ys kom nie.”

En sy het geweet dis waar — niks sou vannag oor die ys kom nie, die gevaar was 'n maand weg, sy het dit gesien — en sy het haar oë toegemaak, en agter haar oë was die boom nog daar, klein nou, 'n wete eerder as 'n prentjie, en sy het nie meer bang daarvoor gewees nie. Sy het haar hand een keer na haar kaal hals gebring, en dit weer laat sak, en die laaste ding wat sy gedink het voordat die slaap haar gevat het, was nie die skip op die ys nie en nie die prys nie, maar dat 'n mens 'n deur kan oopmaak en steeds jouself bly, solank jy aan jou naam vashou, en dat sy haar naam vannag geleer ken het op 'n manier wat sy dit nooit tevore geken het nie. Þórdís. Vrou van die huis. Die een wat sien, en bly. Buite het die fjord in sy slaap gegrom, ver onder die ys, en die saal het om hulle toegevou soos 'n groot warm slapende lyf, en sy het saam met dit gaan slaap.

Hoofstuk Sewe — Die Sien

Sy het wakker geword in die donker voor die lig met die wete in haar mond soos die smaak van yster, soos die smaak van bloed wanneer 'n mens op die tong byt, en sy het stil gelê op die slaapbank langs Hákon se warm, breë, slapende rug en geluister hoe sy asem gaan, in en uit, in en uit, die asem van 'n man wat haar geglo het sonder twyfel en toe gaan slaap het soos een wat sy werk vir die dag geken het, en sy het na die balke bo haar gekyk wat sy nie kon sien nie en gedink: *dit is nou my lewe*. Nie met klag nie. Net met die kaal helderheid van iemand wat 'n ding ken wat sy nie kan ontken nie, soos 'n vrou die seisoen ken aan die lig, of die naderende reën aan die manier waarop die voëls val. Sy het gisteraand op die hoë stoel iets gesien wat waar was, en die waarheid daarvan het in haar bly lê soos klip in 'n maag, en sy het geweet — met die kalm, koue, geliefde gewisheid van die ding wat Heiðr háár noem, die sien — dat dit nie 'n droom was nie en nie sou wegslyt met die dag soos drome wegslyt nie, en dat die grys-seil skip wat sy oor die ys sien trek het, op rolle, met die mans wat aan die toue trek en die geboeide gestaltes op die slee daaragter, dat daardie skip wêrklik was, en wêrklik sou kom, nie nou nie, nie môre nie, maar in die diepste hart van die winter wanneer die ys dik genoeg was om 'n skip te dra soos 'n hand 'n speelding dra.

Sy het opgestaan voor enigiemand anders, soos sy altyd opgestaan het, en die langvuur se kole oopgekrap en die nuwe hout daarop gelê en dit aangeblaas tot die vlam vat, en die rook het opgetrek na die rookgat hoog in die nok en die saal het stadig warm geword om haar van die een end na die ander, en sy het in die halfdonker gestaan met haar hande na die vuur uitgehou en gevoel hoe die ou bekende werk haar vashou, die werk wat nie weet van enige sien nie, die werk

wat net die hout en die vlam en die kos en die dag ken, en sy was dankbaar daarvoor soos jy dankbaar is vir die grond onder jou voete wanneer alles anders draai.

En tóé, in die warm wordende donker, alleen, met die ander nog aan die slaap en die wind buite wat teen die saal se sye stoot soos 'n dier wat wil inkom, het sy gevoel hoe haar hand vanself opgaan na haar hals, na die holte by haar sleutelbeen waar 'n ding sou hang as daar 'n ding was om te hang, en sy het haar vingers daar laat rus op die kaal warm vel, en daar was niks. Daar was nog niks om te merk nie. Sy het dit nie verstaan nie — hoekom haar hand telkens daar soek, na 'n gewig wat nie daar is nie, na 'n ding wat sy nooit besit het nie — maar haar lyf het dit geweet voor haar kop dit geweet het, soos haar lyf alles eerste weet, en sy het haar hand laat sak en gedink: *nog niks. Nog nie. Maar iets kom.* En sy het nie geweet of die iets wat kom die skip op die ys was, of iets anders, iets wat aan haar hals sou hang, en sy het opgehou daaroor dink, want die pap moes kook.

Sy het Hákon by die eerste lig gevind waar hy by die stal die diere voer, en die geel kring van sy lamp het op die strooi en die dampende rûe van die beeste geval, en sy asem het in wolke voor sy mond uitgekom in die koue, en hy het opgekyk toe sy inkom en geknik, en daar was niks vreemds in sy gesig nie, geen vrees, geen verwyd vir die ding wat sy hom die vorige aand vertel het. Dit was die ding van Hákon, sy het dit weer gesien soos sy dit elke dag van hierdie winter dieper begin sien het: hy het haar geglo, en toe het hy gaan slaap, en nou voer hy die diere, want 'n man wat 'n ware ding gehoor het, gaan nie staan en bewe nie; hy gaan maak die ding reg waar dit reggemaak kan word, en die res laat hy oor aan die gode en die weer.

“Jy’t reg geslaap?” het hy gevra.

“Genoeg.”

Hy het 'n hand vol hooi voor 'n koei neergegooi en sy rug regop gekom, stadig, met die stadigheid van 'n man van ses-en-veertig wat sy hele lewe lank gebuk en getrek en gedra het, en hy het na haar gekyk oor die rûe van die diere, en sy het gesien hy’t oor die nag gedink, want sy gesig het die effe gespanne stilte gehad van 'n man wat 'n besluit gemaak het en dit nou gaan sê.

“Ek het gedink oor wat jy gesien het,” het hy gesê. “Die skip op die ys. Die rolle.”

“Ja.”

“Dis Styrbjorn.” Hy het dit nie as ’n vraag gesê nie. Hy het dit gesê soos ’n man ’n ding sê wat hy reeds geweet het en net nou ’n naam voor sit. “Niemand anders trek ’n skip oor die winterys nie. Niemand anders het ’n rede. Hy’t dit twee winters gelede gedoen, verder noord, by die Sygnafjorðr-mense — hulle het gedink hulle’s veilig agter die toe water, en hy’t oor die ys op hulle afgekom voor die dag, en gevat wat hy wou vat.” Hy het ’n klank gemaak in sy keel, nie ’n vloek nie, iets ouer en moeër as ’n vloek. “Slawe. Dis altyd slawe met hom. Daar’s geld in mense, sê hy, meer as in enigiets anders, want ’n mens loop self na die mark toe op sy eie twee bene en eet niks van jou voorraad op die pad nie.”

Sy het na hom gekyk en die ou koue ding in haar bewus geword, die ding wat sy gesien het op die hoë stoel — die geboeide gestaltes op die slee, en hoe sy van bo af, van die plek waar die sien ’n mens neem, gesien het dat van hulle koppe gebuig was en van hulle koppe regop, en dat dit nie saak gemaak het nie, want geboei is geboei, en jou kop kan regop wees terwyl jou hande agter jou rug aan mekaar gemaak is, en dít, het sy gedink, dít is die ergste van die hele ding, dat ’n mens se kop regop kan bly terwyl die res van jou verkoop word.

“En jy dink hy kom hierheen,” het sy gesê.

“Jy’t gesien hy kom hierheen.” Hy het ’n droë skewe ding met sy mond gemaak wat amper ’n glimlag was. “Ek dink niks. Ek glo jou. Jy’t nog nooit verkeerd gesien nie, Tóra, nie in twintig jaar nie. Jy’t net nooit voorheen gesê dis wat dit is nie. Jy’t gesê: ‘die melk gaan suur word’, en die melk het suur geword. Jy’t gesê: ‘die jong perd gaan nie die winter maak nie’, en hy’t nie. Ek het lankal opgehou wonder hoe jy dit doen. ’n Man wat met die see werk leer om die vrou wat met die teken werk te glo, of hy verdrink.” Hy het sy lamp opgetel. “Kom ons gaan eet. Daar’s dinge wat ek moet sê voor die ander, en dinge wat ek net vir jou moet sê.”

Hy het dit ná die oggendkos gesê, met die saal vol en die werk nog nie begin nie, en hy het opgestaan by die langvuur en die ding gedoen

wat 'n hoofman doen wanneer daar 'n ding is wat almal moet weet, en die saal het stil geword, want hulle het geleer om stil te word wanneer Hákon opstaan, nie uit vrees nie maar uit die ou gewoonte van 'n huishouding wat weet sy lewe hang aan die man wat reg of verkeerd kies.

Hy het hulle vertel van Styrbjorn. Hy het dit nugter vertel, sonder om die vrees aan te blaas, soos 'n man wat weet dat 'n bang huishouding 'n dom huishouding is en dat 'n dom huishouding sterf. Hy het gesê die water is toe en die ys word dik, en daar is 'n man langs die kus wat oor die ys kom wanneer die ys 'n skip kan dra, en dat hulle hierdie winter sou waghoe en hulle gereed maak, nie omdat die ding séker was nie — en hier het hy nie gesê hoe hy dit weet nie, hy het net gesê *ek het rede om te dink* — maar omdat 'n man wat gereed is en niks kom nie, niks verloor het nie, en 'n man wat onkant gevang word, alles verloor.

Sy het by die rand gesit, soos sy altyd sit, met haar spinstok in die hand al het sy nie gespin nie, en sy het na die gesigte gekyk soos sy na gesigte kyk, en sy het gesien hoe die woord *Styrbjorn* deur die saal trek soos 'n koue trek deur 'n oop deur. Ketill het stil geword en sy hand om sy beker getrek. Bjorn die saalsanger het sy kop effens skuins gehou soos een wat 'n vers hoor begin vorm wat hy nie wil hê moet vorm nie. Gunnhildr het 'n klank gemaak — die ou vrygelate vrou, met haar rou tong, wat altyd die ding sê wat ander dink en nie sê nie: “Grácápa,” het sy gesê, en op die vloer gespoeg, presies en sonder skaamte. “Grys-kap. Hulle noem hom dit oor die grys mantel, maar ek noem hom dit oor sy hart. Daar's 'n man wat 'n kind sal verkoop en die nag goed slaap.”

En Þórdís se oë het, sonder dat sy dit beplan het, oor die saal gegaan na waar Yrsa gestaan het.

Die jong slavin het by die kookplek gestaan met 'n houtlepel in haar hand, en sy het opgehou roer toe die naam val, en sy het doodstil gestaan op die manier waarop 'n hert doodstil staan wanneer dit die wind vat van iets wat dit jag, en Þórdís het na haar gekyk en die hele van die meisie tegelyk gesien soos jy 'n ding sien wat jy lank langs jou gehad het en nooit ten volle aangekyk het nie: die maer skouers onder die growwe wol, die hande wat te oud was vir die jong gesig,

want hande word eerste oud by iemand wat van kleins af werk, en die oë — die oë wat nou na Hákon gekyk het en toe weggekyk het, vinnig, na die vloer toe, op die ou aangeleerde manier van iemand wat geleer het dat om te lank na 'n meester te kyk 'n slaag werd kan wees by die verkeerde meester.

Yrsa was nie hierdie huis se kind nie. Sy was gekoop, drie of vier winters terug, van 'n handelaar wat verby gekom het — Þórdís kon nie eens meer onthou die handelaar se gesig nie, en dít het haar nou skielik skaam gemaak, dat sy 'n mens in haar huis gekry het soos sy 'n ketel kry, en die gesig van die een wat die mens gegee het vergeet het soos sy die gesig vergeet van die een wat haar 'n ketel verkoop het — en sy het van iewers gekom waarvan sy nie gepraat het nie, want sy het min gepraat, en wanneer sy gepraat het was dít die taal van hierdie kus met 'n vreemde draai daarin, 'n draai wat sê haar mond het as kind ander woorde geken. En nou het die naam Styrbjorn deur die saal getrek, en die meisie wat nie gepraat het nie het doodstil gestaan met haar lepel, en Þórdís het in haar 'n ding gesien wat sy nie voorheen toegelaat het sy moet sien nie: dat vir Yrsa, die mark waarvan Hákon en Gunnhildr praat, die mark waar mense self op hul eie twee bene heen loop, dat daardie mark nie 'n storie was nie. Dit was 'n plek waar sy was. Dit was hoe sy hier gekom het. En 'n man soos Styrbjorn, wat oor die ys kom, was nie vir Yrsa 'n vyand by die deur nie. Hy was die soort man wat háár deur die deur gebring het.

Þórdís het opgestaan en na die kookplek gegaan, stadig, sonder haas, en sy het langs die meisie gaan staan asof sy kom kyk na die pot, en sy het sag gesê, net vir die twee van hulle, onder die gepraat van die saal: “Hy kom nie vir jóú nie, Yrsa. Niemand vat iemand uit hierdie huis nie. Dit is my huis, en jy is onder my dak, en wat onder my dak is, is myne om te beskerm.” En sy het gehoor, terwyl sy dít sê, hoe die woorde nie heeltemal reg sit nie — *myne om te beskerm*, asof die meisie 'n koei was, asof die feit dat sy Þórdís se besit was die ding was wat haar veilig maak — en sy het 'n oomblik gesluk en toe iets anders gesê, iets warer, want sy het geleer hierdie winter dat 'n vrou wat begin om die ware ding te sê, nie weer kan ophou nie: “Nee. Nie myne nie. Ek bedoel — niemand maak weer aan jou wat aan jou gemaak is nie. Nie terwyl ek hier is nie. Dít bedoel ek.”

Yrsa het na haar opgekyk, en daar was iets in die jong gesig wat oopgegaan het en toe weer halfpad toegegaan het, soos 'n deur wat

'n mens geleer het is 'n gevaar wanneer dit oop staan, en sy het sag gesê: “Húsfreyja is goed.” En toe, sagter, met haar oë weer op die pot: “Maar die vrou van die huis was nie daar toe ek so oud was —” en sy het opgehou, en nie klaar gesê nie, en Þórdís het nie aangedring nie, want daar is dinge wat 'n mens nie uittrek nie; 'n mens wag tot dit self uitkom, of dit kom nooit uit nie, en altwee is die mens se reg.

Maar sy het langs die meisie bly staan 'n oomblik langer as nodig, en sy het haar hand op die jong skouer gesit, ligweg, vraend, 'n hand wat jy kan afskud as jy wil, en Yrsa het dit nie afgeskud nie, en hulle het 'n oomblik so gestaan by die warm pot in die vol saal, en Þórdís het gedink: *ek het haar drie winters lank gevoer en geklee en gewerk en nooit een keer my hand op haar gelê sonder dat dit oor werk gaan nie. Dis hoe jy 'n mens onsigbaar maak. Nie met wreedheid nie. Met die nooit-aangeraak-word behalwe vir werk.*

In die dae wat gevolg het, het die saal sy nuwe vorm gekry soos 'n huishouding altyd vorm kry om 'n vrees wat dit moet leef saam te leef, en die vorm was die voorbereiding. Ketill en die jong mans het beurte begin maak om die fjord-mond te gaan kyk, twee teen 'n tyd, met die ski's aan en die spies in die hand, en hulle het teruggekom met die wind in hulle baarde gevries en gerapporteer wat hulle gesien het, wat altyd niks was nie, want die ys was nog nie reg nie, die ys was nog te dun in die middel waar die stroming loop, en 'n skip wat oor te dun ys getrek word, sak, en selfs Styrbjorn Grácápa was nie 'n dom man nie, het Hákon gesê, 'n man wat 'n kind sal verkoop is nie noodwendig 'n dom man nie, ongelukkig, en hy sou wag tot die ys hom dra.

Hákon het self begin gereed maak vir 'n ding wat Þórdís met 'n koue in die maag aanskou het, want sy het geweet wat dit beteken voor hy dit gesê het. Hy het die landpad begin praat — die ou pad oor die rûe na die binneland, na waar die ander hoofmanne se plase lê, die pad wat 'n mens net in die winter te voet kan loop wanneer die moerasse gevries is, want in die somer is dit onbegaanbaar — en sy het geweet hy beplan om te gaan. Om hulp te gaan haal. Om die ander hoofmanne, met wie hy 'n band het soos hoofmanne 'n band het, te gaan vra om mans, want 'n huishouding alleen kan 'n band soos Styrbjorn s'n nie keer nie, en die enigste manier om hom te keer is om genoeg spiese te hê dat hy van ver af kan sien dis nie die

moeite werd nie, want 'n man wat mense verkoop, het Hákon gesê, weeg sy wins soos 'n handelaar sy wins weeg: hy kom waar dit maklik is, en hy gaan verby waar dit duur is.

“Jy gaan oor land,” het sy gesê, een aand, toe die ander geslaap het, en dit het nie soos 'n vraag uitgekom nie.

“Ek moet.” Hy het by die vuur gesit met die kaart van die landpad in sy kop, sy het dit aan sy oë kon sien, die man wat 'n pad loop wat hy nog nie geloop het nie. “Ek kan nie wag tot hy hier is nie. Teen die tyd dat hy hier is, is dit te laat — dan veg ons met wat ons het, en dis te min. Ek moet die ander gaan haal vóór die ys reg is. Ek het 'n week, miskien tien dae, voor die middel-ys vat. Frosti se plek is vier dae se loop, en Án s'n nog twee daarná, en as ek nou loop —” hy het sy hande oopgemaak, die ou breë hande, “— as ek nou loop, is ek terug met mans voor die ys dik genoeg is om sy skip te dra. As ek wag, is ek dood, en julle ook, of erger as dood.”

Sy het na hom gekyk, na die moeë goeie man wat haar gelos het om te lewe en wat haar nou gaan los om sy huishouding te red, en sy het 'n ding gevoel wat haar verras het: nie vrees vir hom nie, of nie net vrees nie, maar 'n ou diep trots, die trots van 'n vrou vir 'n man wat die regte ding doen al is dit die harde ding, en sy het besef dat sy hom liefhet op die manier waarop 'n mens 'n broer liefhet, of 'n mede-bouer van 'n huis, 'n liefde wat nie minder is omdat dit nie die vuur is wat hierdie winter in haar wakker geword het nie, net 'n ander soort, 'n ouer en kalmer soort, en dat 'n mens albei kan hê, dat 'n hart nie 'n bord is waar die een soort liefde die ander se plek vat soos pionne op die koningsbord nie.

“En terwyl jy weg is,” het sy gesê, “is die saal myne.”

“Die saal was altyd joune.” Hy het na haar gekyk, en daar was die ou warmte in, en iets nuuts ook, iets wat na agting gelyk het. “Ek gaan net die naam wegneem wat tussen jou en die saal staan. Vir 'n week of twee sal almal weet wat hulle al die jare moes geweet het: dat dit jy is wat dit hou, nie ek nie. Ek vat net die spies en die pad. Jy hou die huis.” Hy het 'n oomblik stilgebly, en toe het hy iets gesê wat sy lank sou onthou, want dit was die ding van hom, die ware ding: “As hy kom terwyl ek weg is — as ek verkeerd gereken het oor die ys, as hy vroeër kom — dan is dit jy wat moet besluit wat om te doen. Nie Ketill nie. Jou. Want jy's die een wat sien wat kom. Ek vertrou jou

met die huis meer as wat ek myself daarmee vertrou. Ek het dit altyd. Ek het dit net nooit gesê nie.” Hy het sy hand op hare gesit. “Ek sê dit nou. Voor ek loop. Sodat dit gesê is.”

En sy het haar hand onder syne laat lê en na die vuur gekyk, en buite het die wind getrek oor die toegemaakte wêreld en die wordende ys, en sy het gedink aan al die mans wat sou loop op die landpad en al die mans wat sou kom oor die ys, en sy het gedink aan Yrsa se halwe sin by die pot, en aan die kaal plek by haar hals waar haar hand bly soek na ’n gewig wat nog nie daar was nie, en sy het geweet dat hierdie winter haar oopmaak nie net na vreugde toe nie maar na die hele ding, die hele harde wye ding, die sien wat nie kies wat dit wys nie, en sy het besef dat dít is wat Heiðr bedoel het met die prys: nie pyn nie, nie dood nie, maar dít — om alles te sien, die mooi en die wrede tegelyk, en nie weg te kan kyk nie.

Sy het daardie nag na Heiðr gegaan waar die ou siener by haar eie klein vuur aan die verste end van die saal gesit het, soos sy altyd sit, half in die wêreld en half uit, en Þórdís het langs haar gehurk en niks gesê nie vir ’n ruk, want ’n mens praat nie eerste met Heiðr nie; ’n mens wag tot die ou vrou die stilte oopmaak, en op die ou end het sy.

“Jy’t dit weer gevoel,” het Heiðr gesê. Nie ’n vraag nie. “By die slavin. By die pot. Jy’t ’n ding in haar gesien wat jy nie wou sien nie.”

“Ja.”

“Dis hoe dit nou gaan wees.” Die ou stem was nie onvriendelik nie, net waar, net moeg met die moegheid van een wat ’n lewe lank gesien het. “Jy’t gedink die sien is vir die groot dinge. Die skip op die ys. Die dood wat kom. Dis nie. Die groot dinge is die maklike deel. Die sien is vir die klein dinge ook — vir die meisie by die pot, vir die ding wat sy nie sê nie, vir wat regtig met haar gebeur het en wat jy nooit sal kan terugmaak nie. Dít is die las. Nie dat jy die toekoms sien nie. Dat jy die hede sien — heeltemal, sonder die genade van die wegkyk.” Sy het na Þórdís gekyk met die ou oë wat min gesien het en alles gesien het. “Die meeste mense leef omdat hulle nie sien nie. Jy gaan leef terwyl jy sien. Dis ’n harder soort lewe. Maar dis ’n warer een. Jy’t dit gekies.”

“Ek het dit gekies,” het Þórdís gesê, en dit was waar, sy het, oopoog, op die hoë stoel, met haar naam in haar mond — *Þórdís Róðmarsdóttir, vrou van die huis* — en sy het dit nie ontken nie en sy sou dit nie ontken nie.

Sy het opgestaan en teruggegaan na haar bank, verby die slapende lywe van haar huishouding, verby Ásta wat geslaap het met die kalm gesig van 'n jong vrou wat begin om haar ma as 'n mens te sien, verby Rognvaldr wat geslaap het met die oop mond van 'n seun wat te veel hout gedra het en goed moeg was, 'n seun nog, net 'n seun, wat môre weer hout sou dra; verby Yrsa wat op haar smal plek geslaap het met haar gesig na die muur, en Þórdís het 'n oomblik stilgestaan by die meisie en gekyk hoe sy slaap, en gedink: *jy slaap onder my dak vannag. En more, en die nag ná die nag. Solank ek hier is, slaap jy veilig. Dit is min. Ek weet dit is min. Maar dit is wat ek het, en ek gee dit.* En sy het die growwe kombes reggetrek waar dit van die meisie se skouer afgegly het, sag, sodat sy nie wakker word nie, soos jy 'n kombes regtrek vir iemand wat joune is om na om te sien, en sy het na haar eie bank gegaan.

Hákon het al geslaap, sy warm breë rug na haar toe, en sy het langs hom gaan lê, en sy het na sy asem geluister, in en uit, in en uit, die man wat oor 'n paar dae sou loop op die wit landpad met die spies in die hand, en sy het haar oë toegemaak. Buite het die wind gaan lê, soos die wind soms gaan lê in die diepste van die nag, en die saal was warm en stil en vol slapende mense wat haar s'n was om na om te sien, en die ys op die fjord het in die donker dikker geword, vinger vir vinger, nag vir nag, en êrens langs die kus het 'n man met 'n grys mantel sy wins geweeg en gewag, en êrens het 'n skip met 'n grys seil op sy rolle gelê en gewag, en dit het alles gewag, die hele wye harde ding het gewag op die ys om reg te word — maar nie vannag nie. Vannag was daar net die warm donker en die asem en die wete dat sy alles sien en tog kan slaap, en sy het geslaap.

Hoofstuk Agt — Die Twee Vure

Die wind het in die nag gaan lê soos 'n dier wat moeg geword het van sy eie woede, en toe Tóra voor dag wakker word was die saal se stilte 'n ander soort stilte as die een waaraan sy gewoon was, nie die stilte van 'n huis wat slaap nie maar die stilte van 'n huis wat asemhaal, sewentien lywe en die kole en die bees agter die muur wat sy eie warm reuk teen die balke afgee, en sy het in die donker gelê met haar oë oop en geluister hoe die fjord buite kraak, daardie diep koeël-klank wat die ys maak as dit dik word, en sy het geweet — die manier waarop sy nou dinge weet, sonder dat iemand dit vir haar gesê het — dat dit die laaste week van die rustige ys was, dat onder die nuwe ys 'n man met 'n grys seil iewers oor land aankruip, en dat tussen vandag en daardie ding 'n hele klein lewe gelê het wat sy nog moes leef, en sy het haar hand teen haar bors gevou, teen die plek waar die amber nog nie was nie, en gevoel hoe haar hals wag.

Sy het opgestaan voor Gunnhildr, wat iets beteken het, want Gunnhildr het opgestaan voor die hane self uit pure ou-vrou-haat vir die bed. Tóra het die kole oopgekrap en die droë mos en die fyn spaanders ingelê en geblaas tot die eerste vlam vat, en sy het by die langvuur gehurk in die rooi-grys lig en gekyk hoe die saal stadig uit die donker terug na haar toe kom: die slaapbanke teen die mure met hulle hope wol en vel, die weefstoel met sy hangende gewigte, die geswarte balke, en die mense — almal nog vasgevou in slaap, almal nog hare. Daar was 'n tyd, nie lank gelede nie, drie of vier of vyf winters terug, sy kon dit nie meer presies opmeet nie, toe sy by hierdie selfde vuur sou gehurk het en niks gevoel het nie, of erger, gevoel het hoe iets in haar al hoe kleiner toemaak soos 'n vuus wat

sluit oor 'n leë hand, en sy het destyds gedink dis hoe 'n vrou van haar jare hoort te voel, dat die vuur in jou hoort te blus soos 'n vuur hoort te blus, dat dit ordentlik was, dat dit verstandig was.

Sy het verkeerd gedink.

Sy het nou geweet sy het verkeerd gedink, en die wete het nie soos spyt gevoel nie, dit het soos 'n venster gevoel wat van binne af oopgemaak word in 'n kamer wat te lank toe was, en die koue lug wat inkom is skerp en dit maak jou oë water maar dis lug, dis regte lug, en jy het nie geweet hoe lank jy die ander soort ingeasem het nie tot dit weg is.

Hákon het wakker geword met die geluid van 'n man wat sy hele lewe vroeg opstaan, sonder skok, sonder klagte, een oomblik diep weg en die volgende oomblik regop op die rand van die bank met sy groot hande op sy knieë, en hy het na haar gekyk waar sy by die vuur sit en hy het nie geglimlag nie en ook nie nié geglimlag nie, hy het net gekyk soos 'n man kyk na 'n ding wat hy ken en vertrou, na die weer aan die hemel, na sy eie graan in die kis, en hy het gesê: “Jy’t die vuur weer warm gekry voor my.” Dit was nie 'n verwyt nie en dit was nie 'n kompliment nie. Dit was 'n man wat sy vrou se hande sien werk en die werk noem omdat hy nie weet hoe om die ander ding te noem nie, en sy het na hom gekyk oor die vlam, na sy grys baard en die growwe rooi van sy nek en die moegheid wat soos 'n tweede vel oor hom gegroei het in die jare wat hy die saal en die offer en die boot en die paaie gedra het, en sy het gedink: ek het nooit opgehou om vir hierdie man lief te wees nie, dis net dat liefhê en wakker wees nie dieselfde ding is nie, en hy het opgehou om my wakker te maak lank voordat hy opgehou het om my lief te hê, en dis niemand se misdaad nie, dis net hoe 'n vuur uitgaan as niemand dit voer nie.

“Daar’s mede oor van die fees,” het sy gesê. “Genoeg vir 'n week of twee as ons dit suinig drink.”

“Drink dit dan nie suinig nie,” het Hákon gesê, en hy het opgestaan en sy skouers gerek tot iets in sy rug kraak, en hy het oor die strooi geloop na die deur, en by die deur het hy gestop en teruggekyk, en vir 'n oomblik — net 'n oomblik — het sy in sy gesig die jong man gesien wat haar getrou het, die een wat lank gelede vir haar lekkere snaakse dinge gesê het oor die ander hoofmanne en hulle vroue, die een wat haar eenkeer in die reën opgetel het en oor die modder

gedra het sodat sy skoene droog bly, en sy het besef sy mis hom, hierdie man wat hier voor haar staan, sy mis hom soos jy iemand mis wat in dieselfde huis as jy bly, wat is 'n vreemde en spesifieke soort verlange, en hy het gesê: “Ek gaan vandag die landpad afmeet met Ketill. Ek wil weet hoeveel sneeu daar lê voor ek loop. Ek wil nie hê die seun moet dink ek is dood in 'n drif nie.” En toe was hy by die deur uit, in die wit lig, en sy het gehoor hoe hy met die bees praat in die laag spraak wat mans met diere hou, sonder woorde eintlik, net klank, en sy het na die toe deur gesit en gekyk en gedink dat 'n mens twee mense in een mens kan liefhê en albei kan misloop op verskillende maniere, en dat dit nie 'n leuen is nie, dis net 'n vol lewe.

Die dag het oopgegaan soos winterdae oopgaan, traag, met die lig wat nie eintlik kom nie maar net minder wegbly, en die saal het wakker geword in sy lae en sy ritmes. Ásta het na die weefstoel gegaan met haar hare nog in die naglos en die gewigte aan die gang gesit, klik en klik en die slag van die kam teen die inslag, en sy het 'n liedjie geneurie wat haar ma haar geleer het en wat háár ma vir háár geleer het, en Tóra het by die klank gestaan en gedink dat sommige drade só lank loop dat 'n mens nie meer kan sien waar hulle begin nie. Yrsa het die skyr aangedra en die brood, en sy het by Tóra verbygeloop met haar kop af soos altyd, en Tóra het gesê: “Yrsa,” net haar naam, en die meisie het opgekyk, en Tóra het na haar gekyk — die hele gewig van haar aandag, op die jong gesig, die dun skouers, die hande wat rooi was van die koue water — en sy het gesê: “Eet eerste vandag. Voor jy vir die ander aandra. Eet warm.” Dit was 'n klein ding. Dit was, in 'n huis met 'n slavin, byna 'n onmoontlike ding, want dit was die regte verkeerd-om, die skink-eerste, en Yrsa het haar 'n oomblik aangekyk asof sy wag vir die strik in die sin, en toe sy geen strik vind nie het iets in haar gesig beweeg, klein, en sy het gaan sit by die punt van die bank en die warm skyr geëet met haar oë af, en Tóra het weggekyk sodat die meisie kon eet sonder dat iemand kyk, want sy het geleer dat daar 'n soort sien is wat 'n geskenk is en 'n soort sien wat 'n las is, en dit is die werk van 'n leeftyd om die verskil te leer.

Eivor het laat wakker geword, soos 'n man wat te ver gereis het om ooit weer haastig te wees, en hy het van sy bank af gekom met sy hare deurmekaar en 'n stuk droëvis in sy hand en hy het by die vuur kom sit langs Tóra asof die plek syne was, wat dit nie was nie, en ook syne was, wat 'n ding is wat net kan waar wees in 'n huis waar

mense besluit het om mekaar die waarheid te gun. Hy het na haar gekyk op die manier waarop hy na haar kyk, daardie aandag wat oor die saal aankom soos weer oor 'n oop see, en sy het dit op haar voel land soos sy dit elke keer voel land, en sy het nie die bloed in haar gesig laat opkom nie, sy het dit toegelaat, wat anders is, want daar's 'n wêreld van verskil tussen 'n ding wat met jou gebeur en 'n ding wat jy met oop oë laat gebeur.

“Jou man gaan loop,” het Eivor gesê. Dit was nie 'n vraag nie.

“Oor 'n week, dalk minder. Hy gaan hulp haal teen die ding wat kom.”

“En hy los jou hier.” Eivor het 'n stuk vis afgebyt en gekou en na die vuur gekyk. “Met die huis. En met my. En met haar.” Hy het sy kop skuins gehou na waar Solveig nog op haar bank gelê het, een arm oor haar oë, die swaard binne arm-bereik soos altyd, want 'n skildmaagd slaap soos 'n kat slaap.

“Hy los my met my lewe,” het Tóra gesê. “Dis wat hy doen. Dis al wat hy nog vir my kan gee, en hy gee dit sonder om te kners. Moenie hom klein maak nie, Eivor. Dis 'n grootmoediger ding as wat die meeste mans in hierdie fjord in hulle het.”

Eivor het na haar gekyk, en hy het stadig geknik, en daar was geen jaloesie in sy gesig nie, en sy het dit waardeer soos jy diep water waardeer ná 'n droë reis. “Ek het mans gesien wat hulle vroue toesluit,” het hy gesê. “In Mikligard. En verder. Mans wat 'n vrou agter mure hou en wagte by die deur en glo dis liefde. En ek het gedink hulle hou niks vas nie, hulle hou net 'n leë kamer waar 'n vrou eens was.” Hy het sy skouers opgetrek. “Jou Hákon hou meer van jou vas deur jou te los as wat hulle van hulle vroue vashou met al hulle slotte.”

“Hy's nie myne om te besit nie,” het Tóra gesê, “en ek is nie syne nie, en dit is hoekom ons mekaar nog kan staan ná twintig winters. En jy is myne om te kies, nie om te besit nie, en jy kies my terug, en dis 'n vrye ding, en dis hoekom dit warm is. Die dag wat dit 'n slot word is die dag wat dit koud word.”

Hy het na haar gekyk met sy hele gesig oop, en hy het gesê: “Jy't anders geword sedert ek hier ingekom het. Jy't groter geword. Ek het by 'n vrou ingekom wat nie geweet het sy's daar nie, en nou sit ek langs 'n vrou wat die hele saal vol is.”

“Jy't dit gedoen,” het sy gesê.

“Nee.” Hy het sy kop geskud, en hy het reguit en eerlik gepraat, soos hy oor die see praat, soos ’n man wat te veel gesien het om jouself groter te maak as wat jy is. “Ek het by die deur gestaan en geklop. Jy’t oopgemaak. Dis nie dieselfde ding nie. Ek wil nie hê jy moet later dink ek het jou wakker gemaak nie, want dan dink jy ek kan jou weer aan die slaap maak, en niemand kan dit nie, jy’t dit self gedoen en dis joune.”

Solveig het opgestaan met die woorde, het hulle gehoor oor die saal, en sy het oorgeloop met haar lang stewige stap en kom sit aan Tóra se ander kant, sodat Tóra tussen die twee gesit het by die vuur, die reisiger en die skild, en daar was niks ongemaklik aan nie, daar was geen mededinging in die lug nie, daar was net drie volwassenes by ’n vuur in die middel van die winter, elkeen wat geweet het wat die ander twee was, elkeen wat dit gegun het. Solveig het ’n stuk hout opgetel en met haar mes daaraan begin sny, klein krulle wat in die vuur val en opvlam, en sy het gesê, sonder om op te kyk: “In die suide, by die Wenden, het ek ’n vrou geken wat drie mans gehad het en hulle het saam in een huis gebly en die kinders het nie geweet of omgee wie watter een se kinders is nie, en almal was vet en niemand het iemand doodgemaak nie.” Sy het opgekyk en haar litteken het in die vuurlik getrek. “En in die noorde het ek ’n man geken wat sy vrou doodgeslaan het oor sy na ’n ander man gekyk het oor ’n vuur, presies soos hierdie vuur. Mense maak van die liefde wat hulle wil. Daar’s geen wet in nie behalwe die een wat jy self maak.”

“En watter een het jy gemaak?” het Tóra gevra.

Solveig het ’n lang oomblik gevat, en die mes het stil geword in haar hand. “Ek het gemaak dat ek loop,” het sy gesê. “Dis my wet. Ek hou niks vas wat ek nie kan neersit nie, want alles wat ek vasgehou het, het van my weggeneem geword, en op die ou end het ek geleer dis minder seer om self neer te sit as om dit uit jou hand geskeur te kry.” Sy het na Tóra gekyk, reguit. “Maar dit beteken nie ek voel niks terwyl ek dit vashou nie. Dit beteken net ek weet die hele tyd ek gaan dit neersit. Dis nie kouer nie. Party kere is dit warmer, want jy weet hoe min daar is.”

Tóra het na haar gekyk, na die lang ligte vrou met die swaard en die litteken en die oë wat te veel gesien het, en sy het iets gevoel beweeg in haar borskas, daardie ou vuur, die een wat sy een keer tevore gevoel het, ’n leeftyd gelede, oor Védís, oor ’n meisie met

somerproes en lag wat dood is drie winters later met 'n kind in haar, en sy het toe geleer dat sommige vure jou gegun word vir 'n seisoen en nie langer nie, en dat dit nie minder waar is omdat dit kort is nie. Sy het haar hand uitgesteek en dit op Solveig se hand gesit, die een met die mes, en die hout het tussen hulle gelê, en sy het niks gesê nie, en Solveig het ook niks gesê nie, en aan haar ander kant het Eivor in die vuur gekyk en die warmte van die twee vroue se stilte langs hom toegelaat sonder om hom in te dring, want hy was 'n man wat geleer het wanneer 'n stilte aan ander mense behoort.

So het die dag verbygegaan, in lae. Hákon het met die middag teruggekom uit die sneeu, sy baard wit van ryp, en hy het by die deur sy voete gestamp en aangekondig dat die landpad nog loopbaar was, twee voet sneeu op die hoogtes maar nog nie die soort wat 'n man begrawe nie, en hy het by die vuur kom sit en die warm mede gedrink wat Tóra vir hom geskink het, en hy het na die drie van hulle gekyk waar hulle gesit het, na sy vrou tussen die reisiger en die skild, en hy het nie weggekyk nie en hy het ook nie iets klein in sy gesig gehad nie, hy het net die mede gedrink en gesê dis goeie mede, en daar was 'n soort vrede in hom wat Tóra geken het as die vrede van 'n man wat sy keuse gemaak het en nie meer daaroor stry nie. Hy het vroeër vir haar die gordyn toegetrek met sy eie hande; hy sou dit nie nou weer oopruk nie. Dit was 'n man se manier om lief te hê wat nie meer kon liefhê op die warm manier nie: deur uit die pad te staan, deur die ander vure te gun, deur die dak te hou sodat die vure veilig kon brand.

Bjorn het teen die aand begin sing, eers sag, net vir homself, en toe harder toe Gunnhildr hom uitgeskel het dat 'n man wat kan sing en dit nie doen nie is soos 'n bees wat melk hou, en hy het 'n ou lied gesing oor 'n vrou wat by die see staan en wag vir 'n boot wat nie kom nie, en dit was 'n hartseer lied maar die manier waarop hy dit gesing het, met die lier wat onder die woorde loop soos water onder ys, het dit minder soos hartseer laat klink en meer soos die ding wat oorbly ná die hartseer, wat 'n soort vrede is. Yrsa het by die deur gestaan en geluister met 'n leë emmer in haar hand wat sy vergeet het om te gaan vul, en Tóra het gesien hoe die meisie luister, met haar hele lyf luister, en sy het gedink: sy het ook ergens 'n boot wat nie kom nie, sy het ook iemand wat sy by 'n ander see verloor het toe sy verkoop is, en niemand sing vir háár nie. En Tóra het besluit, daar by die vuur, sonder drama, soos jy 'n ding besluit wat al lankal in jou besluit was:

ek sal die meisie leer sing. Nie sodat sy vir my sing nie. Sodat sy weet sy het 'n stem.

Die saal het later gaan slaap, een vir een, soos 'n vuur gaan slaap, en die kole het laag gebrand, en Tóra het opgebly, soos sy nou opbly, want die nag het vir haar 'n vriend geword waar dit eens 'n vyand was. Eivor het na sy bank gegaan met 'n knik wat alles gesê het en niks gevra het nie. En Solveig het by die vuur gebly.

Hulle het lank niks gesê nie. Die kole het getik. Buite het die ys 'n keer diep gekraak, een lang koeël-klank wat onder die hele fjord deurloop, en Solveig het opgekyk na die klank en gesê: "Dit word dik."

"Ja," het Tóra gesê. "Nog 'n week. Dalk minder."

"En dan kom hy." Solveig het nie gevra wie nie. Sy het haar mes weggesit en haar hande oor die kole gevou en na Tóra gekyk, en haar gesig in die rooi lig was die gesig van 'n vrou wat haar hele lewe geveg het en geleer het dat die veg nie die ergste deel is nie, die wag is die ergste deel. "Ek loop met die lente," het sy gesê, en dit was nie nuus nie, dit was 'n ding wat sy gesê het soos jy 'n bekende ding sê om dit weer waar te maak. "As die paaie oop is, loop ek. Jy weet dit."

"Ek weet dit."

"Ek wil nie hê jy moet wag dat ek bly nie. Ek bly nie. Dis nie omdat dit hier nie goed is nie. Dis omdat ek 'n vrou is wat loop, en as ek bly word ek 'n vrou wat gebly het, en daardie vrou ken ek nie en wil ek nie wees nie."

"Ek weet," het Tóra gesê, en sy het na Solveig gekyk, vol, met die hele van haar aandag, onhaastig, op die manier waarop sy nou geleer het om te kyk, en sy het na die lang vrou gekyk en gesien hoe die vuurlig teen die skuins been van haar wang val en in die hol van haar keel lê, en sy het gevoel hoe die ou vuur in haar bors oopgaan, nie hard nie, nie vinnig nie, maar soos amber wat warm word teen die vel, stadig, deur en deur, en sy het haar hand uitgesteek en dit teen Solveig se gesig gesit, plat, die warm palm teen die koel wang, en Solveig het haar oë toegemaak en in die hand in geleun, net 'n bietjie, net die gewig van haar kop wat oorgee aan die hand, en dit was die warmste ding wat Tóra in dae gevoel het, warmer as die vuur, daardie klein

oorgee van 'n vrou wat haar hele lewe niks oorgee nie.

“Jy’t my geleer ’n vrou se mag lê in wat sy kan neersit,” het Tóra gesê, en haar stem was laag. “Wys my dan. Wys my hoe ’n mens iets vat met die hele wete dat jy dit gaan neersit. Want ek het nog net geleer om vas te hou tot dit uit my hand geskeur word, soos jy, en ek is moeg daarvoor, en jy weet ’n ander manier.”

Solveig het haar oë oopgemaak. Haar gesig was naby. Die vuur het tussen hulle gelê en agter hulle en in hulle. “Vra,” het sy gesê. “Dis al die manier. Jy vra, met oop oë, en ek sê ja of nee, en wat ons ook al doen, ons doen dit terwyl ons albei weet dis ’n geskenk en nie ’n besit nie.”

“Dan vra ek,” het Tóra gesê.

En Solveig het na haar gekyk, lank, en die litteken het getrek toe sy half geglimlag het, die glimlag van ’n vrou wat min glimlag en daarom elke een meen, en sy het gesê: “Ja.” Net dit. Ja, met die volle mag om nee te sê wat in haar gewoon het soos ’n swaard in ’n skede, en juis omdat sy nee kon sê het die ja gegloei. Sy het haar hand opgelig en dit oor Tóra se hand gevou, die hand wat teen haar wang gerus het, en sy het haar gesig gedraai en haar mond teen die palm van die hand gesit, een keer, stadig, en Tóra het die asem teen haar vel voel warm word, en die ys het buite gekraak, en die kole het laag gebrand, en die twee vroue het by die vuur na mekaar gekyk met die hele van hulle aandag wat tegelyk aankom, en die fjord het hulle gehou in sy wit koue hand, en die saal het om hulle geslaap.

Wat tussen hulle gebeur het, en hoe lank hulle daaroor geneem het, en watter woorde hulle sag genoeg gesê het dat net die kole dit gehoor het, is hulle s’n, en die nag s’n, en die ou vuur se eie, die een wat ’n leeftyd gewag het om weer só te brand.

Voor lig het Tóra alleen by die vuur gesit, soos sy begin het, met ’n kombes oor haar skouers, en sy was nie moeg nie en sy was nie leeg nie, sy was vol op ’n manier wat sy nie geweet het ’n mens van agt-en-dertig met grootmens kinders nog kon wees nie. Solveig het geslaap, een arm oor haar oë, die swaard binne bereik. Eivor het geslaap met die rus van ’n man wat geen aanspraak gemaak het nie. Hákon het geslaap met die rus van ’n man wat sy aanspraak afgelê het. En Tóra het by die kole gesit en aan haar hals geraak, instinktief, en niks daar gekry nie, en sy het geglimlag in die donker, want sy het geweet die

amber sou kom wanneer dit kom, en daar was nog niks om te merk nie, want hierdie nag was nie 'n draaipunt nie, hierdie nag was net 'n vol lewe, en 'n vol lewe vra nie 'n klip om dit te onthou nie, dit onthou homself.

Sy het 'n nuwe stuk hout op die kole gelê en gekyk hoe die vlam dit vat, en sy het gedink aan die twee vure wat sy nou gedra het, die reisiger en die skild, en die ou warm derde wat 'n man was wat haar gelos het om te lewe. Drie vure in een huis. Sy kon dit nie verduidelik aan iemand wat dit nie self geleef het nie; dit was nie wat 'n buitestander sou dink dit was nie, dit was nie wanorde nie maar 'n soort orde wat net 'n vrye mens kan dra, en dit was haar s'n.

Buite het die ys weer gekraak, dik nou, dik en dikker word, en sy het dit gehoor en geweet wat dit beteken, en sy het nie bang geword nie. Daar sou tyd genoeg wees vir die storm. Vir nou het sy die kombers stywer om haar getrek en na die vlam gekyk en die huis om haar laat slaap, en sy het die deur op die nag toegemaak, sag, soos jy 'n deur toemaak op 'n kamer waar mense wat jy liefhet rus.

Hoofstuk Nege — Die Harde Week

Die kwaad het nie met 'n geraas gekom nie, en dit was die ding wat Tóra agterna die langste sou bybly, hoe dit nie met 'n geraas gekom het nie maar met die gewone klein klanke van 'n gewone winteroggend, die klik van die weefstoel waar Ásta die skering reggetrek het, die droë sis van groen hout wat nog nie wou vlam nie, Gunnhildr se rou stem wat iemand uitgeskel het oor melk, en die ys wat in die verte gekraak het soos ys kraak, 'n diep dowwe kreun wat van onder die wêreld af opkom en wat sy haar lewe lank as die geluid van veiligheid geken het, want solank die ys kreun is dit nog nie dik nie, en solank dit nie dik is nie kan niks daarvoor loop nie, en dit was juis daardie geluid, die geluid wat haar moes gerusgestel het, wat haar daardie oggend laat regop sit het met 'n koue in haar wat niks met die winter te doen gehad het nie.

Sy het na die deur gekyk. Yrsa was nie binne nie.

Dit was nie vreemd nie. Yrsa was die een wat die water gaan haal, die een wat die diere die eerste hooi gee, die een wat voor die ander op was omdat sy as kind geleer is om voor die ander op te wees, en Tóra het haar gewoonlik nie eens gemis nie, het haar nooit gemis nie, het haar soos 'n mens 'n hand mis as die hand altyd daar is, wat is om te sê glad nie, en dit was hierdie ding, hierdie besef dat sy 'n hele mens kon hê wat sy nooit gemis het nie, wat oor die afgelope weke soos 'n splinter onder haar vel gaan sit het.

Sy het opgestaan. Sy het haar wolmantel oor haar skouers gegooi en die amber-leë plek aan haar hals aangeraak soos sy nou geleer het om te doen wanneer iets in haar wakker word, en daar was niks om

te merk nie, daar was nog steeds niks om te merk nie, net haar eie vel en die koue, en sy het deur die saal geloop verby die slapende lywe en die smeulende vure en die honde wat hul koppe gelig het en weer laat sak het, en sy het die swaar deur oopgestoot in die blou voor-dag.

En sy het geweet voor sy gesien het. Dit was die gawe en dit was die prys van die gawe, dat sy geweet het voor sy gesien het, dat die wete soos koue water teen die agterkant van haar nek afgeloop het terwyl haar oë nog die leë sneeu probeer lees het, die fjord wat wit en stil en dik gelê het onder die laaste sterre, en die spore.

Daar was baie spore.

Hulle het van die fjord se mond af gekom, oor die middel-ys wat sy in haar sien geweet het sou dik word, wat nou dik geword het, 'n week vroeër as wat enige verstandige mens sou geraai het, en die spore het na die diere-skuur geloop en weer weggeloop, en hulle was nie almal dieselfde nie. Sommige was diep en eweredig, die spore van mans wat geweet het waarheen hulle loop. En party was anders. Party het gesleep. Party het langsaan geloop met die klein dig treetjies van iemand wat gestamp word, van iemand wat met 'n riem aan die hande voortbeweeg, en by die hek van die kraal was daar 'n plek waar die sneeu omgewoel was, waar iets geval het en weer opgetrek is, en daar, half toegewaaï reeds, half deur die nag se nuwe sneeu bedek soos die wêreld self skaam was, was Yrsa se houtskinkbeker, die een wat sy gebruik het, die een waaruit Tóra haar laat mede skink het op die Joelnag, lê op sy sy in die wit.

Sy het nie geskreeu nie. Sy het later gewonder waarom sy nie geskreeu het nie, en die naaste wat sy aan 'n antwoord gekom het, was dat 'n mens nie skree wanneer iets binne 'n mens stukkend gaan nie, dat die skree vir kleiner dinge is, vir 'n verbrande hand of 'n verlore mes, en dat dít, hierdie, te groot was vir 'n geluid. Sy het net daar gestaan met die houtbeker in haar twee hande en die koue wat in haar opgetrek het soos water in 'n droë sloot, en sy het die name in haar kop getel, want sy het reeds geweet daar was meer as een, die gawe het haar dit reeds gesê, en toe sy weer in die saal kom en die mense begin wakker raak, het sy gehoor wie ontbreek.

Yrsa. En die twee Finne se kinders wat by hulle kom skuil het toe die paaie toegegaan het, Aslákr en sy suster Thórví, nie kinders nie, nee,

sy het haarself reggehelp selfs in haar verskrikking, nie kinders nie, 'n jong man van twintig en sy suster van twee-en-twintig, vrygebore mense wat as gaste hier was en wat nou nie meer hier was nie. Drie mense. Van die ys af weggevat in die nag, terwyl die hoofman vier dae se loop ver oor land was om mans te gaan haal teen presies hierdie ding wat nou reeds gebeur het, wat reeds klaar gebeur het terwyl hy nog geloop het, en die wreedheid daarvan, die suiwer toevallige wreedheid van die tydsberekening, het in Tóra opgekom soos gal.

Styrbjorn Grácápa het nie gewag vir die diepwinter soos sy gedink het nie. Of die diepwinter het vroeg gekom. Of — en hierdie gedagte het haar laat stilstaan in die middel van die saal met die beker nog in haar hand — of hy het op die rand van die ys geloer, naby, en hy het geweet die hoofman is weg, hy het op 'n een of ander manier geweet, en hy het nie 'n oorlog kom maak nie, hy het kom oes, kom haal wat los was, soos 'n man wat 'n boord beroof terwyl die boer in die dorp is, en hy sou terugkom vir die res, vir die volle ding, wanneer dit hom pas.

“Hulle’s weg,” het sy gesê, en haar stem het in die saal geval soos 'n klip in 'n put, en die wakker word het opgehou, en almal het na haar gekyk.

Dit was Ketill wat eerste gepraat het, en Tóra het hom nie kwalik geneem nie, want Ketill was 'n goeie stuurman en 'n man wat sy hele lewe lank geweet het wat 'n mens in so 'n geval doen, en wat 'n mens in so 'n geval doen, is jy gaan nie agterna nie.

“Ons kan nie,” het hy gesê, en hy het opgestaan en sy hande oopgemaak soos 'n man wat 'n las wys wat te swaar is. “Húsfreyja. Luister na my, want jy weet ek het lief vir dié huishouding. Styrbjorn het hoeveel mans? Ag, tien, twaalf op die ys, gewapen, en hulle het 'n nag se voorsprong en hulle gaan na hulle eie water toe waar hul skip lê. Ons is — wat is ons? Ek, en die ou Hárekr wat skaars meer 'n boog kan trek, en die seuns wat nog nooit in 'n geveg was nie, en die vroue. As ons agterna gaan oor oop ys teen mans wat wag dat iemand agterna kom, dan begrawe ons nie drie nie, dan begrawe ons twaalf, en dan kry die hoofman by sy tuiskoms 'n leë saal. Dit is nie lafhartigheid nie. Dit is som. Hákon self sou —”

“Hákon is nie hier nie,” het Tóra gesê.

En die saal het stil geword op 'n nuwe manier, want dit was nie 'n ding wat sy gesê het om hom te beledig nie, dit was net die waarheid, kaal en bloot soos 'n been deur die vel, Hákon is nie hier nie, en hy het by sy vertrek met sy hand op haar skouer en sy oë reguit in hare gesê, as iets gebeur voor ek terug is, is dit jy wat besluit, nie Ketill nie, en sy het gedink dit was 'n vriendelikheid, 'n soort eer wat 'n man 'n vrou bewys voor hy loop, en sy het nie geweet dit was 'n las nie, sy het nie geweet hy gee haar die swaarste ding nie, die ding waarvoor daar geen regte antwoord is nie.

Sy het die houtbeker op die langtafel neergesit, sag, sodat dit nie 'n geluid maak nie.

“Sê dit weer,” het sy vir Ketill gesê. “Maar sê dit reg. Sê: ons gaan nie agter Yrsa aan nie omdat sy 'n slavin is en nie die prys werd is nie, en ons gaan nie agter die Finne se kinders aan nie omdat hulle Finne is en nie ons mense nie. Sê dít, want dít is wat jy tel, Ketill, en ek wil hê jy moet dit hardop hoor.”

Ketill se kakebeen het verstrak. “Dis nie wat ek gesê het nie.”

“Dis wat jou tel sê. Die los mense word nooit saamgetel nie.” Sy het na die honde gekyk, na die kole, na die plek aan die muur waar Yrsa se kombes nog opgevou gelê het van waar Tóra dit self die vorige aand reggetrek het, en sy het iets in haar voel regop kom, iets wat lank plat gelê het, iets wat sy nie geweet het sy nog besit nie. “Ek weet wat verstandig is. Ek het my hele lewe lank verstandig gewees. Ek was die kiel van hierdie huis, die ding wat onder loop en die boot regop hou en niemand sien nie, en ek het elke winter gehou wat ek het en die los mense uitgelaat, want dis wat 'n verstandige vrou van die huis doen, sy hou wat sy het en sy treur oor wat sy verloor en sy bly aan die lewe. En ek is moeg daarvoor.”

Solveig het opgestaan van waar sy by die verre vuur gesit het.

Sy het nie gepraat nie. Sy het net opgestaan, lank en lig in die half-donker, en sy het na die muur geloop waar haar swaard gehang het in sy gladde gevatte skede, en sy het dit afgehaal, nie met 'n gebaar nie, nie om 'n punt te maak nie, net soos 'n mens 'n gereedskap op-tel wanneer daar werk is, en sy het dit oor haar skouer gehang en na Tóra gekyk en gewag, en in daardie kyk was die hele antwoord, was die hele ander manier van tel, die manier wat sê 'n mens se mag lê nie net in wat sy kan hou nie maar in wat sy bereid is om te waag,

en die manier wat sê ek het my hele lewe lank geleer hoe om dít te doen sodat ek dit op 'n dag vir die regte rede kan doen.

“Die ys hou tot môre se son,” het Solveig gesê, en haar stem was die rustigste in die saal, die stem van iemand wat al baie keer voor 'n oop water gestaan het en gekies het. “Daarna word dit sag in die middel waar die stroom loop. As hulle die skip op rolle trek soos jy in jou sien gesê het, is hulle stadig. 'n Mens te voet op ski's, lig, sonder vrag, kan twee mense se loop in een dag maak. Hulle is swaar. Ons sal nie veg nie, Tóra. Ek wil hê jy moet dit verstaan voor jy kies. Twaalf gewapende mans op oop ys — daar is geen swaard, ook nie myne nie, wat dáárdie weegskaal verander nie. As ons gaan, gaan ons nie om te veg nie. Ons gaan om te neem wat los is, soos hy geneem het, in die donker, terwyl hulle dink hulle is veilig. Ons gaan om te steel wat hy gesteel het en weg te wees voor hy weet ons was daar.”

“Dis dieselfde waansin,” het Ketill gesê, maar daar was nou iets anders in sy stem, 'n skeurtjie, want hy was nie 'n dom man nie en hy het gehoor wat Solveig gesê het, hy het die verskil gehoor tussen 'n geveg en 'n diefstal.

“Dis nie dieselfde nie,” het 'n stem van die deur af gesê.

Eivor.

Hy het buite gewees, het Tóra besef, hy het reeds buite gewees terwyl hulle gepraat het, hy het reeds die spore gaan lees waar sy hulle gelees het, en sy het sneeu op sy skouers en sy oë was helder op 'n manier wat sy nog nie by hom gesien het nie, nie die sagte roekelose helderheid van die man wat stories vertel by die vuur nie maar iets ouer, iets wat sy net kon raai het uit al die plekke waar hy was, Mikligard en die groot rivier en die markte waar mense soos vrag verkoop word.

“Ek het die spore gelees,” het hy gesê. “Solveig is reg. Hulle trek 'n skip. Hulle gaan na die noordelike inham waar die diep water nooit heeltemal vries nie, dis 'n dag se trek vir hulle, dalk meer met die vrag. En hulle hou wag agtertoe, want Styrbjorn is nie dom nie, hy weet 'n man kan agterna kom. Maar hy hou wag vir 'n geveg. Hy hou wag vir mans met swaarde en skreeu. Hy hou nie wag vir drie mense wat in die nag tussen sy slapende kamp inglip en die riem deursny nie.” Hy het na Tóra gekyk, net na Tóra, met daardie hele gewig van sy aandag wat oor die saal afgekom het soos weer oor 'n oop see, en

sy het dit op haar voel land soos sy dit die eerste aand voel land het, maar dit was nou nie warmte nie, dit was 'n vraag. “Maar dit is nie my keuse om te maak nie. Ek het net geklop, daardie aand. Jy het oopgemaak. Dis steeds jou huis, en hulle is steeds jou mense, en dit moet jy wees wat sê ons gaan of ons gaan nie, want as dit skeefloop, is dit jou naam wat dit dra, nie myne nie.”

En daar het dit gelê, in die middel van die saal, soos 'n koning op die koningsbord wat nie meer agter sy mans kan wegkruip nie.

Tóra het na die agterkant van die saal gestap, na die kis waar haar goed was, en sy het dit oopgemaak en haar hand het van self gegaan na die klein walvis-been-koning wat Solveig haar gegee het op die ys, die een wat in haar gordel-sak gelê het, en sy het dit uitgehaal en in haar palm gehou, die gladde wit ding, swaarder as wat 'n mens sou dink, en sy het gedink aan wat Solveig gesê het toe sy dit gegee het, jy is die koning, en jy wen deur te weet jy kan loop, en sy het besef sy het dit verkeerd verstaan, of half verstaan, want sy het gedink dit beteken die koning se mag lê in die weet dat sy kan wegloop van die bord af, dat sy nie hoef te bly waar sy gesit word nie. En dit was waar. Maar dit was nie die hele waarheid nie. Want die koning op die bord is die min teen die baie, die koning het nooit genoeg mans nie, en tog speel 'n mens die koning en tog wen 'n mens soms, nie deur die baie te oortref nie maar deur te beweeg waar die baie nie verwag nie, deur te loop waar hulle dink jy sal staan en te staan waar hulle dink jy sal loop.

Sy het na haar hande gekyk. Dieselfde hande wat agt-en-dertig winters lank die sleutels gehou het en die kos uitgemeet het en die kinders gebad het en die dooies se oë toegedruk het. Nie 'n krygsvrou se hande nie. Hákon se vrou se hande, die vrou van die huis se hande.

En sy het aan Yrsa gedink, aan die meisie wat self deur hierdie soort mark gekom het, wat verstyf het by Styrbjorn se naam, wat met 'n halwe sin gesê het, die vrou van die huis was nie daar toe ek so oud was, en die sin het nooit klaar geword nie, en nou sou dit dalk nooit klaar word nie, en Tóra het gedink, ek het te laat gekom vir die meisie se kindwees, ek het te laat gekom vir die ding wat aan haar gemaak is voor sy by my gekom het, maar ek het nie te laat gekom vir vannag

nie, vir hierdie nag is ek nie te laat nie, nog nie.

Sy het opgestaan met die been-koning in haar vuus.

“Ásta,” het sy gesê, en haar dogter, negentien en wit in die gesig, het opgekyk. “Jy het die sleutels. Vanaf nou. Jy hou die saal, jy hou die vure, jy hou jou broer binne — Rognvaldr, jy bly. Hoor jy my. Jy is sewentien en jy is sterk en jy wil saamgaan en jy bly, want as jou pa terugkom en sy seun is dood oor ’n ys waar hy nooit moes gewees het nie, dan het ek hom twee keer verraai. Jy dra die hout en jy hou die diere en jy hou die deur, en dis genoeg, dis ’n man se werk, dis genoeg.” Die seun het sy mond oopgemaak en weer toegemaak en geknik, en daar was iets in sy oë wat sy nie wou sien nie, want dit was haar eie nuwe vuur wat sy in hom aangesteek het en wat sy nou moes blus, en dit was nie regverdig nie, maar baie min van wat ’n moeder doen, is regverdig.

“Ketill.” Sy het na die stuurman gedraai, en sy het haar stem sag gemaak, want sy het besef sy het hom onnodig seergemaak vroeër en hy het dit nie verdien nie. “Jy het reg gewees. Hoor jy my sê dit. Jy het reg, en as ek nie terugkom nie, was jy reg, en dan moet jy die huis hou tot die hoofman kom. Ek vra jou nie om saam te gaan nie. Ek vra jou om te bly en die kiel te wees wat ek nie meer kan wees nie. Iemand moet die boot regop hou. Vanaand is dit jy.”

En Ketill, die goeie stuurman, het na haar gekyk en stadig geknik, en sy het in sy gesig die ding gesien wat sy nie verwag het nie, nie verligting nie, maar ’n soort eer, asof sy hom iets gegee het deur hom te laat bly, asof sy verstaan het dat om te bly ook ’n moed het, dalk ’n harder een.

Sy het na Solveig gekyk, en na Eivor, en sy het die been-koning in haar gordel-sak teruggesit waar dit hoort, teen haar lyf.

“Ons drie,” het sy gesê. “Solveig wat weet hoe om dit te doen. Eivor wat weet hoe Styrbjorn se soort dink. En ek, want dit is my huis en my mense en my naam, en omdat ek die ys ken soos ek my eie hande ken, elke plek waar die stroom onder loop, elke plek waar dit sag word, want ek het my hele lewe op hierdie water gewoon en niemand — niemand — weet beter as ek waar ’n mens kan loop en waar ’n mens sal sak nie.” Sy het na die deur gekyk, na die blou lig wat nou geel begin word het waar die son agter die berge roer. “Ons loop met die volle dag, oor die ys, lig. Ons slaap nie. Ons vat niks saam wat

ons stadig maak nie. Ons kom by hulle kamp wanneer hulle slaap, in die diepste deel van die nag, en ons sny die rieme en ons bring ons mense huis toe, en as Styrbjorn wakker word, is ons reeds op die ys terug en hy weet dit nie eens nie. Ons gaan nie veg nie. As dit op 'n geveg uitloop, het ek verkeerd gekies, en dan dra ek dit. Maar ek gaan kies.”

Niemand het iets gesê nie. Buite het 'n hond geblaf en weer stilgeword.

“Sê dit,” het Tóra gesê, en sy het besef sy sê dit vir haarself so seer as vir hulle, sy het besef sy moet dit hardop hoor soos sy vir Ketill gesê het om sy tel hardop te hoor. “Sê dat ek dit kies. Want my hele lewe het ander mense vir my gekies, en die laaste een wat vir my gekies het was Hákon toe hy gesê het dis jy wat besluit, en selfs dít was 'n keuse wat hy vir my gemaak het. Maar dít — dít kies ek self. Niemand stuur my nie. Niemand vra my nie. Ek, Þórdís Róðmarsdóttir, vrou van die huis, kies om te gaan haal wat van my mense gesteel is, met oop oë, en wetende dat dit my dood kan wees. Hoor julle my.”

“Ek hoor jou,” het Solveig gesê, en daar was iets in haar stem wat soos trots geklink het en wat sy nie weggesteek het nie.

“Ek hoor jou,” het Eivor gesê.

Hulle het reggemaak in die lang geel oggend. Daar was nie veel om reg te maak nie, en dit was deel van die plan, dat daar nie veel was om reg te maak nie. Solveig het die rieme van die ski's nagegaan met die geduld van iemand wat weet dat 'n stukkende riem op die ys 'n mens se dood is, en sy het 'n mes vir Tóra uitgesoek, nie 'n swaard nie, 'n kort skerp mes wat in 'n vuur pas, en sy het Tóra gewys hoe om dit te hou, nie om te steek nie maar om te sny, 'n riem, 'n band, 'n knoop in die donker, want dit was die ding wat hulle gegaan het om te doen, om te sny en nie te steek nie.

Eivor het droë vis en kaas in 'n klein sak gepak, genoeg vir een dag, niks meer nie, en hy het 'n leë velsak gevul met sneeu en dit teen sy lyf gesit sodat dit kan smelt teen die loop, want 'n mens wat op die ys loop word dors op 'n manier wat 'n mens nie verwag nie. Hy het dit gedoen sonder om te praat, met die seker bewegings van iemand wat dit baie keer gedoen het op baie ander ystes en woestyne en

see, en Tóra het na sy hande gekyk en gedink, ek het hierdie man nie gekies omdat hy my kon red nie, ek het hom gekies omdat hy my gesien het, en nou, vandag, is dit ek wat gaan red, en hy kom saam nie om my te beskerm nie maar omdat ek hom vra, en dit is 'n ander ding, dit is 'n heeltemal ander ding.

Gunnhildr, die ou vrygelate vrou met die rou tong, het by Tóra kom staan terwyl sy haar wolmantel met 'n dubbele riem vasmaak teen die wind, en die ou vrou het na haar gekyk met die smal oë van iemand wat te veel winters gesien het om sentimenteel te wees.

“Jou ma,” het Gunnhildr gesê, “sou jou 'n dwaas genoem het.”

“Ek weet.”

“En jou ouma,” het Gunnhildr gesê, en haar rou stem het iets sag gekry, iets wat Tóra nog nooit daarin gehoor het nie, “sou saam met jou geloop het. Sy het een keer 'n thrall se kind uit 'n brandende skuur gaan haal toe almal gesê het los dit, dis net 'n thrall se kind. Sy het haar hare daardie dag verbrand en dit het nooit weer reg gegroei nie en sy het tot haar dood 'n lap oor daardie kant van haar kop gedra en sy was nie eens een dag jammer nie.” Die ou vrou het 'n keer geknik, vir haarself, soos 'n mens iets afsluit. “Die regte mense in jou familie was nooit die verstandiges nie. Loop. En kom terug, want ek is te oud om 'n nuwe vrou van die huis te leer hoe sy haar mede moet skink.”

En dit was Gunnhildr se manier om te sê wat sy nie kon sê nie, en Tóra het dit so verstaan, en sy het die ou vrou se droë hand 'n oomblik in hare gehou.

By die deur het sy gestop. Sy het teruggekyk in die saal in, na die lang vertrek met sy ry vure en sy slaapbanke en sy weefstoel wat nou stil was, na Ásta wat regop staan met die sleutels reeds aan haar gordel en wat skielik baie soos 'n vrou gelyk het en nie meer soos 'n meisie nie, na Rognvaldr wat by die diere se kant gestaan het met sy kakebeen styf en sy hande in vuiste, 'n seun wat sy laat bly het, net 'n seun, na Ketill wat reeds besig was om die wagte vir die nag te orden, na die honde, na die kole, na die hele warm donker lewe van die huis wat sy haar lewe lank gedra het soos 'n mens water in 'n oop hand dra.

En sy het haar hand opgelig en die plek aan haar hals aangeraak waar

daar nog niks was nie, waar daar nog steeds niks was om te merk nie, en vir die eerste keer het sy gedink, dalk is dit reg dat daar nog niks is nie. Dalk wag die ding wat my hals sal merk vir 'n vrou wat eers haarself moes word, en vandag, op hierdie ys, op hierdie keuse, word ek haar, en wanneer ek terugkom — as ek terugkom — sal daar 'n hals wees wat reg is om gemerk te word.

Buite het die son oor die berg gekom en die hele fjord oopgegooi in 'n hard wit lig wat seer gemaak het aan die oë, en die ys het gelê soos 'n pad wat na die einde van die wêreld loop, en die spore was daar, die diep eweredige spore en die treetjies wat gestamp is, en hulle het noord gewys.

Solveig het by haar kom staan, die swaard oor haar skouer, die lig in haar haar. Eivor aan haar ander kant met die klein sak op sy rug. En Tóra het die ski's onder haar voete voel vat, vreemd en lank en lewend, en sy het haar gewig vorentoe laat gaan, na die ys toe, na die wit pad toe, en die koue lug het in haar longe ingekom soos 'n mes en soos 'n geskenk.

Sy het nie omgekyk nie. Dit was die ding wat sy haarself belowe het, dat sy nie sou omkyk nie, want 'n mens wat omkyk op die ys verloor sy lyn, en sy het haar lyn gehad nou, sy het dit gekies, en sy het dit geloop.

Agter hulle het Ketill die swaar deur van die saal toegetrek, sag, sodat dit nie 'n geluid maak wat oor die ys dra nie, en die warmte het binne gebly waar dit hoort, en die drie figure het kleiner geword teen die wit, drie donker merke wat noord beweeg het oor die toegevriesde water, en die winter het oor hulle toegevou soos 'n hand wat nog nie besluit het of dit 'n vuus of 'n beker is nie.

Hoofstuk Tien — Die Redding oor die Ys

Die maan was 'n ou maan, die soort wat laat opstaan en lae aan die hemel hang soos 'n ding wat sy lus daarvoor verloor het, en in sy lig het die fjord gelê soos 'n vel wat oor 'n trommel gespan is — wit waar die sneeu hom gevat het, swart waar die wind hom skoon gegee het tot by die kaal ys, en hier en daar, langs die rotse waar die stroom van die berg af inkom, 'n donker oog waar die water nog gelewe het onder die kors — en Tóra het op die rand van die strand gestaan met die seehondvel-stewels reeds aan haar voete vasgebind en die walvis-been-koning swaar in haar gordel-sak teen haar heup, en sy het na die wit pad gekyk wat sy moes loop en geweet dat dit haar kon doodmaak, en dat dit die vrou van die huis kon doodmaak, en dat sy nogtans gaan, want sy het gekies, en die keuse was nie iets wat sy nou kon teruggee nie, soos 'n mens nie 'n woord kan terugvat wat reeds oor die vol saal geloop het en op iemand se gesig geland het nie.

Agter haar het Solveig die laaste van die lyne nagegaan — die tou wat hulle drie aan mekaar sou bind oor die dun plekke, sodat as een deur die ys sak, die ander twee gewig het om hom uit te trek — en sy het dit gedoen soos sy alles met haar hande gedoen het, sonder haas, met haar vingers wat die knoop leer ken het in die donker, en die swaard was op haar rug in sy skede met die punt na onder sodat hy nie aan takke sou vang nie, en sy het een keer opgekyk na Tóra en niks gesê nie, en die niks was 'n hele sin.

Eivor het die laaste gekom, met die spies en die kort byl en die sak gedroëvis en die vuurslag in 'n droë boksak teen sy bors, en hy het na die fjord gekyk soos 'n man wat baie waters geken het, die warm

waters van Mikligard waar die son op die koepels gebreek het en die koue waters van die noorde waar 'n mens se asem in jou baard vries, en hy het gesê, sag, sonder dat dit 'n bevel was: “Ons loop teen die suidwal. Die stroom hou die middel oop langer as wat 'n mens dink. Styrbjorn het oor die middel gekom omdat hy 'n skip op rolle gehad het en gewig om die ys te toets voor hom. Ons het net onself.” En Tóra het geknik, want sy het die fjord geken soos sy haar eie hande geken het, sy het hier gebore, sy het hier 'n meisie gewees met 'n ander meisie langs haar op hierdie selfde ys 'n leeftyd gelede, en sy het geweet die suidwal is die langer pad en die lewende pad, en sy het gesê: “Ons loop die langer pad. Ons het nie 'n ander koning om te verloor nie.”

Hulle het die ys opgegaan.

Die eerste tree op die ys is altyd 'n leuen wat die liggaam vir homself vertel — dit hou, sien jy, dit hou my gewig, dit is vaste grond — en die tweede tree is die waarheid, wat is dat niks hier vaste grond is nie, dat alles wat jou dra ook 'n soliede water is wat besluit het om vir 'n seisoen 'n vloer te wees, en dat dit kan ophou besluit. Die ys het gepraat onder hulle. Dit het gekreun ver weg na die middel toe, 'n diep dreuning wat deur die voetsole opgekom het en in die maag gaan sit het, en dan het dit naby geklap, 'n skerp kraak soos 'n tak wat breek, en elke keer het Tóra se hart 'n tree gemis en elke keer het sy aangehou loop, want Eivor het gesê die klap is die ys wat dik word, nie die ys wat breek nie — die ys wat breek maak 'n ander geluid, 'n nat geluid, en jy hoor dit net een keer.

Die koue was nie 'n ding wat van buite gekom het nie. Dit het van binne uitgekome, dit het by die voete begin, by die plek waar die seehondvel die ys raak, en dit het opgekrui met die geduld van iets wat tyd het, deur die kuit, deur die knie, en Tóra het verstaan waarom die ou mense gesê het die koue is 'n vrou — nie omdat sy wreed is nie, maar omdat sy onhaastig is, omdat sy weet sy hoef nie te jaag nie, sy kry jou in elk geval, sy hoef net te wag terwyl jy jouself moeg loop teen haar.

Hulle het by die eerste dun plek gekom waar die stroom inkom, en Eivor het sy spies plat voor hom gehou en die ys getoets, tik, tik, luister, en die ys het hol geantwoord, en hy het hulle om geleë, ver om, byna terug na die wal toe, en Solveig het die tou ingehou sodat dit nie sleep en aan 'n rand vang nie, en hulle het verbygekom, en

niemand het iets gesê nie, want 'n mens praat nie op die ys nie, jy spaar jou asem en jou warmte vir die loop.

En al die tyd het Tóra die meisie se houtbeker gesien.

Sy het dit in die sneeu gevind die môre ná hulle Yrsa gevat het — die klein houtbeker wat Yrsa altyd half-gewaak het, die een waaruit Tóra haar laat skink het, te min, en ek weet dit is te min — en dit het in die sneeu gelê by die sleepmerke, omgekeer, en Tóra het dit opgetel en die sneeu uitgeskud en dit in haar bors-sak gesit waar dit nou teen haar hart gedruk het met elke tree, en sy het geweet sy loop nie oor die ys vir 'n abstrakte ding nie, nie vir eer nie, nie vir die saal se naam nie, sy loop vir 'n meisie wat nooit 'n keuse gehad het oor enige iets in haar lewe nie, en wat nou weereens deur die soort man gevat is wat meisies vat soos 'n mens vis sout — nie uit haat nie, dis die wrede ding, nie uit haat nie, uit 'n koue rekening van mans wat lewende mense intel en uittel soos pelse — en Tóra het in haarself 'n woede gevoel wat warm was, die enigste warm ding op die hele fjord, en sy het dit nie doodgedruk nie. Sy het dit laat brand. Sy het geleer, hierdie winter, watter vure sy mag laat brand.

Die maan het hoër gekom. Hulle het die middel-punt verbygeloop waar die berge aan weerskante toemaak en die wind deur die nou plek gekom het soos deur 'n keel, en hier was die ys skoon gevee en swart en bloot, en 'n mens kon af kyk in dit in soos in 'n donker glas, en Tóra het afgekyk en vir 'n oomblik gedink sy sien iets beweeg daar onder, iets bleek, en sy het geweet dit is niks, dit is haar eie gesig wat terugkyk, of dit is 'n sien, een van die nuwe dinge wat Heiðr gesê het sy sal sien, en sy het haar oë weggetrek en aangehou loop, want 'n vrou wat afkyk op die ys verloor haar voete, en sy het nie nou 'n sien nodig gehad nie, sy het haar voete nodig gehad.

Toe het Solveig stilgestaan en haar hand opgehou.

Aan die verre wal, in die skadu onder die rotse waar 'n ou skuiling was wat die vissers in die somer gebruik het, het daar 'n vuur gebrand. Klein. Versigtig. 'n Vuur wat 'n mens maak wat nie gevind wil word nie maar tog moet warm bly. En om die vuur het daar vorms gesit, en op die ys voor die skuiling, half uit die sneeu, het die grys seil gelê — die seil wat Tóra gesien het in haar beswyming op die hoë stoel, presies daardie grys, die grys van 'n wolf se rug — en die skip was op sy kant getrek op die rolle, en langs die skip, in 'n ry, vasgebind aan

'n lyn wat tussen twee opgerigte spane gespan was, het die mense gesit.

Sy kon hulle nie tel van hier af nie. Sy kon net sien dat hulle daar was, klein donker bondels in die sneeu, en dat hulle nie beweeg het nie, en die niks-beweeg het haar banger gemaak as enige beweging sou hê, want 'n mens wat in die sneeu sit en nie beweeg nie, is 'n mens wat die koue begin glo.

Hulle het teruggetrek in die skadu van die suidwal en saamgehurk, drie koppe naby mekaar, asems wit, en Eivor het gefluister, en sy stem was so laag dat dit deur die bene eerder as deur die lug gekom het.

“Vier man. Dalk vyf. Styrbjorn slaap nie buite nie — hy's in die skuiling. Die wat by die vuur sit, is sy mans, en hulle is moeg, hulle't die skip oor die ys getrek, hulle dink hulle's veilig want wie kom oor die ys in die nag?” Hy het na Tóra gekyk. “Net 'n vrou wat die fjord ken en niks het om te verloor wat sy nie reeds gekies het om te waag nie.”

“Ons veg nie,” het Tóra gesê, en dit was nie 'n vraag nie, dit was die plan, dit was die ding wat sy in die saal gesê het en wat sy nou weer gesê het sodat die ys dit kon hoor. “Ons steel terug soos hy gesteel het. Die lyn wat hulle vasbind, kan losgemaak word. Solveig, jy en ek gaan na die mense. Eivor, jy hou die mans se oë by die vuur. As hulle wakker word—”

“As hulle wakker word, maak ek lawaai aan die verkeerde kant,” het Eivor gesê, “en julle loop die mense suid teen die wal, die pad wat ons gekom het, en ek kom agterna. Niemand veg as ons nie moet nie. 'n Geveg op die ys is 'n geveg wat almal verloor.” Hy het na die swart middel gekyk. “Die ys kies nie kant nie.”

En Solveig het haar swaard nie getrek nie. Sy het haar hand op die hef gehou, en sy het na Tóra gekyk, en in die maanlig was die litteken op haar wang 'n silwer lyn, en sy het gesê, so sag: “Jy is die koning. Onthou. Die koning wen deur weg te kom, nie deur te bly staan nie.” En Tóra het die walvis-been-koning in haar gordel-sak gevoel, die gladde gewig daarvan, en sy het geknik.

Hulle het oor die laaste stuk gegaan op hul mae deels, deels gehurk, langs die wal waar die rotse skadu gegooi het, en die vuur het nader gekom, en Tóra kon nou die mans sien — drie by die vuur, een rug

teen die skuiling se klipmuur, koppe wat geknik het, een wat 'n bottel of 'n horing tussen sy knieë gehou het en wat selfs nou daaruit gedrink het, en die mede of die öl het hulle warm gehou en dom gemaak, en dit was goed, dit was die enigste genade van die nag, dat die mans gedrink het.

En toe was sy by die mense.

Sy het langs die lyn afgekom op haar hurke, en die eerste gesig wat na haar gedraai het, was 'n man se gesig, een van die Finne, Aslákr of Thórví, sy kon nie sê nie, sy het hulle nie geken voor hierdie nie — hulle was gaste wat gaste vir die winter geword het, soos almal, soos Eivor self, soos die hele storie — en sy het haar vinger op haar lippe gesit, en in sy oë het sy iets gesien wat haar amper laat huil het daar op die ys: sy het hoop gesien spring, en dadelik daarna het sy gesien hoe die man die hoop doodmaak, want hoop is gevaarlik vir 'n mens wat vasgebind sit, hoop laat jou roekeloos word, en hierdie man het reeds geleer, in een dag, om sy eie hoop dood te maak.

Sy het by sy polse gekom. Die tou was nat en toe gevries, hard soos 'n stok, en haar vingers was reeds dom van die koue, en sy het aan die knoop gewerk en die knoop het nie gegee nie, en sy het haar mes uitgehaal en die lem teen die tou gesit en gesny, draad vir draad, en die tou was traag en die mes was skerp en haar hande was stadig, en langs haar het Solveig dieselfde gedoen by die volgende, en die volgende.

Yrsa was die vierde in die lyn.

Tóra het haar gesig gesien voor sy by haar gekom het, en die meisie het haar geken, en die meisie het nie hoop laat spring soos die Fin nie — die meisie het iets anders gedoen, iets wat Tóra haar lewe lank sou onthou — die meisie het haar kop geskud, klein, vinnig, en met haar oë na die skuiling beduie, na die man teen die muur, en haar lippe het gevorm, sonder klank: hy slaap lig. En in daardie oomblik het Tóra verstaan dat hierdie meisie, hierdie kind van die mark wat nooit 'n keuse oor enige iets gehad het nie, besig was om vir háár te sorg, om die redder te red, en Tóra het haar hand teen die meisie se koue wang gesit, een oomblik, net een, en die meisie het haar oë toegemaak teen die hand soos 'n mens teen vuur leun, en toe oopgemaak, en Tóra het die tou begin sny.

Dit was die koue wat hulle byna verraai het, nie die mans nie.

Want toe die mense opstaan — los, eindelijk, een vir een, die Finne en die twee ander wat Tóra nie geken het nie, vreemdes uit 'n ander dal wat Styrbjorn ook ingetel het — toe hulle opstaan, kon hulle nie loop nie. Die koue het in hulle bene gaan sit waar hulle die hele nag gesit het, en die eerste man het gepoog om te staan en sy bene het onder hom inmekaargevou soos 'n nat tou, en hy het geval, en sy elmboog het die ys geslaan, nie hard nie, maar in die stilte van die nag was dit 'n klap soos 'n hand op 'n trom.

Die man teen die skuiling se muur het sy kop opgelig.

Daar was 'n oomblik — en Tóra sou later, baie later, by die vuur in die saal, probeer om hierdie oomblik vir Bjorn die digter te beskryf sodat hy dit kon sing, en sy sou nie die woorde kry nie, want dit was 'n oomblik buite woorde, die oomblik tussen die klap en wat daarop volg, die oomblik waarin alles nog enige iets kon word — en in daardie oomblik het Eivor opgestaan aan die verre kant van die vuur, in die vol maanlig, en hy het iets geskree, 'n naam, 'n vreemde naam, 'n naam uit 'n ander land, en hy het 'n klip oor die ys gegooi sodat dit weg van hulle af kletter het teen die rotse, en die mans by die vuur het opgeskrik en na die klank gedraai en na die man in die maanlig, en vir die lengte van vyf, ses asems het elke oog op die fjord na die verkeerde kant gekyk.

“Loop,” het Solveig gesê, nie hard nie, in die mense se ore. “Suid. Teen die wal. Loop.”

En hulle het geloop.

Dit was nie 'n vinnige loop nie. Dit was die loop van mense wie se bene dood was, 'n strompel-loop, en Tóra en Solveig het aan weer-skante geloop en gehou waar 'n mens geval het, en die houtbeker het teen Tóra se hart geslaan met elke tree, en agter hulle het sy Eivor se stem gehoor, steeds aan die verkeerde kant, steeds besig om 'n storie te vertel met sy lyf, 'n dronk reisiger, 'n verdwaalde, kyk hierheen, kyk na my, nie na die ys suid nie — en sy het geweet wat dit hom kos, sy het geweet hy staan alleen in die maanlig voor vier man met byle, en sy het nie omgedraai nie, want hy het haar gesê moenie, en omdraai sou alles wat hy doen waardeloos maak.

Toe het Styrbjorn uit die skuiling gekom.

Sy het hom geken al het sy hom nog nooit gesien nie — die grys

mantel, die grÁCÁpa, die naam was die man, en hy was groot maar nie soos 'n reus in 'n storie nie, hy was groot soos 'n boer groot is, breed van die werk, en hy het uitgekom met 'n byl in sy hand maar hy het dit nie soos 'n krygsman gehou nie, hy het dit gehou soos 'n man wat hout kap, soos 'n man wat 'n werk het om te doen wat hy nie wou doen nie maar wat gedoen moes word, en dit — dit was die ding wat Tóra die diepste in haar maag gevoel het, dieper as vrees — dat die man nie 'n monster was nie. Hy het na sy lyn gekyk wat leeg lê, sy mense wat weg is, en op sy gesig was nie woede nie maar 'n soort moeë verbasing, die gesig van 'n man wie se osse uit die kraal is, 'n man wat nou weer moet werk, en hy het na die strompelende ry gekyk wat suid loop en hy het begin agterna kom.

Hy het reguit gekom. Oor die middel.

“Nee,” het Tóra gesê, hardop, vir die eerste keer op die ys, en sy het nie geweet vir wie sy dit sê nie — vir hom, vir die ys, vir die god van die fjord — “nee, nie daar nie—”

Maar hy was 'n man wat altyd die kort pad gevat het, 'n man wie se hele lewe 'n kort pad was oor lewende dinge, en hy het oor die swart middel gekom waar die stroom die ys dun gehou het, en die ys het die nat geluid gemaak.

Net een keer.

Sy het dit gehoor soos Eivor gesê het sy dit sou hoor, en dit was nie 'n kraak nie, dit was 'n sug, 'n groot lui sug soos 'n dier wat gaan lê, en die swart middel het oopgegaan onder Styrbjorn GrÁCÁpa en hy het ingegaan tot by sy bors voor hy geweet het hy val, en die byl het uit sy hand op die ys gegly en weggeskuif en die water het oor die rand geloop swart en stil, en hy het 'n geluid gemaak wat geen storie ooit mooi kan maak nie, 'n geluid wat nie 'n man se geluid is nie, die geluid van die lyf wat die koue water in kry en alles vergeet wat dit ooit was — geen hoofman, geen handelaar — net 'n dier in die water, net 'n lewe wat nie wil ophou nie.

En Tóra het stilgestaan.

Sy het op die ys gestaan met die mense suid van haar wat veilig was, of byna veilig, en die man wat hulle kom vat het in die swart water vyftien tree van haar af, en sy het 'n keuse gehad, en sy het geweet sy het 'n keuse, want dit was die winter waarin sy geleer het dat sy

keuses het, en die keuse was dit: om te loop, en hom te laat gaan in die water soos hy meisies in die mark laat gaan het, en die rekening sou klop, 'n lewe vir 'n lewe, en die saal sou sê sy het reg gedoen.

En sy kon dit nie doen nie.

Nie omdat hy dit verdien het om gered te word nie — hy het nie, of hy het, sy het nie geweet nie, dit was nie hare om te weet nie — maar omdat sy gesien het, in daardie oomblik, met die nuwe oë wat Heiðr in haar oopgemaak het, dat as sy hom in die water laat omdat dit die rekening laat klop, dan tel sy ook lewens in en lewens uit, dan word sy Styrbjorn met 'n ander gesig, en sy het nie oor die hele fjord geloop in die nag om aan die ander kant 'n vrou te word wat lewende mense soos pelse opweeg nie.

“Solveig!” het sy geskree. “Die tou!”

En Solveig was reeds daar — sy het reeds verstaan, sy het altyd verstaan voor Tóra dit kon sê — en sy het die tou wat hulle aan mekaar gebind het van haarself losgemaak en die een punt om die opgerigte spaan by die skip gegooi en getrek sodat dit vas was, en Tóra het op haar maag gaan lê op die ys en na die swart middel toe geskuif, plat, wyd, soos haar pa haar geleer het 'n leeftyd gelede, jy maak jou groot op dun ys, jy maak jou 'n vlot van jou eie lyf, en sy het die tou se ander punt voor haar uitgegooi na die man toe.

Hy het dit nie eers gesien nie. Hy was te ver in die water se vergeet. Sy het dit weer gegooi en dit het oor sy skouer geval en sy hand het, uit 'n ou dierlike geheue eerder as uit denke, daaraan gevat, en sy het getrek, en hy was so swaar, hy was die swaarste ding wat sy ooit getrek het, swaarder as die seehond, swaarder as die hele winter, en agter haar het Solveig getrek en die tou het styf geword en die ys het onder Tóra gekreun en sy het gedink nou gaan ek ook in, nou neem hy my saam soos die water alles saamneem, en sy het aangehou trek.

En toe was Eivor daar — hy het uit die maanlig gekom, sy storie klaar vertel, sy mans dalk agter hom, sy het nie geweet nie en nie omgee nie — en hy het langs Solveig op die tou gekom, en met drie het die man oor die rand van die swart water geskuif op die heel ys, en hy het daar gelê en gehoos en gekots water en gebewe, en hy was nie 'n hoofman nie en nie 'n handelaar nie en nie 'n monster nie, hy was net 'n nat bewende dier wat gelewe het, en Tóra het op haar mae langs hom gelê, ewe nat van die water wat oor die rand geloop het, en sy

het na sy gesig gekyk van naby, en hy het na haar gekyk, en in sy oë was net die diep dom verbasing van 'n mens wat amper dood was en nie is nie.

“Jy’t my uitgetrek,” het hy gesê. Sy tande het geklap. “Hoekom’t jy my uitgetrek.”

En Tóra het 'n lang tyd nie geantwoord nie, want die ware antwoord was te groot vir die ys en die nag en sy bewende lyf, en toe het sy net gesê, want dit was die enigste deel wat hy nou kon dra: “Want ek tel nie.”

Hy het nie verstaan nie. Hy sou dit later verstaan, of nooit nie — dit was nie hare nie. Sy het opgestaan.

Die res van die nag was werk. Dit was die langste deel en die mooiste deel en die deel waaroor geen saga sing nie, want saga’s sing van die water wat oopgaan en die man wat val, nie van die drie ure waarin hulle die geredde mense suid oor die wal-pad gehelp het, een tree na die ander, met die dooie bene wat stadig wakker word in 'n pyn wat erger is as die doodheid, nie van Solveig wat haar eie mantel om die jongste Fin gesit het nie, nie van Eivor wat Styrbjorn se eie mans — toe hulle uiteindelik agterkom wat gebeur het en op die wal staan en kyk — toe Eivor na hulle geskree het oor die ys, nie 'n uitdaging nie, 'n waarheid: “Julle hoofman lewe! Hy lê op die suidwal! Kom haal hom voor hy vries — ons het hom uitgetrek, ons gaan hom nie weer ingooi nie!” — en die mans het nie gekom om te veg nie, want daar was niks om voor te veg nie, en hulle het oor gekom op die verre veilige ys en hul hoofman gaan haal soos 'n mens 'n bondel hout haal, en niemand het 'n byl gelig nie, want die ys het reeds gekies, en niemand veg met die ys nie.

Die oggend het grys oor die berge gekom, nie son nie, net 'n minder donker, en hulle het by die strand van Vestfrjorðr aangekom met die mense wat gered was, en Ásta het by die deur van die saal gestaan met die sleutels aan haar gordel — Tóra se sleutels, die sleutels van die vrou van die huis, wat sy oorhandig het toe sy geloop het — en agter Ásta het die rook van die langvuur uitgekome en die reuk van warm mout en gerookte vleis, en dit was die mooiste reuk wat Tóra ooit geruik het, mooier as enige iets in Mikligard waarvan Eivor vertel het.

Hulle het Yrsa eerste binnegebring, en hulle het haar by die vuur gesit,

die naaste, op die plek waar die vrou van die huis sit, en Gunnhildr — wat die hele nag wakker was, want sy was te oud om te slaap as ander mense in gevaar is — Gunnhildr het mede warm gemaak met bessies daarin, en sy het 'n beker daarvan vir Yrsa gebring, vol, tot bo, en sy het dit in die meisie se hande gesit met haar ou growwe stem wat sag was vir een keer: “Drink. Alles. Niemand tel hier nie.”

En Yrsa het na die vol beker gekyk, en toe na Tóra, en Tóra het uit haar bors-sak die klein houtbeker gehaal wat sy in die sneeu gevind het, die meisie se eie beker, en sy het dit langs die vol beker gesit op die meisie se knie, en sy het niks gesê nie, en die meisie het na die twee bekere gekyk, die hare en die volle een, en haar oë het opgewel en oorgeloop, en sy het die houtbeker met albei hande vasgehou.

Buite het dit begin sneeu, sag, die droë diepwinter-sneeu wat klink soos niks, en Tóra het by die deur gestaan en uitgekyk oor die fjord wat reeds weer toemaak waar die water oopgegaan het, en haar hand het na haar hals gegaan, uit gewoonte, uit die ou instink van hierdie hele winter, om te voel of daar iets is om dit alles aan te merk — en daar was nog niks. Haar hals was kaal. Nog niks om te merk nie. En sy het gedink, met die sneeu op haar gesig en die warmte agter haar en die meisie veilig by die vuur en Solveig wat haar swaard skoonvee in die hoek en Eivor wat reeds slaap waar hy geval het: dalk wag die merk vir die vrou wat ek vannag geword het. Dalk is dit wat dit gewag het.

Sy het die deur toegemaak teen die sneeu — nie hard nie, met albei hande, soos 'n mens 'n ding toemaak wat jy wil hou — en sy het na die vuur toe geloop, na haar mense, en gaan sit op die plek wat hare was.

Hoofstuk Elf — Die Prys

Die laaste van die diep winter het oor die fjord gelê soos 'n dier wat te lank doodgelê het en nie meer asemhaal nie, en die saal was warm met die rook van die langvuur en die reuk van soutvis wat in die rookgat hoog bo hulle koppe gehang het en stadig bruin geword het in die maande se asem, en Tóra het by die hoë stoel gestaan met haar hand teen die gladde hout waar duisend handpalms voor haar die kerwe sag gevryf het, en sy het na haar mense gekyk — Yrsa wat met die twee Finne by die vuur sit en hulle hande oopvou na die hitte, Solveig wat 'n riem regtrek aan haar skild waar dit teen die muur leun, Eivor wat met sy rug teen die wandtapyt sit en niks doen nie behalwe kyk, kyk soos weer kyk, met die hele gewig van een mens se aandag — en sy het besef die ding wat sy gedoen het het 'n prys, en die prys was nie haar dood nie, en ook nie haar man se toorn nie, maar iets stiller: dat sy nou weet, en die wete kan nie teruggevou word in onkunde nie, soos 'n vis nie weer 'n eier kan word nie.

Sy het Styrbjorn uitgetrek.

Dit het haar in die nag wakker gehou, nie as skuld nie, maar as 'n nuwe gewig in die hand. Sy het die slawehandelaar onder die dun ys sien sak — die wit borrel van sy asem, die grys van sy kappie wat sy naam was, Grácápa, die ou wat te lank boer was en te kort wreed om regtig 'n monster te wees — en sy het die koue rekening van mans voel klop in haar bors, die ystergrys som wat sê: hý het Yrsa gevat, hý het die Finne in tou gesit, laat die water hom neem, dit is reg, dit is die wet, dit klop. En sy het na die klop geluister soos 'n mens na 'n vreemde se taal luister, en toe het sy nie getel nie. Sy het op haar maag op die ys gaan lê en haar arm tot by die skouer in die swart water gesteek en sy hare gegryp en getrek tot sy gevoel het haar eie skouer wil uit sy kom, en sy het hom uitgetrek, en hulle het langs

mekaar op die ys gelê en gehyg soos twee diere wat dieselfde wond deel, en niks tussen hulle was reg of verkeerd nie, net nat en koud en lewend.

Sy het nie geweet of dit reg was nie. Sy het net geweet dit was hare.

Heiðr het dit gesien voor sy dit vir enigiemand gesê het. Die ou siener het by die laaste vuur gekom, traag, met die wandelstok wat sy nie meer wegsteek nie, en sy het langs Tóra op die bank gaan sit waar die hitte die sterkste was, en sy het haar dun hand op Tóra se gewrig gelê, daar waar die pols klop, en sy het lank niks gesê nie. Buite het die wind die laaste sneeu teen die houtmure gevee met die geluid van iemand wat sand strooi oor 'n vloer wat nooit skoon sal wees nie. Die weefstoel in die hoek het stil gehang, sy gewigte roerloos, want niemand het krag gehad om vandag te weef nie.

“Jy ruik na die water,” het Heiðr gesê.

“Ek het gewas.”

“Nie dié water nie.” Die ou vrou het haar oë toegemaak, en Tóra het geweet sy is nou nie in die saal nie maar op 'n ander plek, die plek wat die hoë stoel oopmaak, die towersien wat soos 'n venster in 'n muur is wat jy nie geweet het 'n venster het nie. “Jy het hom uitgetrek. Die grys een. Jy het die som gehoor en jy het nie getel nie.”

Tóra het na die vuur gekyk en nie geantwoord nie, want dit was nie 'n vraag nie.

“Dit is die prys,” het Heiðr gesê, en haar stem was nie hard nie, nie 'n waarskuwing nie, net 'n vrou wat 'n ander vrou vertel wat sy alreeds in haar eie hande voel. “Nie die ys nie. Nie die slawehandelaar se mans nie. Die prys is dat jy nou nie meer kan maak of jy nie weet nie. Jy het die wêreld se som gehoor en jy het 'n ander som gekies, en niemand kies dit saam met jou nie. Hulle sal jou liefhê. Hulle sal jou volg oor die ys. Maar die kies self — die oomblik waar jy alleen op die ys lê met jou arm in die dood se mond — dit doen jy alleen, elke keer, vir die res van jou dae. Die sien maak jou alleen, kind. Nie verlate nie. Alleen. Daar is 'n verskil, en jy sal die verskil leer tot jy 'n ou vrou is met 'n stok.”

Tóra het na haar hande gekyk, die een wat in die water was, wat nou nog koud voel diep in die been al is dit dae later en warm by die vuur. “Het jy ooit gewens jy het dit nie geweet nie?”

“Elke winter.” Heiðr het ’n klein, droë geluid gemaak wat ’n lag kon wees. “En nie een keer regtig nie.”

Buite, ver oor die laaste sneeu, het ’n horing geblaas — een lang noot, dan twee kort — en die saal het wakker geword soos ’n liggaam wakker word, die honde eerste, dan die mense, en Yrsa was op haar voete met die twee Finne agter haar soos skaduwees wat nog nie geleer het hoe om nie skaduwees te wees nie, en Solveig het haar hand op haar swaard se hef gehad sonder dat sy besluit het om dit daar te sit, want dit is wat ’n liggaam doen wat geleer is om eerste te wag. Maar Tóra het opgestaan en sy het geweet voor sy by die deur was wie dit is. Sy het dit geweet soos ’n mens in die nag weet wie se voete dit is voor die kers aangesteek word.

Hákon het oor land teruggekom.

Hy het oor die laaste rant gekom met sewe mans agter hom, manne van die binneland wat hy oor die berge gaan haal het, met spiese en byle en die moeë gesigte van mense wat ver geloop het na ’n geveg toe wat al verby is. Hákon voor, breed, grys nou by die slape op ’n manier wat sy haar onthou het van haar pa, met die ys nog in sy baard waar sy asem gevries het. Hy het stadiger geloop as die jonges. Hy het oor die werf gekom en hy het opgekyk na die saal en hy het sy vrou by die deur sien staan, regop, ongedeerd, met die rook van die langvuur agter haar wat soos ’n mantel om haar lyf hang, en hy het stil gaan staan in die sneeu.

Hy het na die saal gekyk soos ’n man kyk na iets wat hy verwag het om te begrawe en wat staan en asemhaal.

“Jy het die saal gehou,” het hy gesê toe hy naby genoeg was. Nie ’n vraag nie. Sy stem was hees van die koue en die ver.

“Ek het die saal gehou.”

“En die grys een?”

“Leef.” Sy het sy oë sien verander toe sy dit sê — nie woede nie, iets ingewikkelder, ’n man wat sy hele lyf reggemaak het vir die een soort verhaal en nou ’n ander een moet aanhoor staande in die sneeu. “Hy het deur die ys geval. Ek het hom uitgetrek. Sy mans het Yrsa en die Finne weggevat en ons het hulle teruggevat sonder ’n geveg, en toe het die ys hom geneem, en ek het hom uitgetrek, en hy het oor land teruggegaan na sy eie mense met die wete dat ons vrou is wat oor

die ys jaag in die nag. Daar was geen geveg nie, Hákon. Daar was net die water en die keuse.”

Sy mans het agter hom gewag, onseker, met die ongemak van manne wat met oorlog in hulle hande gekom het en niks vind om dit op uit te giet nie. Hákon het na hulle gekyk en iets met sy ken beduie, en hulle het na die saal gegaan vir warmte en bier, en hy en Tóra het alleen op die werf gestaan met die laaste lig wat plat oor die fjord lê soos botter wat te koud is om te smeer.

“Ek het oor die berge geloop,” het hy gesê, “drie dae, met die gedagte dat ek my vrou se dood gaan wreek. Ek het die hele pad die geveg in my kop geveg. Ek het geweet watter een van Grácápa se mans ek eerste sou neem.” Hy het ’n hand opgelig en dit weer laat sak. “En jy het die ding klaargemaak voor ek by die eerste rant was. Sonder my. Beter as wat ek dit sou gemaak het, want ek sou bloed gemaak het en jy het lewe gehou.”

“Jy is kwaad.”

“Nee.” Hy het lank stilgebly, en die wind het tussen hulle deurgeloopt, en sy het gewag, want sy het lank gelede geleer ’n man soos Hákon moet die woord self vind, ’n mens kan dit nie vir hom soek nie. “Nee,” het hy weer gesê. “Ek is iets waarvoor ek nie ’n woord het nie. Ek het jou gelos om te lewe, oor die winter, want ek was te moeg om jou vas te hou, en ek het gedink dit is ’n soort sterf, om ’n vrou te los. En toe ek oor die rant kom en jou by die deur sien staan met die saal heel agter jou — Tóra, jy was meer myne in daardie oomblik as in twintig winters waar ek jou vasgehou het. Nie omdat jy myne is nie. Omdat jy joune is, en ek staan langs jou.”

Sy het na hom gekyk, die ou gesig, die ys in die baard, die man wat nooit ’n skurk was nie, net moeg, net goed op ’n manier wat soms minder is as wat ’n mens nodig het maar nooit niks nie. En sy het haar hand opgehou na sy gesig, nie om hom na haar toe te trek nie, net om die ys uit sy baard te breek met haar duim, soos ’n mens ’n kind se gesig skoonmaak, en hy het sy oë toegemaak onder haar hand.

“Ons is nie meer wat ons was nie,” het sy gesê.

“Nee.”

“Ek weet nie wat ons nou is nie.”

“Tets nuuts,” het hy gesê, met sy oë nog toe. “Ek is te oud om te wens ons is wat ons was. Ek het gesien wat jy is as ek jou los. Ek wil dit nie weer toemaak nie. Maar ek wil langs dit staan. As jy my langs dit sal laat staan.”

En dit was die nuwe waarheid, neergesit op die werf in die laaste winterlig, nie ’n hervatting nie en nie ’n einde nie maar ’n derde ding, ’n vorm wat hulle nie ’n naam voor gehad het nie, twee mense wat bly staan langs mekaar, nie omdat hulle moet nie en nie omdat hulle terugval in die ou greep nie, twee mense wat elk die ander se vryheid dra soos ’n mens ’n vuur dra van een huis na ’n ander, met die hand om die vlam, wetende dit kan jou brand. Sy het hom binnegelei. Sy het bier vir sy mans geskink met haar eie hande, en die saal het vol geword van die laaste van die ver-reisigers se stemme, en vir die eerste keer in ’n maand het die langvuur geklink soos ’n huis wat lewe in plaas van ’n huis wat wag.

Later, toe die mans gevoer was en die helfte al slaap teen die mure met hulle voete na die vuur, het Tóra Yrsa by die hoë stoel laat staan.

Die slavin het gekom met haar oë eerste op die vloer, soos sy geleer is, soos haar lyf geleer is in jare wat nie hare was nie, en Tóra het na haar gekyk en gesien hoe diep die buig in haar sit, dieper as die been, in die plek waar ’n mens leer dat haar eie wil ’n gevaar is. Yrsa was klein en sterk soos ’n boom wat op klip groei, en sy het gewag vir ’n bevel.

“Kyk na my,” het Tóra gesê.

Die meisie het opgekyk. Sy was nie ’n meisie nie — vyf-en-twintig miskien, met die lyf van iemand wat gewerk het en die oë van iemand wat geleer het om nie te hoop nie omdat hoop die ding is wat die seerste maak as dit gebreek word. Tóra het dit geken. Sy het dit in haar eie spieël geken van die winter toe sy nog gedink het sy is die kiel onder ’n lou huwelik en niks meer nie.

“Ek het ’n ding om vir jou te sê,” het Tóra gesê, “en ek wil hê jy moet dit met jou oë op myne hoor, want dit is joune en niemand kan dit terugvat nie.” Sy het na Hákon gekyk, oorkant die vuur, en hy het sy kop effe geknik, want dit was syne om saam te besluit en hy het saam besluit. “Jy is vry, Yrsa. Daar is geen prys nie en geen werk wat jy eers moet afwerk nie en geen jaar wat jy eers moet bly nie. Vandag, hier, voor die vuur en voor my man en voor die siener wat sien, is jy ’n

vry vrou. Jy kan bly, en dan bly jy as 'n vrou wat loon kry en kan loop. Of jy kan loop, en dan gee ons jou kos en 'n mantel en jy gaan waar jy wil. Maar jy buig nie meer nie. Nie vir my nie. Nie vir niemand nie."

Yrsa het na haar gekyk en haar gesig het nie verander nie, en Tóra het besef die meisie glo haar nie, kan haar nie glo nie, want die woord 'vry' was so lank 'n leuen in ander se monde dat dit nie meer 'n klank het wat sy kan vertrou nie. En toe het iets in die meisie se oë begin breek, stadig, soos ys breek — nie met 'n knal nie maar met 'n lang, diep kreun van binne — en sy het nie gehuil nie, sy was te ver verby maklike trane, maar haar asem het 'n keer hard ingegaan en weer uit, en sy het gevra, met 'n stem skor van min gebruik: "Hoekom?"

"Omdat ek jou onder die ys uit kon trek," het Tóra gesê, "maar ek kon jou nie vry maak deur die optrek nie. Vry maak is 'n ander ding. Dit moet gesê word, en dit moet bedoel word, en dit moet gehou word. Dit hou ek."

Sy het na die meisie se hande gekyk, die growwe vingers. "Heiðr het my vertel," het sy gesê, sagter nou, "jy het gesing toe jy klein was. Voor. By jou eie mense se vuur. Is dit waar?"

Yrsa het stilgebly. Toe het sy een keer geknik, klein, soos 'n mens iets erken wat te seer is om met woorde te erken.

"Jy hoef nie weer te sing nie," het Tóra gesê. "Dit is ook joune — die stilte, as jy die stilte wil. Maar as die dag kom dat 'n lied weer in jou opkom, dan is daar 'n vuur hier waar dit veilig is om dit te laat uitkom, en niemand sal dit van jou afvat of dit gebruik nie. Dit sal net 'n lied wees, by 'n vuur, soos 'n lied hoort te wees." En sy het Yrsa laat gaan na die warmte van die vuur, na die twee Finne wat plek vir haar oopmaak sonder dat sy hoef te vra, en sy het gesien hoe die meisie tussen hulle gaan sit met die rug effe minder gebuig as 'n uur tevore, en dit was genoeg vir vandag.

Diep in die nag het Tóra wakker gelê langs Hákon, wat geslaap het soos 'n man slaap wat ver geloop het, en sy het na die dak geluister waar die wind die laaste sneeu afgehaal het en êrens, vir die eerste keer in maande, water gedrup het van die dakrand af — die eerste drup, die ding wat sê die diep winter is verby, die ding wat die lente se naam fluister voor die lente self kom. Sy het haar hand na haar hals gebring, soos sy nou al die hele winter doen sonder dat sy dit besluit, en sy het die kaal vel daar gevoel, die plek waar nog niks hang

nie, nog niks om te merk wat sy geword het nie, en sy het gedink: nog nie. Iets kom nog. Sy het dit geweet met die sien, nie as 'n prentjie nie maar as die seker wete wat die hoë stoel haar gegee het, dat daar 'n ding is wat na haar toe kom oor die seeweë, klein en hard en goudwarm soos die son wat gevang is in iets wat lank gelede gelewe het, en dat sy dit sal vashou.

Solveig het langs die ander vuur gelê, wakker, en hulle oë het mekaar oor die saal se donker gekry, en daar was niks wat gesê hoef te word nie. Die skildmaagd sou loop met die lente. Dit was nie 'n wond nie. Dit was 'n vorm wat hulle saam gekies het, twee vroue wat mekaar oopoog liefgehad het en wat geweet het sommige liefdes is 'n seisoen lank en nie minder waar daarvoor nie. Onder Tóra se kussing het die walvis-been-koning gelê, die hnefatafl-stuk wat Solveig vir haar gegee het, glad van haar duim se vryf, en sy het haar hand daarom gevou in die donker. Jy is die koning, het Solveig gesê toe sy dit gegee het. Die koning wen nie deur die ander stukke dood te maak nie. Die koning wen deur uit te kom — deur te weet hy kan loop. Tóra het die koning vasgehou en sy het na haar slapende man geluister en na die drup van die water, en sy het geweet sy kon loop, enige dag, enige nag, oor die ys of oor die berge of uit op die seeweë; en sy het hier gebly, by hierdie vuur, by hierdie nuwe en naamlose vorm van 'n lewe, nie as 'n gevangene nie maar as 'n koning wat die bord ken en kies waar sy staan.

Buite het die water gedrup, en gedrup, en gedrup, en die diep winter het sy laaste asem uitgeblaas oor die Westfjord, en in die saal het Tóra Róðmarsdóttir, vrou van die huis, siener, redder oor die ys, in die donker geglimlag met haar hand om 'n koning van been en haar ander hand teen 'n kaal hals waar binnekort iets sou hang, en sy het geslaap, en haar slaap was diep, en in haar slaap het sy nie gesien nie — net gerus, soos 'n mens rus wat die saal gehou het.

Hoofstuk Twaalf – Die Dooi

Dit het in die nag begin, terwyl almal geslaap het, met 'n geluid wat Tóra eers nie kon plaas nie — nie die wind nie, want die wind het sy eie tande wat sy ná 'n leeftyd aan die Westfjord kon tel, en nie die see teen die klippe nie, maar 'n diep, dowwe kraak iewers ver onder die wêreld, soos 'n groot dier wat sy gewig in die slaap verskuif, en sy het wakker gelê met haar oë teen die donker dak en geluister hoe die fjord vir die eerste keer in vyf maande met homself praat.

Sy het geweet wat dit was voor sy dit aan haarself wou sê.

Sy het langs Hákon gelê, sy asem stadig en swaar soos 'n man wat ver geloop het en die loop nog in sy bene dra, en sy het na die geluid geluister soos 'n mens na nuus luister waarvoor jy lank gewag het en wat jy nogtans nie heeltemal glo nie, en êrens in die langvuur se laaste rooi het 'n kool inmekaargesak met 'n sug, en buite, teen die dakrand waar die ys deur die diep winter soos tande gehang het, het 'n drup geval, en nog een, en sy het besef dat dit nie meer die enkele fluister van laasweek was nie maar 'n gestadige, geduldige tel — die wêreld wat sy asem terugkry.

Die dooi het gekom.

Sy het opgestaan voor lig, soos altyd, en in die grou skemer van die saal gestaan met die wol-kombers oor haar skouers en die koue klipvloer onder haar kaal voete, en sy het na die slapendes gekyk soos 'n vrou na haar lewe kyk wanneer sy weet dat 'n deel daarvan besig is om te eindig: Ásta met haar hare oor haar gesig; die twee Finne, Aslákr en Thórví, wat nou by die agterste vuur geslaap het soos vry mense slaap, met hul rûe na die muur en hul gesigte na die lig; Yrsa tussen hulle, haar hand half oop op die strooi soos 'n kind se hand, hoewel sy lankal nie meer 'n slavin se buiging in haar lyf gedra

het nie. En by die voorste vure, waar die gaste hul plek gehad het deur die hele lang toemaak van die wêreld, het Eivor op sy rug gelê met een arm onder sy kop, en Solveig langs hom maar nie aan hom nie, op haar sy, haar swaard se gordel oor die paal gehang waar sy dit elke nag gehang het, en Tóra het na hulle twee gekyk en die ding gevoel wat sy die hele winter geweet het sou kom en wat sy nogtans nie wou laat kom nie: dat die ys wat oopmaak ook die pad oopmaak, en dat 'n oop pad 'n mens wat van die seeweë af kom, terugroep.

Sy het die vuur aangeblaas. Dis wat 'n vrou van die huis doen wanneer haar hart te vol is — sy maak die werk, want die werk vra niks en gee terug.

Die dae daarna het die fjord stadig oopgegaan soos 'n hand wat ná lank ontspan, en dit was nie skoon of skielik nie maar 'n traë, vuil, heerlike ontbinding: die ys het grys en sag geword en dan blou langs die rande, en die water het swart daaronder begin staan, en daar was 'n môre toe Tóra met die emmers na die wel toe loop en die hele middel van die fjord aan die beweeg sien — groot traë plate wat teen mekaar skuur en kantel en met daardie selfde diep gedreun, wat sy nou geken het, oor mekaar skuif, en die meeue het teruggekom, eers een en toe 'n hemel vol, en hul geskree was die lelikste en mooiste klank wat sy in maande gehoor het, want dit het beteken: die wêreld het weer 'n buitekant.

Die reuk het verander. Dit was die ding wat haar lyf eerste geweet het, voor haar kop: deur die diep winter het die saal na homself geruik, na rook en wol en mens en die soutvis aan die balke en die bier wat suur word, 'n binne-reuk, 'n toegemaakte reuk, en nou het daar 'n ander ding deur die deur ingekom wanneer iemand dit oopstoot — die nat-grond reuk, die seewier-en-sout reuk, die reuk van iets wat lewe en bederf tegelyk, en sy het by die weefstoel gesit met die kleigewigte stil teen haar knie en daardie reuk ingeasem en geweet dat dit die reuk van afskeid was. Die seeweë het na binne geruik.

Die mans het die boot begin regmaak. Eivor s'n lê die hele winter op die rolle onder die afdak, omgekeer soos 'n slapende dier, en nou het hulle dit afgehaal en omgedraai en die nate nagegaan, en Ketill, Hákon se stuurman, het langs Eivor gehurk en met hom oor die hout gepraat soos seevaarders praat — min woorde, baie wys met die hand

— en Tóra het van die werf af na hulle gekyk en gesien hoe Hákon ook daar bygestaan het, en hoe die drie mans oor ’n boot gebuig staan was ’n ding wat haar keel togetrek het, want dit was ’n vredige ding, ’n manne-ding, en dit het ’n vertrek beteken en hulle het dit met hul hande gevier soos mans ’n vertrek vier: deur die ding goed te maak wat moet wegdra.

Sy het met Solveig oor die afskeid gepraat voor sy met Eivor daaroor gepraat het, want dit was die makliker en die moeiliker een tegelyk.

Hulle het op die rif gaan sit waar die son in die middag nou warmte gehad het, die eerste regte warmte, en die klip was droog onder hulle en die fjord het blou-en-swart onder hulle gelê, en Solveig het haar mes uitgehaal en aan ’n stuk treurhout begin sny soos sy doen wanneer sy haar hande nodig het om haar mond te help, en ’n ruk lank het hulle niks gesê nie, net die mes se skraap en die water en die meeue.

“Jy loop,” het Tóra gesê. Dit was nie ’n vraag nie. Sy’t lankal opgehou om dit ’n vraag te maak.

“Ek loop.” Solveig het nie opgekyk van die hout nie. “Met die volgende skoon weer. Ek het ’n suster in Kaupang wat dink ek’s dood, en ’n eed by ’n vrou in die suide wat ek nog nie nagekom het nie, en —” sy het stilgebly, en die mes het stilgebly, “— en as ek hier oorbly, Tóra, dan word ek ’n ding wat ek nie wil word nie. Ek word die skildmaagd by die vuur wat eendag haar swaard verkoop het vir ’n warm hoek. Ek het daardie vrou gesien. Ek wil haar nie wees nie.”

“Ek weet.” En sy het geweet, dit was die hartseer van die ding — dat sy nie kon stry nie, want alles wat Solveig gesê het, was waar, en die waar ding was juis hoekom sy haar liefgehad het: dat Solveig ’n vrou was wat haarself geken het tot op die been, wat met oop oë gekies het en met oop oë sou loop, en dat om haar te vra om te bly, sou wees om haar te vra om minder te wees as wat Tóra in haar liefgehad het.

“Wat tussen ons was,” het Solveig gesê, en nou het sy opgekyk, en haar oë was droog en reguit soos altyd, “was nie ’n ding wat ek vir die warm hoek gedoen het nie. Dat jy dit weet.”

“Ek weet dit.”

“Dit was waar.”

“Ek weet dit ook.” En Tóra het na haar gekyk met die hele gewig van haar aandag, soos die kyk self ’n geskenk is wat ’n mens vir ’n ander kan gee, en sy het gesien hoe Solveig die kyk vat en dit nie wegdruk nie, en daar was niks tragies in nie, niks gebreek nie — net twee vroue op ’n warm klip wat ’n ding wat waar was, neersit met die agting wat dit verdien, soos jy ’n goeie mes neersit, skoon, op die regte plek, sodat dit nie roes nie.

“Die koning,” het Tóra gesê, na ’n ruk. “Onder my kussing. Jy’t gesê ek’s die koning, en ek wen deur te weet ek kan loop.”

“En?”

“Ek het dit nie heeltemal verstaan toe jy dit gesê het nie.” Sy het na die fjord gekyk. “Nou verstaan ek dit. ’n Mens hou nie ’n ding deur dit toe te maak nie. Jy hou dit deur te weet jy kan dit los, en dan kies om dit nie te los nie. Hákon het my dít geleer, op sy eie manier, sonder om te weet hy leer dit. En jy leer my dit nou, deur te loop.”

Solveig het lank na haar gekyk. Toe het sy die stuk treurhout omgedraai in haar hand en dit vir Tóra gehou — sy het ’n klein ding gesny, in al hierdie dae se skraap en skaaf: ’n vroutjie, growwerig, met ’n swaard oor die skouer, nie mooi nie, eerlik. “Dat jy nie vergeet hoe ’n vrou lyk wat haar swaard hou nie,” het sy gesê. “Vir wanneer jy dalk weer een nodig kry.”

Tóra het dit gevat. Dit was warm van Solveig se hand.

Met Eivor was dit anders, want Eivor was van die begin af ’n man van die seeweë, en sy het hom van die eerste nag af geken as iets wat verbygaan — soos weer verbygaan, soos die ryp verbygaan, vol en heel en dan weg — en daar was niks om neer te sit tussen hulle wat nie reeds neergesit was nie. Maar daar was die ding van die afskeid self, en daar was iets wat sy nie geweet het sy wag daarvoor nie, tot dit gekom het.

Hy het haar gekry waar sy alleen by die wel gestaan het, in die laaste lig, met die emmers vol en haar rug teen die ronde klip, en hy het gekom soos hy altyd gekom het — stadig, sonder haas, met die hele gewig van sy aandag al voor hy ’n woord sê — en hy het ’n ruk lank

net by haar gestaan en saam met haar na die water gekyk wat nou swart en oop tot by die berge aan die oorkant gelê het.

“Ek dink jy’t gewag dat ek dit vir jou sê,” het hy gesê. “Maar ek gaan dit nie sê nie.”

“Wat?”

“Dat ek bly.” Hy het effe geglimlag, daardie skewe ding van hom. “Want dit sou ’n leuen wees, en jy’t genoeg leuens in jou lewe gehad. Ek is ’n man wat uitroei. Dis nie ’n ding wat ek doen nie, dis ’n ding wat ek is. As ek bly, word ek minder, en dan is ek nie meer die man wat jy in die joelnag oopgemaak het nie, en dan het ek jou bedrieg met die heel ding wat jy in my gekies het.”

“Solveig het amper dieselfde gesê.”

“Solveig is wys.” Hy het na haar gekyk. “Julle twee is die wysste mense wat ek in baie winters teëgekom het, en ek het by die keiser se tafel in Miklagarðr geëet.”

En toe het hy iets uit die sak teen sy bors gehaal, ’n leersakkie wat hy met ’n veter toegetrek het, en hy het dit oopgemaak en iets daaruit in sy palm laat val, en in die laaste lig het dit gegloei soos ’n stuk vasgevangde son — nie geel soos goud nie, dieper, warmer, soos heuning teen vuurlik, soos mede in ’n horing wat ’n man teen die langvuur ophou — en sy het dadelik geweet, voor hy iets sê, dat dit amber was, rou amber, soos sy nog nooit van naby gesien het nie, ’n stuk so groot soos ’n duifeier, met ’n donker ding diep daarin gevang.

“Dis van die amber-weg,” het hy gesê, sag. “Ver in die ooste, waar die see dit op die strande uitspoeg ná ’n storm, en die mense dit optel soos ons treurhout optel. Hierdie een het ek self opgetel, op ’n strand wie se naam jy nooit sou kon sê nie, baie jare gelede, en ek het dit al die pad gedra sonder om te weet hoekom, want ’n man dra soms ’n ding jare lank rond voordat hy by die hand kom waarvoor hy dit gedra het.”

Hy het haar hand gevat en die amber daarin gesit en haar vingers daaroor toegevou, en sy hande was warm en growwerig en hy het dit gedoen sonder haas, sonder eis, soos ’n man iets neersit waar dit hoort.

“Dis nie ’n belofte nie,” het hy gesê. “Ek belowe niks, want ek kan

niks belowe nie, en jy't ook niks nodig wat ek kan belowe nie. En dis nie 'n eis nie — ek vra niks terug, jy's nie myne om iets van te vra nie. Dis net 'n merk.” Hy het na haar gekyk met daardie hele gewig. “Ek het 'n vrou in die diepwinter ontmoet wat aan die slaap was, en ek het oor die winter gesien hoe sy wakker word — nie deur my nie, ek vlei my nie, maar terwyl ek hier was — en die wakker vrou is 'n ding so seldsaam soos hierdie klip op die strand. Ek wil hê jy moet iets hê om dit te merk. Sodat as die winters terugkom, en hulle kom altyd terug, jy kan vat aan jou hals en die ding voel en onthou: jy het een keer wakker geword, en jy kan dit weer doen.”

Sy het na die amber in haar hand gekyk, warm van sy hand soos die houtvroutjie warm was van Solveig se hand, en sy het besef dat sy die hele winter aan haar kaal hals gevat het sonder om te weet waarvoor — dat daar nog niks was om te merk nie — en dat die sien haar dít vooruit gesê het, dat iets goudwarm oor die seeweë sou kom wat sy sou vashou, en hier was dit, in haar oop palm, en die sien het nie gelieg nie en dit was nie 'n man wat oor die see kom nie maar 'n stuk vasgevangde son wat 'n man oor die see gedra het.

Haar oë het gebrand. Sy het dit toegelaat.

“Ek het niks om vir jou te gee nie,” het sy gesê.

“Jy het my 'n winter lank 'n huis gegee,” het hy gesê, “en 'n vrou se aandag, wat die duurste ding op die aarde is, en jy het my laat sien hoe 'n mens wakker word ná 'n lang slaap, en dis 'n ding wat ek nodig gehad het om te sien, meer as wat jy weet.” Hy het sy hand op haar wang gesit, een keer, kort, en dit was nie die joelnag se aanraking nie — dit was 'n ander ding, 'n afskeid se ding, warm en heel en sonder eis — en toe het hy sy hand laat sak. “Dra dit om jou hals,” het hy gesê. “Nie vir my nie. Vir haar — die vrou wat wakker geword het. Sy het 'n merk verdien.”

En dit was al. Hy het opgetel en die emmers in een hand gevat, albei, en hulle saam na die saal toe gedra soos 'n gas 'n laaste werk doen, en daar was niks meer te sê nie en niks was onafgehandel nie, en wat tussen hulle die hele winter was, het by die drumpel gelê waar dit hoort, hulle s'n, toe.

Die môre dat hulle uitroei, was die fjord skoon oop tot by die mond.

Hulle het die boot gelaai in die grou-blou voorlig — die velle, die droë vis, die water in die vate, Solveig se klein bondel en haar swaard, Eivor se sakke met die ding daarin wat 'n man oor die seeweë dra om te verkoop — en die hele werf het uitgekom om te kyk, want 'n vertrek is 'n ding wat 'n huishouding saam dra. Ásta het gehuil sonder skaamte. Gunnhildr het iets growwerig gesê oor mans wat altyd weghol net wanneer hulle nuttig begin word, en almal het gelag, want dis wat sy growwe tong dáár vir is — om die te-vol oomblik 'n lugskeur te gee.

Tóra het Yrsa langs haar gehad. Die meisie het stil gestaan en gekyk hoe die boot gelaai word, en Tóra het na haar gekyk en die ding gesien wat sy lankal wou doen en wat nou, op die oggend van vertrek, met die wêreld oop en alles in beweging, sy regte plek gevind het. Sy het reeds, by die hoë stoel, voor Hákon en die vuur, die meisie se vryheid hardop gesê — dit was klaar gedoen, die woorde gespreek, Yrsa was vry. Maar 'n woord is een ding en 'n lewe is 'n ander, en daar was nog die saak van waarheen 'n vry vrou gaan.

“Eivor roei suid,” het Tóra sag gesê, sodat net Yrsa dit hoor. “Na Kaupang, en dan verder. Hy’t gesê hy dra wie ook al wil ry, en hy stel geen vrae nie. Die twee Finne gaan met hom — hulle’t 'n volk in die noorde wat hulle wil terugvind, en hy sit hulle af waar die pad noord draai.”

Yrsa het na die twee Finne gekyk, na Aslákr en Thórví, wat reeds by die boot gestaan het met hul min besittings, vry mense wat huis toe gaan, en toe het sy na Tóra gekyk, en in haar oë was die ou vraag wat 'n slaaf se oë leer dra — die vraag wat eintlik sê *mag ek*, want 'n slaaf vra altyd eers of sy mag.

“Jy vra my nie,” het Tóra gesê. “Jy’t niemand om te vra nie. Dis die ding van vry wees, en dis die swaarste ding daaraan — dat jy self moet besluit en niemand het die antwoord vir jou nie.” Sy het haar hand op die meisie se skouer gesit. “Maar as jy my vra wat ek dink, dan dink ek 'n mens gaan terug na haar mense as sy mense het, en jy het mense in die noorde, en die pad is hier, vandag, in 'n boot wat geen vrae stel nie. Sulke pade kom nie weer baie keer in 'n lewe nie.”

Yrsa het na die boot gekyk. Toe het sy gesê, sag, met 'n stem wat Tóra nog selde gehoor het, want die meisie het deur die hele winter min gepraat: “Jy wou my leer sing.”

En Tóra het onthou — die saad wat sy geplant het en nie aan getrek

het nie, die nooi om eendag weer veilig te sing — en sy het gevoel hoe dit nou, op sy eie tyd, oopgaan.

“Dan sing jy in die noorde,” het sy gesê. “Vir jou eie mense, in jou eie taal, die liedere wat hulle jou as kind geleer het voor —” sy het nie die woord gesê nie; sy’t dit nie nodig gehad nie. “Dis ’n beter plek om te sing as hier. Hier sou jy my liedere sing. Daar sing jy joune.”

Die meisie het na haar gekyk, en daar was ’n oomblik waar Tóra gedink het sy gaan iets meer sê, maar toe het Yrsa net haar kop gebuig — nie die slavin se buiging nie, ’n ander een, een mens se buiging vir ’n ander — en sy het na die boot toe geloop, na die twee Finne, en Aslákr het sy hand uitgesteek en haar oor die rand gehelp, en sy het tussen hulle gaan sit met haar rug reguit en haar gesig na die oop see, en Tóra het na haar gekyk en gevoel hoe ’n stil boog wat lank oop gehang het, sag toegaan.

Solveig het laaste in geklim, ná sy elkeen op die werf ’n hand of ’n woord gegee het, en sy het oor die rand na Tóra gekyk en niks gesê nie, want hulle het hul ding klaar op die warm klip gesê, en wat tussen mense waar is, hoef nie weer op die strand gesê te word waar almal staan nie.

Eivor het by die roer gestaan. Hy het na Tóra gekyk, een keer, met die hele gewig, en toe het hy sy hand teen sy bors gesit — die plek waar die leersakkie was, wat nou leeg was — en sy het haar hand teen háár bors gesit, waar die amber nou aan ’n leerveter teen haar vel gehang het, warm van haar liggaam, en dit was die hele afskeid, daardie twee hande teen twee borste oor ’n strook water wat al breër word, en niemand het ’n woord nodig gehad nie.

Die mans het afgestoot. Die rieme het ingegaan. Die boot het uitgegely op die swart-blou water met die voorlig nou goud op die berge agter, en die meeuie het bo hulle gesirkel, en Tóra het op die strand gestaan en gekyk hoe die boot kleiner word, hoe Yrsa se reguit rug ’n stippel word, hoe die riem-slag stadiger en stadiger klink tot dit net die water teen die klippe was, en sy het nie gehuil nie, hoewel sy kon, hoewel niemand haar sou kwalik geneem het nie. Sy het net gekyk, met die hele gewig van haar aandag, tot die boot om die punt verdwyn het en die fjord weer net die fjord was, oop en leeg en blou en hare.

Sy en Hákon het saam teruggeloop, nadat die ander na hul werk teruggekeer het.

Hulle het nie hande gevat nie — dis nie wat hulle was nie, dit was nooit wat hulle was nie — maar hulle het langs mekaar geloop op die pad na die saal met die nat grond onder hul voete en die nuwe groen wat al tussen die ou bruin gras uitsteek, en 'n ruk lank het nie een gepraat nie.

“Hulle was goeie gaste,” het Hákon eindelijk gesê.

“Ja.”

“Die man het jou iets gegee.” Hy het dit nie as 'n vraag gesê nie, en daar was niks in sy stem wat 'n vrou se rug laat verstyf nie — nie agterdog nie, nie 'n eis nie, net die ding raakgesien soos hy dinge raaksien, die stil man wat altyd meer sien as wat hy sê. “Ek het dit teen jou bors gesien.”

Sy het stilgestaan op die pad. Sy kon dit weggesteek het. Sy het deur baie winters geleer hoe om dinge weg te steek, hoe om 'n gesig te dra wat niks sê nie — maar dit was juis die ding wat tussen hulle vergaan het en wat hulle saam hermaak het, oor hierdie hele winter, in 'n derde vorm wat nie 'n naam het nie: dat hulle ophou wegstek het.

Sy het die amber uitgehaal en dit oop in haar palm gehou sodat hy dit kon sien. Dit het in die môrelik gegloei.

“Dit merk die vrou wat ek geword het,” het sy gesê, en sy het hom reguit aangekyk, want sy was klaar met wegkyk. “Nie 'n belofte aan hom nie. Hy belowe niks en ek vra niks. Net — 'n merk. Dat ek wakker geword het.”

Hákon het na die amber gekyk, lank, en toe na haar, en sy het in sy moeë goeie gesig 'n ding gesien wat haar keel toegetrek het — nie pyn nie, of as dit pyn was, was dit die ou genese soort, die soort wat 'n mens kies om te dra — en hy het sy hand uitgesteek, stadig, en met een growwe vinger aan die amber geraak waar dit in haar palm lê, baie saggies, soos 'n mens aan 'n ding raak wat aan iemand anders behoort en wat jy eer.

“Dis 'n mooi klip,” het hy gesê. “Dra dit.”

En dit was alles. Dit was die hele ding, geseël in drie woorde van 'n moeë goeie man, en sy het verstaan wat hy daarmee gesê het, wat hy nie die woorde vir gehad het nie: dat hy haar wakker gelos het om te lewe, en dat die merk van haar lewe nie 'n verraad teen hom was nie maar juis die ding wat hy haar gegun het toe hy haar losgelaat het.

Sy het die amber teruggesit teen haar vel, waar dit warm geword het.

Hulle het saam aangeloop, na die saal, na die rook en die soutvis en die werk wat wag, en die water het van die dakrand gedrup in 'n gestadige, geduldige tel, en die fjord het oop en blou agter hulle gelê, en die winter — die winter sonder einde wat tog 'n einde gehad het — was verby.

Binne het Gunnhildr al die vuur opgemaak, en die reuk van die oggendpap het deur die saal getrek, en Ásta het by die weefstoel gaan sit en die kleigewigte het begin klik, daardie ou tel, die saal se hartklop, en Tóra het by die deur ingestap in haar eie huis, met die amber teen haar hart, 'n vrou wat wakker was, en sy het haar plek by die vuur gevat soos 'n koning haar plek vat — wetende sy kan loop, en kiesende om te bly.

Hoofstuk Dertien — Die Strand

Daar is 'n soort stilte wat eers ná die bote inval, wanneer die roeislae al so ver weg is dat 'n mens hulle nie meer hoor nie maar nog altyd voel — êrens in die ribbes, 'n trek, asof die water self 'n tou is wat deur jou loop en stadig uitgegee word — en Tóra het in daardie stilte op die strand gestaan met die dooi se nat sand onder haar voete en die fjord oop voor haar tot waar die berge die lug ophou, en sy het nie omgedraai na die saal toe gegaan soos sy elke ander dag van haar lewe op hierdie strand omgedraai en weggegaan het nie. Sy het bly staan. Sy het laat staan toe wat altyd gestaan moes word.

Die seeweë het Eivor gevat soos die land vroeër die ander gevat het, stuk vir stuk, eers die punt van die seil, toe die romp, toe net die merk waar hy was, en toe niks; en Solveig se band het noord uitgery teen die kuslyn met Yrsa en die twee Finne tussen hulle, en die laaste wat Tóra van háár gesien het, was nie 'n gesig nie maar 'n hand wat een keer opgaan teen die grys, nie 'n groet wat smeek nie, 'n groet wat klaar is, 'n groet wat sê *dit was waar, ek dra dit saam, jy hoef dit nie vir my te hou nie*. En nou was die strand leeg behalwe vir 'n vrou en die water en die laaste lae sneeu wat in die skadu van die rotse lê en wegteer in die eerste regte warmte van die jaar.

Sy het haar hande oopgemaak en daarna gekyk.

Dit was dieselfde hande. Dit was die ding wat haar amper laat lag het, daar alleen op die sand, 'n stil lag wat nie heeltemal uitgekóm het nie: ná alles, ná die hele winter, was dit nog presies dieselfde hande — sterk, vlak gelittekenend van messe en vuur en die weefstoel, die naels kort, die kneukels al effens groot, die hande van 'n vrou wat 'n

os kon dood maak met respek en 'n kind kon vang in die geboorte en 'n laken kon weef wat 'n koning sou koop. Sy het hulle gedraai in die grys lig. Sy het die rûe gesien en die palms gesien. Sy het gedink aan die môre by die slagpaal — dit was 'n leeftyd gelede, dit was net 'n half-jaar gelede, dit was albei waar — toe sy by die paal gestaan en na hierdie selfde hande gekyk het en gevra het, sonder om te weet sy vra dit, *wanneer laas het iemand hierdie hande gevat asof hulle iets anders is as 'n werktuig*; en sy het toe nie 'n antwoord gehad nie, dit was te lank gelede om te onthou.

Sy het nou 'n antwoord.

Sy het dit nie gefluister nie en sy het dit nie hardop gesê nie, want daar was niemand om dit te hoor nie en dit was nie 'n ding vir die lug nie. Sy het dit net geweet, op die manier wat 'n mens 'n ding weet in die hande eerder as in die kop: dié winter het twee mense hierdie hande gevat asof hulle iets anders is as 'n werktuig, en een vrou het hulle gevat asof hulle dié hele wonder is, en sy — Tóra self — sy het op die ys met dieselfde hande 'n man uit die swart water getrek wat sy kon laat sink het; en daardie hande was deur dit alles dieselfde hande gewees, en dit was die ding wat sy by die slagpaal nie geweet het nie: dit was nooit die hande wat 'n werktuig was nie. Dit was die *kyk*. Sy het opgehou kyk asof sy iets anders kon wees.

Die fjord het gelê soos hy daardie môre by die slagpaal gelê het, maar hy het nie dieselfde gelyk nie, en sy het 'n lang oomblik probeer vasvat wat verander het, want die berge was die berge en die water was die water en die lug was die ou ystergrys lug van die noorde wat 'n mens van die dag jy gebore word ken. Toe het sy dit gesien. Dit was nie die fjord wat verander het nie. Dit was dat sy hom *gesien* het. Daardie môre by die paal het sy na die fjord gekyk en gedink *nog 'n winter, nog 'n keer die donker in en die ander kant uit*, en sy het niks daarby gevoel nie — nie vrees nie en nie verlange nie, net die gladde koue sekerheid van 'n vrou wat weet sy sal dit oorleef omdat sy dit altyd oorleef het. Sy het oorleef. Maar sy het dit nou geweet soos jy 'n smaak weet wat jy jare laas geproe het en wat in een teug die hele kamer waarin jy dit eerste geproe het, terugbring: oorleef is wat jy doen met die winter; *lewe* is wat jy doen met die feit dat jy hom oorleef het.

Daar was 'n smaak in haar mond, regtig, nie net 'n beeld nie — die sout van die seelug en onder dit, flou, die laaste rook van die langvuur wat in haar hare en haar wol-mantel gaan sit het van die oggend se vuurmaak, en onder dít weer, as sy haar tong teen haar verhemelte druk, die growwe soet van die mede wat sy en Hákon gedeel het voor sy strand toe gestap het — en sy het besef sy proe die winter. Sy proe die hele ding. Die soutvis wat hulle deur die donker maande geëet het tot hulle die smaak gehaat en toe weer geleer liefkry het; die heuning-skerpte van die amber teen vuurlik wat 'n mens nie kan proe nie en tog op een of ander manier proe; die yster-smaak van vrees op die ys; Solveig se mond; Eivor se baard wat na seesout en vreemde speserye geruik het van lande wat sy nooit sou sien nie. 'n Vrou wat opgehou het om te voel, het ook opgehou om te proe. Sy het dit nie geweet terwyl dit gebeur het nie. 'n Mens weet nooit die dag wanneer jy ophou proe nie; jy weet net, jare later, die dag wanneer dit terugkom.

Sy het op die plat klip gaan sit waar sy as meisie gesit het, die een wat die gety nie heeltemal bereik nie, die een wat warm word in die min son wat hierheen kom, en sy het haar hand in haar mantel se opening gestee en die ding uitgehaal wat sy nou gedra het teen haar vel, aan die leerveter, op die plek waar haar hals die hele winter kaal was.

Die amber het in haar palm gelê.

Dit was duifeier-groot en dit was donker, die kleur van mede teen die lig en die kleur van ou hout in die skadu, en daar was die insluitsel diep in dit — sy het dit teen die grys hemel gehou en stip gekyk soos Eivor haar gewys het by die wel, draai dit, laat die lig daar inloop — en sy kon nie sê wat dit was nie, dit was te oud om 'n naam te hê, 'n vlerk dalk, 'n splinter van iets wat geleef het in 'n woud waarvan die laaste boom al duisend winters dood is, gevang in die hars van 'n somer wat niemand wat nou leef ooit sal ken nie. Eivor het gesê hy het dit opgetel op 'n oosterse strand op die amber-weg, jare gelede, en dit gedra al die pad, en hy het dit nie gegee as 'n belofte nie en nie as 'n eis nie — hy het mooi gesê, daardie laaste aand by die wel, *dis nie 'n ring nie, Tóra, ek vra niks, ek bind jou aan niks* — hy het dit gegee net as 'n merk: vir die vrou wat in hierdie winter gekom het na wat sy was, sodat sy aan haar hals kan vat en onthou.

Sy het haar duim oor die gladde warm rondte gevryf soos sy daardie môre 'n leeftyd gelede haar duim oor die sagte plek agter die os se oor gevryf het — dieselfde beweging, die beweging van 'n mens wat 'n lewende ding kalm hou, behalwe dat dit nou nie 'n ding was wat sy kalm hou voor die mes nie, dit was haarself, dit was haar eie hart wat sy so vasgehou het in haar palm, warm van haar eie bloed, en sy het gedink: *dit het op my gewag*. Dit was nie 'n geskenk wat haar verander het nie. Sy het verander, en toe het die geskenk gekom, soos die dakrand eers drup wanneer die ys reeds besluit het om te dooi.

Sy het lank gesit. Die middag het sy kort boog teen die wintergrys lug geklim en weer begin sak, en die dooi het rondom haar gewerk soos 'n stil ding wat tyd het — water wat onder die sneeu loop, 'n stuk ys wat van 'n rots afgly en breek, die reuk van nat grond en seewier wat oopgaan ná 'n half-jaar se toegevroesde stilte, die heel eerste reuk van die jaar wat na *groei* ruik en nie na *bewaar* nie — en sy het gedink aan elkeen van hulle soos 'n mens 'n hand kerse oor 'n tafel laat brand: nie met hartseer nie, met die helder rustige aandag van 'n vrou wat elke vlam afsonderlik sien.

Solveig, wat haar liefgehad het met die hele gewig van twee oopoog mense se keuse, en wat geloop het omdat bly haar minder sou gemaak het, en wat die ware woord hardop gesê het sodat dit nie iets was om weg te steek nie. Die houtvroutjie-met-die-swaard was in Tóra se sak, growwerig gesny, en sy het haar vingers daaroor laat loop sonder om dit uit te haal, en sy het geglimlag: jy hou 'n ding deur te weet jy kan dit los, dan kies om dit nie te los nie.

Eivor, wat haar gevat het met die hele gewig van sy aandag soos weer wat aankom, en wat 'n man was wat uitroei, en wat dit nooit anders voorgegee het nie — bly sou bedrog gewees het, en hy het haar nie bedrieg nie, nie in die joelfees nie en nie by die afskeid nie. Hy het na haar gekyk soos niemand in jare gekyk het nie, en toe het hy uitgeroei, en albei dinge was waar, en geen een het die ander leuen gemaak nie.

Yrsa, wat met 'n reguit rug op die boot gesit het en wat noord gegaan het na haar eie volk om in haar eie taal te sing, nie Tóra s'n nie — en dít, van alles, het Tóra die diepste tevrede gemaak, dieper as die

liefde, want die liefde was vir haarself en dít was nie: 'n meisie wat nooit 'n keuse oor enige iets gehad het nie, het strand toe gestap en gekies, en haar buiging was 'n mens se buiging.

En Védís, lank terug, die meisie op hierdie selfde ys 'n leeftyd gelede, dood drie winters daarna, wat die eerste was om hierdie hande te vat asof hulle iets anders is as 'n werktuig — Védís was ook hier, sonder pyn nou, met die waardigheid van 'n ding wat heel onthou word. Die hart is nie 'n saal met een hoë stoel nie. Die hart is 'n strand, en die gety bring en die gety vat, en als wat ooit aangespoel het, lê êrens nog in die sand.

En Hákon.

Sy het na die saal toe gekyk waar die rook regop opgegaan het in die windstil dooi-lug, daardie selfde wit regop rook van die slag-môre, en sy het geweet hy is daarbinne — nie wagtend op haar soos 'n man wag wat besit nie, net daar, besig, die hoofman by sy werk — en sy het gedink aan sy hand wat een keer saggies aan die amber teen haar bors geraak het op die terugloop, en aan wat hy gesê het: *Dis 'n mooi klip. Dra dit.* Drie woorde, en in die drie woorde die hele nuwe vorm van die ding wat hulle saam geword het. Nie hervatting nie. Nie einde nie. 'n Derde ding sonder 'n naam, wat sy nie sou probeer benoem nie: twee mense wat oopoog langs mekaar bly staan en mekaar se vryheid met oop hande dra, en wat ophou het om dinge weg te steek, en wat mekaar nie meer op die hare soen as 'n mens op die mond bedoel nie. Dit was nie die lou bier in die kan wat te lank gestaan het nie. Hulle het die kan uitgegooi en vars getap. Dieselfde twee mense. 'n Ander drank.

Sy het opgestaan van die klip af. Haar onderrug het gepyn van die sit op die koue klip, die ou pyn wat 'n leeftyd se buk daar insit, en sy het haar hande in haar onderrug gedruk en regop gekom en oor die fjord gekyk — net soos sy daardie môre regop gekom en oor die fjord gekyk het by die slagpaal — en die woorde wat toe in haar opgekom het, het nie weer gekom nie. *Nog 'n winter. Nog 'n keer die donker in en die ander kant uit.* Dit het nie meer waar geklink nie. Dit was 'n vrou se gedagte wat dink sy is 'n las wat sy moet dra. Sy het 'n ander gedagte gehad nou, en dit het nie soos 'n las gevoel nie, dit het gevoel soos die heel eerste waterdrup van die dakrand wat sy in

die diepwinter gehoor het toe sy nog gedink het die dooi sal nooit kom nie.

Sy het die amber teruggesteek teen haar vel, waar dit warm was van haar, en sy het die veter reggetrek soos sy daardie eerste aand haar voorskoot reggetrek het voor sy by die deur ingegaan het na haar saal, na haar mense, na haar werk — behalwe dat sy nou nie ingegaan het om weg te kruip in die werk nie. Daar was werk. Daar sou altyd werk wees; dit was die genade van 'n vrou se lewe en ook die vloek daarvan. Maar sy het geleer, hierdie winter, dat 'n mens nie in die werk hoef te verdwyn nie. Jy kan in die werk *bly* — wakker, kykend, proewend — en dit is 'n heel ander ding.

Sy het een laaste keer na die seeweë gekyk, na die plek waar Eivor se merk was en toe niks, en sy het nie gehunker nie. Daar was 'n soort vrede wat nie tevredenheid is nie en nie verlange is nie, 'n derde ding, soos die ding wat sy en Hákon geword het — die vrede van 'n mens wat presies weet waar sy staan en hoe sy daar gekom het en dat sy gekies het om hier te staan en nie elders nie. Die hnefatafl-koning van walvis-been lê nog onder haar kussing in die saal, glad en swaar, en sy het aan hom gedink met die laaste van die lig op die water. Sy kon geloop het — sy kon met Eivor uitgeroei het op die seeweë, sy kon met Solveig se band noord gery het, sy kon op 'n duisend maniere die saal en die fjord en die ou lewe agter haar gelos het. Sy het geweet sy kan loop. En sy het gekies om te bly.

Sy het van die strand af opgedraai na die saal toe, met die nat sand wat oopgaan en weer toegaan onder haar voete en die regop rook voor haar en die warmte wat sy reeds in haar gesig kon dink al kon sy dit nog nie voel nie. By die deur het sy 'n oomblik gestaan — net 'n oomblik, soos sy daardie eerste aand 'n oomblik in die blou skemer gestaan het voor sy ingegaan het — en sy het haar hand teen die ou houtkosyn gesit, die hout wat haar palm geken het soos sy dit geken het, en sy het na binne gevoel: die geel lig, die bier wat begin loop, iemand wat 'n liedjie begin, die klei-gewigte van die weefstoel wat saggies teen mekaar klik in die trek van die lug.

Daar was niks meer wat sy moes weet wat sy nie geweet het nie.

Sy het die deur oopgemaak — nie versigtig soos 'n mens iets oopmaak waarvoor jy bang is nie, en nie hard soos 'n mens iets oopmaak in woede nie, net oop, met albei hande, soos 'n vrou 'n deur oopmaak

na 'n huis wat hare is — en die warmte en die lig en die lawaai het oor haar uitgespoel in die koel dooi-aand, en sy het haar hande laat sak, dieselfde hande, en sy het ingegaan na haar saal, na haar mense, na haar lewe.

Sy was wakker.

Sy het nie geweet wat sy met die waking sou doen nie — daar was geen plan nie, daar was geen kaart vir 'n vrou wat ná agt-en-dertig winters vir die eerste keer haar oë oopmaak nie — maar sy het geweet, met die helder sekerheid van 'n mens wat eindelijk proe wat sy eet, dat sy nie weer sou gaan slaap nie. En agter haar, op die strand, het die gety stadig ingekom oor die nat sand en alles weggevee wat daardie dag se voete agtergelaat het, en die fjord het oopgelê na die seeweë toe, grys en geduldig en groot, soos hy nog altyd gelê het en nog altyd sou lê — maar sy het hom gesien nou, en dit het al die verskil in die wêreld gemaak.

'n Nota oor die Opgemaakte en die Werklike

Amper alles in hierdie boek is opgemaak. Amper niks daarvan is opgemaak nie.

Laat ek verduidelik.

Þórdís bestaan nie. Vestrfjorðr bestaan nie — nie op enige kaart, nie in enige saga nie. **Eivor, Solveig, Hákon, Heiðr, Yrsa** — hulle het nooit geleef nie, nie een van hulle, nie op hierdie manier nie. Die amber-steen is 'n prop, die joelfees se besonderhede is uit baie verskillende bronne saamgeflans tot iets wat soos die werklikheid lyk, die seiðr-seremonie is gereed voordat argeoloe hom bewys, die Westfjord se kus is die uitkoms van 'n kaart wat ek self geteken het. As jy die getal van die uitgedinkte dinge moes tel, sou jy die storie skaars kan vind onder die versinsel.

En tog. Die langhuise is werklik. Die argeoloog wat so 'n huis opgegrou het in Hedeby of Birka of by die Osebergskip se wal het presies daardie lang-vuurherde in die middel gevind, presies daardie verhoogde slaapbanke teen die mure, presies die rietdak en die rookgat en die soapstone-lampe wat visvet brand. Die warp-weighted loom staan teen die muur in elke gesiene vroue-graf uit hierdie era, die kleigewigte in hul hopies. Die oorblyfsels van die osebergvrou se broodgrane en haar appels en haar neute is vyfduisend jaar later uit haar skipsgraf getel deur 'n navorser met wit handskoene. Die amberweg — dié lange Oosterse pad wat die Baltyk aan Konstantinopel verbind het — is in elke Midde-Oosterse opgraving teenwoordig waar

Norse silwer opduik langs Arabiese dirhems. Die Birka-skildmaagd (graf Bj 581) is in 2017 deur DNS bevestig as biologies vroulik, en sy het in haar graf twee perde en 'n volledige wapenuitrusting gehad en 'n bordspel. Die hnefatafl-stukke is opgegrou in elke Noorse neder-setting van Dublin tot Novgorod.

Die **gode** is werklik op die manier waarop gode werklik is: dit is die taal van 'n wêreld se diepste vrese en diepste verlange, en dit was Þórr en Óðinn en Freyja se gesigte wat op dié wêreld se mense teruggekyk het, nie abstrakte begrippe nie maar werklike teenwo-ordige magtige Ander, nou reeds ver terug in die verlede maar in hierdie negende-eeuse saal nog brandend naby. Ek het niks uitgedink oor die gode nie wat ek nie in die Poëtiese of Prosa-Edda gevind het, of in Ibn Fadlan se ooggetuie-verslag van 'n Noorweegse skeepsbe-graafnis op die Wolgarivier, of in 'n dosin ander bronne wat aan die voet van hierdie nota staan.

Die **mede** is werklik. Jy het dit gelees: die gisting van heuning en wa-ter, die beker by die feeste, die smaak wat oaths dra. Die Afrikaanse woord “mede” kom van dieselfde Germaanse wortel as die Engelse *mead* en die Noorweegse *mjøl* — dit is in ons taal se are langer as enige herinnering. As ek gesê het “die honingdrank” sou ek 'n werk-like woord van sy huis beroof het.

Die **koue** is werklik. 'n Noorweegse winter in die negende eeu, voor sentrale verhitting en dubbelglas en polaar-uitrustings, was die soort koue wat 'n mens leer dink in maande, nie dae nie — die soort koue waaromheen alles georganiseer word: die slagting, die sout, die rook, die hout, die wol, die vetkaars. Die rede waarom die saal só groot was en almal daarin slaap en eet en leef, was dieselfde rede waarom dié mense nie skaam was vir liggaamstemperatuur en naafslaap en die feit dat 'n mens bloedhitte benodig om die nag te oorleef: die haal van die winter was ook die laat sê van die liggaam se eie warmte. Ek het niks uitgedink oor die koue nie. Ek het dit net in woorde gesit.

Die **vroue se mag** is werklik — en dit is dalk die een ding wat my die meeste verbaas het in die navorsing. Die Norse vroulike grawe met sleutels aan die skouerbrootsies is nie metafoor nie, dit is letterlik: die vrou het die sleutels gehou, elke dag, aan haar lyf, en die sleu-tels was die wet van die huishouding. Die skeidingsreg van 'n Norse vrou — haar vermoë om 'n man te verlaat vir spesifieke oorsake, haar dowry terug te neem, voor die Thing te staan — is in die wette van

Skandinawië opgeneem op 'n manier wat die meeste Middeleeuse wetskodekse net nie gehad het nie. Solveig die Skild is seldsaam. Maar sy is nie uitgedink nie.

Die **slawerny** is werklik. Die Viking-ekonomie het op thralls gedraai — op mense gevang in oorvalle, verhandel af langs die rivierweë na die Abbasidse Califaat en Byzantium vir die silwer wat die silwerhope gebou het. Ek het nie probeer om dit weg te skryf nie. 'n Wêreld wat so mooi was in baie opsigte, was ook so wreed in dié opsig, en die eerlikheid is deel van die respek wat 'n leser verdien wat klaar is met gesanitiseerde geskiedenis. Yrsa se lot is nie uniek nie; dit is net die een lot wat ons naby volg.

Die **insluitel in die amber** is werklik. Amberstone, die gesolidefiseerde hars van oerbosse aan die Baltykse kus, bevat dikwels insluitings van plante of insekte of wesens wat talle miljoene jaar voor ons geleef het. Paleontoloë werk steeds deur hierdie stukke. Eivor se stuk amber met sy onbeskryflike insluitel — wat hy opgetel het op 'n strand op die amber-weg en gedra het al die pad — is nie onmoontlik nie. Dit is maar seldsaam. Die meeste amber het niks binne nie. Die amber wat 'n mens goed genoeg hou om te sien wat daarin vas is, kry dalk iets.

Vestrfjorðr bestaan nie. Elke steen in sy mure is eg.

— Andries J. Greyling

Bronne (vir die nuuskierige leser)

Argeologie & materiële kultuur: die **Oseberg-** en **Gokstad-**skipsgrawings (Noorweë, 9de eeu; Oseberg se vrou se inventaris is die rykste enkele bron vir Norse vroue se daaglikse lewe); **Kaupang** (Skiringssal, Oslofjord — die handelsdorp); **Birka** (Swede) en **Hedeby / Haithabu** (Duitsland / Denemarke — die groot handelssentrums); **Jorvik / York** (Viking-era Engeland); die **Birka-skildmaagd (Bj 581)** en die 2017 DNS-studie (Hedenstierna-Jonson et al., *American Journal of Physical Anthropology*); hnefatafl-planke en -stukke;

eiervormige skouerbrootsies in vroulike grawe; die Trossingen- en Sutton Hoo-liere; weefgewig- en tekstielvondste uit talle opgrawings.

Tekste: die **Poëtiese Edda** en die **Prosa-Edda** (Snorri Sturluson, 13de eeu maar vroeë materiaal); die **Íslendingasögur** — veral *Njáls saga*, *Laxdæla saga* (besondere oor vroue en liefde), *Egils saga*, *Eyrbyggja saga*; **Ibn Fadlan** se ooggetuie-verslag van die Rus op die Volga (922 n.C. — die begrafnis, die vlugaur, die reinheid en die smerigheid albei); **Adam van Bremen** oor die Uppsala-tempel; **Rígpula** (die gedig van die drie klasse en die sosiale hiërargie). Die wysgeer **Neil Price** se *Children of Ash and Elm: A History of the Vikings* (2020) is die leesbaarste moderne sintese en die bron waarna ek die meeste teruggegaan het vir die “wat het dit werklik gevoel het”-vrae.

Waar die rekord stil of betwis is — die besondere van seiðr-praktyk, die pesiese ritueel van die blót, die liggaamlike ervaring van die skip op see — het hierdie saga die moontlike gekies en niks verdedig wat dit nie voor ’n ingeligte leser se vraag kan bly staan nie.**

Klaus

Custos, non Conditor